

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

«Σύγχρονες τάσεις στη γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς»

Διπλωματική Εργασία

« Γεωγραφική ποικιλία του Γεωργικού Καρδίτσας: διδακτική
αξιοποίηση»

Μπακογιάννη Χριστίνα

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Λιόσης

Καρδίτσα, Φεβρουάριος, 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή (Μπακογιάννη Χριστίνα) που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Γεωγραφική ποικιλία του Γεωργικού Καρδίτσας: διδακτική
αξιοποίηση»

Χριστίνα Μπακογιάννη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Νικόλαος Λιόσης

Νικόλαος Λιόσης Ερευνητής – Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών – Α.Π.Θ. Μέλος
Σ.Ε.Π. – Ε.Α.Π.

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Νικόλαος Κουτσούκος

Επίκουρος Καθηγητής Π.Π. Μέλος Σ.Ε.Π.-
Ε.Α.Π

Καρδίτσα, Ιανουάριος, 2025

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου Νικόλαο Λιόση για την υποστήριξη, την καθοδήγηση και την υπομονή που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και τον συν- επιβλέποντα Νικόλαο Κουτσούκο για την τελική επίβλεψη. Παράλληλα θα ήθελα να ευχαριστήσω τις τρεις συμμετέχουσες στη συνέντευξη της έρευνάς μου, οι οποίες αποτέλεσαν το βασικό υλικό της εργασίας μου και διέθεσαν εγκάρδια χρόνο για τη λήψη του προφορικού υλικού. Τέλος οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου που ήταν δίπλα μου καθόλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού μου προγράμματος και ιδιαίτερα στο σύντροφό μου Κωνσταντίνο για την ανιδιοτελή υποστήριξή του σε κάθε μου βήμα και επιλογή.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας και περιλαμβάνει τη διδακτική αξιοποίησή του στην εκπαιδευτική πράξη. Το συγκεκριμένο ιδίωμα εντάσσεται στην ευρύτερη κατηγορία των βόρειων ιδιωμάτων και κυρίως λόγω αστικοποίησης και σταδιακής εγκατάλειψης του οικισμού οδηγείται στο μαρasmus. Αρχικά, πραγματοποιείται ανάλυση των γεωγραφικών και ιστορικών στοιχείων της περιοχής που μιλιέται το υπό εξέταση ιδίωμα. Στο δεύτερο κεφάλαιο με σκοπό την καλύτερη και πιο κατατοπιστική μελέτη του υλικού γίνεται μια θεωρητική παρουσίαση της γλωσσικής ποικιλότητας και των γεωγραφικών ποικιλιών, και συγκεκριμένα των διαλέκτων και των ιδιωμάτων. Ακολουθούν τα βασικά κριτήρια ταξινόμησης σε κάθε μια από τις κατηγορίες και η εστίαση στην κατηγορία των βόρειων ιδιωμάτων στην οποία μάλιστα εντάσσεται και η ποικιλία του Γεωργικού Καρδίτσας. Επίσης γίνεται αναφορά στις στάσεις απέναντι στις νεοελληνικές διαλέκτους και στην τάση συρρίκνωσής τους που παρατηρείται. Τέλος αποτυπώνεται η κατάσταση που επικρατεί μεταξύ γλωσσικής ποικιλότητας και εκπαιδευτικής πράξης. Στο τρίτο κεφάλαιο ακολουθεί η έρευνα που πραγματοποιήθηκε μέσω λήψης συνεντεύξεων με σκοπό τη συλλογή αυθεντικού υλικού βάσει του οποίου αναλύθηκαν τα χαρακτηριστικά του ιδιώματος ανά γλωσσικό επίπεδο. Τα άτομα που συμμετείχαν ήταν στο σύνολο 3 ηλικιωμένες αγράμματες και αγρότισσες γυναίκες, φυσικές ομιλήτριες του τοπικού ιδιώματος και συμμετείχαν σε διάλογο με τη μορφή ημιδομημένων ερωτήσεων. Στο τέταρτο κεφάλαιο που μάλιστα αποτελεί και τον πυρήνα της εργασίας πραγματοποιείται ανάλυση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ιδιώματος του Γεωργικού ανά γλωσσικό επίπεδο. Η αναφορά των χαρακτηριστικών αυτών γίνεται σε αντιπαραβολή τόσο με την ΚΝΕ όσο και με άλλα ΒΙ. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζεται μια διδακτική πρόταση που βασίζεται στο μοντέλο των πολυγραμματισμών με σκοπό την αξιοποίηση τόσο του συγκεκριμένου ιδιώματος, όσο και γενικότερα γλωσσικών ποικιλιών στην εκπαιδευτική πράξη. Στο τέλος της εργασίας εμπεριέχονται τρία παραθέματα με τις απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων των τριών ηλικιωμένων γυναικών.

Λέξεις – Κλειδιά: γεωγραφική ποικιλία, διάλεκτος, ιδίωμα, βόρεια ιδιώματα, μοντέλο πολυγραμματισμών, διδακτική αξιοποίηση.

Abstract

The present thesis deals with the Georgian dialect of Karditsa and proposes its didactic use in educational practice. This particular native dialect is part of the broader category of northern native dialects, which is being led to decline mainly due to urbanization and the gradual abandonment of the settlement. Initially, a brief reference is made to the geographical and historical elements of the area where the native dialect under consideration is spoken. In the second chapter, with the aim of a better and more informative study of the material, a theoretical presentation of linguistic diversity and geographical varieties and specifically dialects and native dialects, is made. The basic classification criteria in each of the categories follow and the focus on the category of northern native dialects, to which the Georgian dialect of Karditsa also belongs. Reference is also made to the attitudes towards the modern Greek dialects and the observed trend of their shrinking. Finally, the situation between linguistic diversity and educational practice is reflected. The third chapter follows the research carried out through interviews with the aim of collecting authentic material on the basis of which the characteristics of the idiom were analyzed per linguistic level. The participants were a total of 3 elderly illiterate and rural women, native speakers of the local dialect and participated in a dialogue in the form of semi-structured questions. In the fourth chapter, which is also the core of the work, an analysis of the particular characteristics that the Georgian local dialect per linguistic level is carried out. The reference to these characteristics is made in comparison with both the Greek and other dialects. In the fifth and final chapter that follows, a teaching proposal is presented based on the model of multiliteracies with the aim of utilizing both the specific local dialect and linguistic varieties in general in educational practice. At the end of the thesis, three excerpts are included with the transcripts of the interviews of the three elderly women.

Keywords: geographical variety, dialect, native dialect, northern native dialects, model of multiliteracies, teaching utilization.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος Πινάκων

Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια

Εισαγωγή

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	i
Περίληψη.....	ii
Abstract	iv
Κατάλογος Πινάκων	viii
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια.....	ix
1 Εισαγωγή: γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία Γεωργικού Καρδίτσας.....	1
2 Γλωσσική ποικιλότητα	2
2.1 Πρότυπη	4
2.2 Καθομιλουμένη	5
2.3 Γεωγραφική ποικιλία.....	6
2.3.1 Διάλεκτοι.....	7
2.3.2 Ιδιώματα	8
2.3.3 Ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων	9
2.4 Οι νεοελληνικές διάλεκτοι σήμερα: στάσεις και συρρίκνωση	11
2.5 Γλωσσική ποικιλότητα και εκπαίδευση	14
3 Μεθοδολογία έρευνας	16
3.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις	16
3.2 Στόχοι έρευνας	17
3.3 Συμμετέχουσες	17
3.4 Περιορισμοί έρευνας.....	19
3.5 Συλλογή δεδομένων- Ερευνητικό εργαλείο	21
3.6 Ηθική δεοντολογία	22
4 Το ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας	23
4.1 Φωνητική και φωνολογία.....	24
4.1.1 Βόρειος φωνηεντισμός.....	24
4.1.2 Προγιωτακισμός αρχικού /e/	25
4.1.3 Άλλες τροπές φωνηέντων.....	25
4.1.4 Τροπές συμφώνων.....	26
4.1.5 Τονισμός.....	28
4.2 Μορφολογία	29
4.2.1 Ονοματικό σύστημα	29
4.2.2 Το ρηματικό σύστημα	33

4.2.3	Μετοχές.....	36
4.2.4	Επιρρήματα	36
4.3	Σύνταξη	36
4.3.1	Έμμεσο αντικείμενο	37
4.3.2	Προθέσεις.....	37
4.3.3	Πολυοριστικότητα.....	37
4.3.4	Άλλες συντακτικές ιδιαιτερότητες	38
4.4	Λεξιλόγιο.....	38
4.4.1	Αρχαϊσμοί.....	39
4.4.2	Ιδιωματικό λεξιλόγιο.....	39
4.4.3	Δάνεια ξενικής προέλευσης του ιδιώματος.....	40
5	Αξιοποίηση του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας στην εκπαίδευση	44
5.1	Διδακτική πρόταση	46
5.2	Γραμματισμός και Πολυγραμματισμοί	47
5.2.1	Τοποθετημένη πρακτική	48
5.2.2	Ανοιχτή διδασκαλία	50
5.2.3	Κριτική πλαισίωση.....	51
5.2.4	Μετασχηματισμένη πρακτική	53
5.3	Αναμενόμενα οφέλη.....	54
6	Συμπεράσματα	55
	Βιβλιογραφία.....	59
	Παράρτημα Α: Απομαγνητοφώνηση Χρύσω.....	63
	Παράρτημα Β: Απομαγνητοφώνηση Αριάδα	70
	Παράρτημα Γ: Απομαγνητοφώνηση Σωτήρω.....	77

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Ταξινόμηση γεωγραφικών ποικιλιών σε διαλέκτους και ιδιώματα.

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΕ Διπλωματική Εργασία

ΕΑΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΘΕ Θεματική Ενότητα

ΚΝΕ Κοινή Νέα Ελληνική

ΠΣ Πρόγραμμα Σπουδών

ΣΥΝ Συντονιστής

ΒΙ Βόρεια Ιδιώματα

ΑΠ Αναλυτικά Προγράμματα

κ. α και άλλα

κλπ. και τα λοιπά

π. χ παραδείγματος χάρη

1 Εισαγωγή: γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία Γεωργικού Καρδίτσας

Το Γεωργικό (Τσαούσι) αποτελεί πεδινό οικισμό που ανήκει στο δήμο Καρδίτσας και απέχει περίπου 7 χιλιόμετρα από την πόλη. Πρόκειται για οικισμό που κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας αναφέρεται με την ονομασία Τσαούσι. Η μετονομασία του χωριού συντελέστηκε σύμφωνα με κυβερνητική απόφαση στις 4 Νοεμβρίου 1927 (ΦΕΚ Α'306/1927) με σκοπό την αποκάθαρση της ελληνικής επικράτειας από ξενικά ονόματα οικισμών. Ετυμολογικά ο όρος Τσαούσι προέρχεται από το τουρκικό ζανυσ που αναφέρεται σε στρατιωτικό βαθμό και πιο συγκεκριμένα στο λοχία του οθωμανικού στρατού (Βούζας, 2010: 13- 15). Ο Τούρκος λοχίας ο οποίος ήταν επικεφαλής της Τουρκικής φρουράς που εδράζονταν στην περιοχή έδωσε το όνομα του αξιώματός του στον οικισμό. Η σημερινή ονομασία του χωριού από την άλλη πλευρά, φαίνεται πως προήλθε από την κατά πλειοψηφία γεωργική ενασχόληση των κατοίκων της περιοχής κατά την περίοδο της μετονομασίας.

Είναι χαρακτηριστικό πως, ενώ η Καρδίτσα απελευθερώθηκε από τους Τούρκους το 1881, οι παλιές ονομασίες των χωριών συνυπάρχουν με τις νέες ακόμη και σήμερα. Στην περίπτωση μάλιστα του χωριού που μελετάμε η τούρκικη ονομασία επικρατεί έναντι της ελληνικής στην καθημερινή διεπίδραση μεταξύ των γηγενών κυρίως των μεγαλύτερων σε ηλικία.

Από λαογραφική πολιτισμική άποψη ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το λαογραφικό μουσείο του οικισμού, όπου μπορεί κανείς να δει πλούσιο φωτογραφικό υλικό που περιλαμβάνει και υλικό του θολωτού Μυκηναϊκού τάφου, που ανακαλύφθηκε το 1917, μοναδικού μνημείου όχι μόνο της περιοχή αλλά και της δυτικής Θεσσαλίας που μαρτυρά τη μακραίωνη και συνεχόμενη παρουσία του ελληνικού στοιχείου στον χώρο αυτό (Βούζας, 2010: 15- 16). Ευρήματα του τάφου αυτού φυλάσσονται και εκτίθενται για το ευρύ κοινό στο Αρχαιολογικό Μουσείο Καρδίτσας.

2 Γλωσσική ποικιλότητα

Κάθε γλωσσική ποικιλία (variety) παρουσιάζει ένα πλήθος μορφών και χρήσεων. Λόγω της γλωσσικής ποικιλότητας (variability), που δηλώνει την ιδιότητα των γλωσσών να ποικίλλουν, παρέχεται η δυνατότητα επιλογής της κατάλληλης ανά περιεχόμενο γλωσσικής ποικιλίας. Η ποικιλότητα κατηγοριοποιείται σε διαγλωσσική που αφορά τη χρήση διάφορων γλωσσών στην κοινότητα (σημείο που δεν θα επεκταθούμε στην παρούσα εργασία) και σε ενδογλωσσική, η οποία με τη σειρά της διακρίνεται σε γεωγραφική και κοινωνική (Τσάμη 2018: 36). Σύμφωνα στη διάκριση αυτή είναι και η Δελβερούδη (2001α) που υποστηρίζει πως οι διάφορες γλωσσικές ποικιλίες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν βάσει ορισμένων κοινών γεωγραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών δημιουργώντας κατά τον τρόπο αυτό αντίστοιχα γεωγραφικές, κοινωνικές και ενδοσυστημικές πολυτυπικές ποικιλίες. Υπάρχουν όμως και υφολογικές ποικιλίες που καθορίζονται από τις περιστάσεις επικοινωνίας. Οι παράμετροι που καθορίζουν το ύφος είναι κυρίως το πλαίσιο (επίσημο/ ανεπίσημο), ο δέκτης καθώς και η επικοινωνιακή περίσταση ή σκοπός (Τσάμη, 2018: 36). Οι γεωγραφικές ποικιλίες στις οποίες εντάσσεται το υπό εξέταση ιδίωμα είναι αυτές που θα μας απασχολήσουν και διακρίνονται σε διαλέκτους και ιδιώματα που θα αναλυθούν συγκριτικά με την πρότυπη γλωσσική ποικιλία, δηλαδή την ΚΝΕ. Όσον αφορά τις κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες ή κοινωνιολέκτους, που επίσης δεν θα μας απασχολήσουν, να αναφέρουμε επιγραμματικά πως διαμορφώνονται ανάλογα με τις κοινωνικές παραμέτρους των χρηστών όπως για παράδειγμα το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική ενασχόληση και την κοινωνική τάξη των χρηστών της (Ανδρουλάκης, 2008: 112- 113, Γούτσος, 2012: 187- 188). Επισημαίνεται ότι στα ελληνικά, ο όρος ποικιλία αποδίδει και το αγγλικό variety, δηλαδή μια ονομασία ομπρέλα για να περιγράψουμε μια γλώσσα ή διάλεκτο ή κοινωνιόλεκτο και το αγγλικό variation, δηλαδή τη διακύμανση, διαφοροποίηση, παραλλαγή στον τρόπο πραγμάτωσης των γλωσσικών τύπων.

Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα οι ομιλούμενες γλώσσες σήμερα παγκοσμίως ξεπερνούν τις 7.000 με άλλες να μιλιούνται περισσότερο και άλλες να κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Η ελληνική γλώσσα για παράδειγμα αποτελεί μία από τις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής ένωσης και μιλιέται σήμερα στον ελλαδικό χώρο. Επίσης είναι μία από τις επίσημες γλώσσες της Κύπρου και μιλιέται ακόμη σε γειτονικά κράτη (Ιταλία, Αλβανία, Τουρκία, Βουλγαρία κ. α.). Η αγγλική γλώσσα, η οποία κατέχει τη θέση της διεθνούς γλώσσας γνωρίζει παγκόσμια εξάπλωση και αποτελεί την επίσημη γλώσσα σε πενήντα τέσσερις χώρες.

Η γλώσσα αποτελεί έναν κώδικα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων και σύστημα παραλλαγών και διαφοροποιήσεων που δεν είναι άσχετες μεταξύ τους, αλλά δομημένες σε κοινή βάση με διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά. Όπως θα παρατηρήσουμε μάλιστα και στην πορεία της παρούσας εργασίας η ποικιλία που θα αναλύσουμε αποτελεί μια μορφή της ελληνικής με διαφοροποιητικά στοιχεία. Αυτό δεν συμβαίνει μονάχα στο ιδίωμα μελέτης μας, αλλά σε κάθε γεωγραφική ποικιλία άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό. Σύμφωνα μάλιστα με το Γούτσο (2012: 201) δεν υπάρχει μία αυτή καθαυτή γλώσσα αλλά ίσως θα ήταν καλύτερο να μιλάμε για γλωσσικές ποικιλίες που περικλείουν πλήθος παραλλαγών που άλλοτε συγκλίνουν περισσότερο και άλλοτε αποκλίνουν μεταξύ τους. Η διαφοροποίηση αυτή ωστόσο δεν αποτελεί προσωπική παρέμβαση του εκάστοτε ομιλητή, αλλά είναι ένα εγγενές χαρακτηριστικό του ίδιου του γλωσσικού συστήματος (Γούτσος, 2012: 187- 188).

Ενώ οι παραπάνω γλωσσικές ποικιλίες αποτελούν κατηγορίες που αφορούν το σύνολο του πληθυσμού σε κοινωνικό ή γεωγραφικό επίπεδο αντίστοιχα, οι ιδιόλεκτοι αποτελούν το προσωπικό γλωσσικό στοιχείο που προκύπτει μέσω συγκερασμού γεωγραφικής προέλευσης και κοινωνικών παραγόντων. Πρόκειται δηλαδή για την εξατομικευμένη ομιλία του καθενός που αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα διαφοροποίησής του από τους υπόλοιπους (Δελβερούδη, 2001α). Όπως θα παρατηρήσουμε μάλιστα και στην παρούσα εργασία παρόλο που οι τρεις ομιλήτριες κάνουν χρήση του ίδιου ιδιώματος, σε ορισμένα σημεία παρουσιάζουν διαφοροποίηση ως προς τα γλωσσικά χαρακτηριστικά που οι ίδιες χρησιμοποιούν. Τα διαφορετικά αυτά στοιχεία της καθεμιάς ωστόσο δεν χαρακτηρίζονται από μοναδικότητα, αλλά παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία με τον τρόπο ομιλίας των υπόλοιπων ομιλητών του Γεωργικού. Η γλωσσική αυτή διαφοροποίηση ενός ατόμου ή

μέρους του πληθυσμού δεν οφείλεται ασφαλώς στον παράγοντα τύχη, αλλά εξυπηρετεί πληθώρα σκοπιμοτήτων, όπως η ανάδειξη της κοινωνικής αλλά και γεωγραφικής διαφοροποίησης των χρηστών, καθώς και η επικοινωνία με σκοπό την ενσωμάτωση σε μια ομάδα ή την ανάδειξη της προσωπικής ταυτότητας.

2.1 Πρότυπη

Όταν αναφερόμαστε στην πρότυπη γλώσσα κάνουμε λόγο για τη θεσμοθετημένη και επίσημη γλώσσα του κράτους η οποία περικλείει κάθε πιθανή γλωσσική διαφοροποίηση (Δελβερούδη, 2001α). Πρόκειται δηλαδή για μια γλώσσα που χρησιμοποιείται στα επίσημα κυβερνητικά έγγραφα, θεωρείται υπόδειγμα χρήσης και είναι αμοιβαία κατανοητή από όλα τα μέλη που απαρτίζουν μια ομόγλωσση κοινωνία (Μπασλής, 2017: 46). Η τυποποιημένη αυτή μορφή χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση, στο δημόσιο λόγο αλλά και στα μέσα ενημέρωσης και αντανakλά κοινωνικές αξίες. Ο όρος πρότυπη δεν αναφέρεται στην αντικειμενική ανωτερότητα του γλωσσικού συστήματος που εκπροσωπεί (Κακριδή- Φερράρι, 2007α) αλλά έχει αξιολογική σκοπιμότητα που της δίνει συμβολικό χαρακτήρα ως εθνικής γλώσσας. Όσον αφορά την ελληνική, η γλωσσική ποικιλία που σήμερα έχει καθιερωθεί ως πρότυπη στηρίζεται στην πελοποννησιακή γλωσσική ποικιλία (Κακριδή- Φερράρι, 2007α), η οποία βέβαια αποτελεί διάλεκτο (Δελβερούδη 2001α).

Κριτήριο για την επιλογή μιας καθομιλουμένης και τη θέσπισή της ως πρότυπης αποτελεί τόσο το κοινωνικό γόητρο, όσο και η πολιτική ισχύ, βασικά σύμφωνα με την Holmes (2016: 110- 111) κριτήρια. Η κωδικοποίηση, η οποία αναφέρεται στην πορεία της εργασίας, οδηγεί στη γλωσσική ρύθμιση, δηλαδή στη διαμόρφωση ενός συνόλου γραμματικών κανόνων (μιας νόρμας δηλαδή), η απόκλιση από τους οποίους συνιστά «λάθος». Οι αλλαγές που υφίσταται μια γλωσσική ποικιλία όταν επιλεγεί να γίνει πρότυπη είναι η κωδικοποίησή της, δηλαδή η ένταξη και ανάλυσή της σε γραμματικές αλλά και λεξικά, αλλά και η αποδοχή από τους χρήστες ως κοινού σε όλους μέσου επικοινωνίας (Μπασλής, 2017: 49- 51). Ως γενικά λοιπόν χαρακτηριστικά μιας πρότυπης γλώσσας θεωρούνται η γραπτή της μορφή, το κοινωνικό γόητρο που διαθέτει, καθώς επίσης και ο παγιωμένος χαρακτήρας που αποσκοπεί σε θεσμοθετημένες λειτουργίες. Είναι με λίγα λόγια η γλώσσα της διοίκησης και της γραφειοκρατίας (Holmes, 2016: 110- 111).

Πρόκειται μάλιστα για τη γλωσσική χρήση που εκλαμβάνει δημόσιο χαρακτήρα, εφόσον προωθείται μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος και παράλληλα προβάλλεται μέσα από τα μέσα ενημέρωσης.

2.2 Καθομιλουμένη

Παρά τη γραφειοκρατική ύπαρξη μιας πρότυπης για κάθε κράτος γλώσσας, οι γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούνται στην καθημερινή επικοινωνία των πολιτών αναδεικνύουν την παρουσία ετερογένειας (Holmes, 2016: 107- 108). Η καθομιλουμένη αποτελεί μια μορφή γλώσσας που περιλαμβάνει άτυπες μορφές καθημερινής επικοινωνίας, στοιχεία της αργκό, ιδιωματικές φράσεις αλλά και χρήση της γλώσσας που δεν συνάδει με τους πρότυπους γραμματικοσυντακτικούς κανόνες. Με τον όρο καθομιλουμένη αναφερόμαστε δηλαδή στην ποικιλία εκείνη που μαθαίνει ένα παιδί από μικρή ηλικία σε οικογενειακό κοινωνικό περιβάλλον και ο σκοπός της είναι περισσότερο επικοινωνιακός παρά επίσημος. Έτσι αντιμετωπίζεται συνήθως ως ποικιλία χαμηλού κύρους που επιτελεί ένα μικρό μονάχα κομμάτι κοινωνικών λειτουργιών (Holmes, 2016:107). Παρά τον άτυπο χαρακτήρα των καθομιλούμενων ποικιλιών, χρησιμοποιούνται ωστόσο σαν δείκτες ταυτότητας και κοινωνικού ανήκειν. Η καθομιλουμένη σύμφωνα με την Holmes (2016: 108) αποτελεί τη γλωσσική εκείνη ποικιλία χαμηλού κύρους που επιτελεί επικοινωνιακούς σκοπούς, καθώς στερείται προτυποποίησης. Πρόκειται με λίγα λόγια για τη δημόδη ποικιλία που χρησιμοποιείται κυρίως σε ανεπίσημα περιβάλλοντα καθημερινών επαφών. Η απουσία προτυποποίησής της και η συνακόλουθη έλλειψη κύρους οδηγεί ωστόσο στον περιορισμό των χρήσεών της.

Μεταξύ πρότυπης και καθομιλουμένης υπάρχει άνιση σχέση με την επίσημη γλωσσική ποικιλία να αποτελεί όπλο κοινωνικής καταξίωσης και ανόδου, ενώ η καθομιλουμένη σε κάθε της εκδοχή να απαξιώνεται ως ποικιλία χαμηλού γοήτρου. Δηλαδή, παρά τον πλούτο τους, οι καθομιλούμενες μορφές της γλώσσας παραγκωνίζονται ή χαρακτηρίζονται ως λανθασμένες επειδή δεν συμμορφώνονται πάντα με την τυπική γραμματική και χρήση.

Οι θεωρητικές έννοιες που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα δεν αποτελούν αυτοσκοπό, αλλά ανταποκρίνονται στα ευρύτερα πλαίσια της παρούσας εργασίας. Λαμβάνοντας δηλαδή

υπόψη πως οι διάλεκτοι και τα ιδιώματα στην Ελλάδα έχουν τη λειτουργία καθομιλούμενων γλωσσικών ποικιλιών, αποτελούν δηλαδή ποικιλίες χαμηλού κύρους με περιορισμένη λειτουργικότητα, θεώρησα χρήσιμη την εκτενή αυτή θεωρητική αναφορά. Το ιδίωμα το οποίο εξετάζουμε δεν αποτελεί εξαίρεση αλλά συγκαταλέγεται στο γενικό αυτό πλαίσιο, κατέχει δηλαδή και αυτό θέση καθομιλουμένης, η οποία μάλιστα όχι μόνο περιορίζεται ως προς τη χρήση αλλά οδεύει προς εξαφάνιση.

2.3 Γεωγραφική ποικιλία

Με τον όρο γεωγραφική γλωσσική ποικιλία αναφερόμαστε στις τοπικές παραλλαγές που αφορούν τη διαφορετική προέλευση των ομιλητών. Δεν αποτελεί σημερινή διάκριση αλλά έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα, αφού η γεωγραφική ποικιλομορφία αποτελεί φυσικό χαρακτηριστικό κάθε ζωντανής γλώσσας (Αγγελοπούλου, 2010: 5- 6). Οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες διακρίνονται με βάση την απόστασή τους από την πρότυπη αλλά και το γλωσσικό επίπεδο στο οποίο εντοπίζονται οι διαφορές (Τριανταφυλλίδης, 1938). Η διάκριση δηλαδή αυτή γίνεται αφενός με βάση το βαθμό κατανόησης της εκάστοτε γλωσσικής ποικιλίας από τους ομιλητές της πρότυπης και αφετέρου με βάση την άποψη ότι οι διάλεκτοι διαφέρουν σε όλα τα επίπεδα της δομής, ενώ τα ιδιώματα μόνο στην προφορά και το λεξιλόγιο. Το κριτήριο αυτό βέβαια δεν αρκεί για το σαφή διαχωρισμό των δύο εννοιών. Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2008: 1) διάλεκτος είναι η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται από μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, ενώ το ιδίωμα χρησιμοποιείται μεν σε γεωγραφικές περιοχές, αλλά ο βαθμός απόκλισης από την πρότυπη είναι μικρότερος με αποτέλεσμα να γίνεται κατανοητή από τους ομιλητές της πρότυπης. Να επισημανθεί στο σημείο αυτό πως και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει σχέση αλληλεξάρτησης με την πρότυπη ποικιλία, και όχι κατωτερότητας, αφού ιστορικοκοινωνικές ή πολιτικοπολιτικές συγκυρίες επέφεραν τις αλλαγές αυτές. Πρόκειται για μία συμβατική, σχηματική διάκριση που χρησιμοποιείται με σκοπό τη διευκόλυνση μελέτης, αφού σε πολλές περιπτώσεις οι όροι διάλεκτος και ιδίωμα εκλαμβάνονται σχεδόν ως ταυτόσημοι. Η κατάταξη των γλωσσικών ποικιλιών σε καθεμιά από τις δύο κατηγορίες ασφαλώς και δεν θα μπορούσε να είναι απόλυτη και το ίδιο ισχύει για τη διάκριση γλώσσας και διαλέκτου. Μάλιστα, στον αντίποδα της προαναφερθείσας κατηγοριοποίησης στέκονται οι Αγγελοπούλου (2010: 7- 8) και Chambers & Trudgill

(2011: 21), οι οποίοι δεν δέχονται την ενδογλωσσική αυτή διάκριση, ενώ θεωρούν προτιμητέο όρο αυτόν της ποικιλίας. Ο όρος αυτός περιλαμβάνει κάθε ενδογλωσσική διαφοροποίηση και παραλλαγή, χωρίς να κάνει περαιτέρω διακρίσεις. Στο πλαίσιο ενός γλωσσικού συνεχούς το κριτήριο της αμοιβαίας κατανόησης δεν επαρκεί ώστε να αποφασίσουμε αν μια γλωσσική ποικιλία είναι γλώσσα, διάλεκτος ή ιδίωμα και αντιπροτείνεται η έννοια των αυτόνομων ποικιλιών (γλώσσες) και των ετερόνομων ποικιλιών (διάλεκτοι και ιδιώματα). Με τον όρο γλωσσικό συνεχές αναφερόμαστε στο χαρακτηριστικό της συνεχιζόμενης μεταβλητότητας και προσαρμοστικότητας της γλώσσας όπου οι μεταβιβάσεις είναι σταδιακές. Αυτό σημαίνει πως η σταδιακή και βαθμιαία γλωσσική διαφοροποίηση δυσκολεύει τη σαφή οριοθέτηση μεταξύ διαφορετικών διαλέκτων ή γλωσσικών τύπων. Οι διαφορές επομένως που προκύπτουν στη γλώσσα οφείλονται μάλλον σε μια ποικιλία παραμέτρων (γεωγραφική τοποθέτηση, κοινωνική τάξη, μορφωτικό επίπεδο, ηλικία κ. α) που άλλοτε συγκλίνουν και άλλοτε αποκλίνουν μεταξύ τους. Παράλληλα στο παραπάνω πλαίσιο το κριτήριο της αμοιβαίας κατανόησης σχετίζεται με την ικανότητα των ομιλητών να κατανοούν ο ένας τον άλλον. Ωστόσο, σε περιπτώσεις όπου η διάλεκτος ενός ομιλητή διαφέρει κατά πολύ από τη διάλεκτο ενός άλλου ομιλητή ακόμη και αν ανήκουν στην ίδια γλώσσα δημιουργείται –σε ορισμένες περιπτώσεις– δυσκολία κατανόησης. Παρόλο αυτά σε πλαίσιο όπου οι ομιλητές μπορούν να επικοινωνήσουν τότε το κριτήριο της αμοιβαίας κατανόησης επιτυγχάνεται.

2.3.1 Διάλεκτοι

Οι διάλεκτοι αποτελούν παραλλαγές της πρότυπης και έχουν συνειρμικά συνδεθεί με τη γεωγραφική προέλευση των ομιλητών τους. Πρόκειται δηλαδή για γλωσσικά συστήματα που μιλούνται από ένα σύνολο πληθυσμού μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής (Κακριδή-Φερράρι, 2007α). Επίσης, πρόκειται για την ποικιλία εκείνη που χρησιμοποιείται σε καθημερινά πλαίσια επικοινωνίας, στερείται κωδικοποίησης και παρουσιάζεται ως επί το πλείστον σε προφορική μορφή (βλ. ενότητα 2.2). Με λίγα λόγια όταν αναφερόμαστε σε διαλέκτους σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2008: 1) κάνουμε λόγο για γλωσσικά συστήματα που χαρακτηρίζονται από κοινή ιστορική προέλευση και μιλούνται σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, γεγονός που καθιστά το ίδιο το σύστημα μη κατανοητό από ομιλητές της πρότυπης ή άλλων διαλέκτων. Η κάθε διάλεκτος

παρουσιάζει έντονα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (Κακριδής- Φερράρι, 2007α). Σύμφωνα στη διάκριση αυτή φαίνεται να είναι και ο Κοντοσόπουλος (2008: 1- 3), ο οποίος επισημαίνει επίσης πως, η κάθε διάλεκτος δεν γίνεται κατανοητή από το σύνολο των ομιλητών της πρότυπης. Ο λόγος περιορισμένης ή ελλιπούς κατανόησης από μη διαλεκτόφωνους ομιλητές είναι η διαφοροποίηση σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης και σε μεγάλο βαθμό. Η διάλεκτος διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό από την καθομιλουμένη αφού έχει τα δικά της μορφολογικά, φωνολογικά, συντακτικά και λεξιλογικά χαρακτηριστικά. Διάλεκτοι σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2008:2- 3) της ελληνικής αποτελούν η τσακωνική, η ποντιακή, η νότιο- ιταλική και η καππαδοκική. Όπως μάλιστα ο ίδιος επισημαίνει θα μπορούσαμε οριακά να εντάξουμε στην κατηγορία των διαλέκτων την κυπριακή αλλά και την κρητική, αφού στις δύο αυτές περιπτώσεις μια ενδιάμεση κατηγορία μεταξύ διαλέκτων και ιδιωμάτων θα ήταν η κατάλληλη. Σχηματική κατηγοριοποίηση των διαλέκτων και ιδιωμάτων ακολουθεί στην πορεία της εργασίας.

2.3.2 Ιδιώματα

Το ιδίωμα παρουσιάζει κάποιες διαφορές με την πρότυπη, ωστόσο αυτές είναι περισσότερο επιφανειακές και γίνονται κυρίως αισθητές στον τομέα προφοράς και λεξιλογίου (Δελβερούδη, 2001β). Όσον αφορά λοιπόν τα ιδιώματα και πάλι διατηρείται το στοιχείο της κοινής ιστορικής προέλευσης και της γεωγραφικής διαφοροποίησης, όμως η γλωσσική αυτή ποικιλία γίνεται κατανοητή από τους ομιλητές της πρότυπης (Κοντοσόπουλος, 2008: 1). Μάλιστα η σχέση απόστασής της από την πρότυπη δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη (Δελβερούδη, 2001β· Αρχάκης & Κονδύλη, 2011: 58).

Επικρατεί ωστόσο μια σύγχυση απόψεων περί ορισμού γλώσσας, διαλέκτων και ιδιωμάτων. Πολλοί αξιοποιώντας το κριτήριο της αμοιβαίας κατανόησης (βλ. ενότητα 2.3) θεωρούν πως όταν η απόκλιση είναι μεγάλη σε βαθμό που δυσκολεύει την κατανόηση, τότε αναφερόμαστε σε διαλέκτους. Όταν η απόκλιση είναι μικρή, τότε κάνουμε λόγο για ιδιώματα. Ωστόσο, με βάση το κριτήριο αυτό πολλές φορές υπάρχουν παρερμηνείες. Έτσι, πρόκειται για υποδιαιρέσεις της ίδιας της γλώσσας. Όσον αφορά τη συζήτηση για τους παραδοσιακούς όρους διάλεκτος και ιδίωμα στην παρούσα εργασία φαίνεται πως θα

χρησιμοποιηθεί ο όρος ιδίωμα. Η συγκεκριμένη ποικιλία του Γεωργικού Καρδίτσας εντάσσεται περισσότερο στα ιδιώματα, αφού οι διαφορές συγκριτικά με την πρότυπη παρουσιάζονται κυρίως σε επίπεδο φωνολογίας και λεξιλογίου, ενώ σε γενικά πλαίσια ο λόγος γίνεται κατανοητός από τους ομιλητές της τυπικής (Κουρδής, 1997: 577- 579). Οι παραπομπές μάλιστα στον αυθεντικό λόγο που δίνεται στα παραρτήματα αποδεικνύουν την προαναφερθείσα αυτή κατάσταση.

2.3.3 Ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων

Η ταξινόμηση του Χατζιδάκι (Hatzidakis 1892: 342) βασίζεται κατά κύριο λόγο σε δύο φωνολογικά φαινόμενα, στη στένωση αφενός των μεσαίων φωνηέντων /e/ και /o/ σε /i/ και /u/ σε άτονη θέση και στην αποβολή αφετέρου των υψηλών /i/ και /u/ σε άτονη θέση, με αποτέλεσμα τη διάκριση σε βόρεια και νότια ιδιώματα. Στην πρώτη κατηγορία ιδιωμάτων εμφανίζονται τα φωνολογικά φαινόμενα που προαναφέρθηκαν, ενώ στα νότια τα φωνήεντα αυτά παραμένουν ως έχουν. Επίσης, ο ίδιος διακρίνει τα ανατολικά από τα δυτικά ιδιώματα βάσει της διατήρησης ή όχι του τελικού /n/. Τα δυτικά ιδιώματα αποβάλλουν το τελικό /n/, ενώ τα ανατολικά το διατηρούν. Μία διαφορετική κατηγοριοποίηση επιχείρησε ο Kretschmer (1905:9) σύμφωνα με τον οποίο τα ΒΙ διαχωρίζονται βάσει γεωγραφικών και όχι γλωσσικών χαρακτηριστικών σε ιδιώματα Ηπειρωτικής Ελλάδας, νησιών του Β. Αιγαίου και ιδιώματα της Μικράς Ασίας. Ο Τριανταφυλλίδης (1938: 243) επισημαίνει ότι, τουλάχιστον την εποχή κατά την οποία γράφει, η απουσία συγκεκριμένης κατάταξης των γλωσσικών ποικιλιών έγκειται στην αδυναμία διαλεκτικής οριοθέτησης του ελλαδικού χώρου. Προτείνει ωστόσο μια ταξινόμηση των νεοελληνικών βάσει γεωγραφικών πλαισίων χωρίζοντάς τα σε βόρεια, νότια και ανατολικά με κριτήριο τα φωνολογικά, μορφολογικά και συντακτικά φαινόμενα που παρουσιάζουν. Ο Trudgill (2003: 4) επίσης έκανε μια ταξινόμηση σε Κεντρικά, Βόρεια, Νότια, Ανατολικά, Νοτιοανατολικά, Τσακωνικά, Κύμης, Μάνης, Κεντρικών, Βορείων και Δυτικών Κυκλάδων, Σμύρνης, Μυκόνου βασιζόμενος κυρίως στο φαινόμενο του τσιτακισμού. Ο Κοντοσόπουλος (1983-1984: 149-162) από την πλευρά του προτείνει μια κατάταξη βασιζόμενος στη μορφή που παίρνει η ερωτηματική αντωνυμία *τι*. Έτσι, τοποθετεί από την μία πλευρά την *Ελλάδα του είναι* και από την άλλη πλευρά την *Ελλάδα του τι*. Για τον Κοντοσόπουλο (2008: 3) στην κατηγορία των

ιδιωμάτων υπάγεται οποιαδήποτε γλωσσική μορφή εκτός από τις έξι διαλέκτους που παρατίθενται στον πίνακα που ακολουθεί. Η Ακαδημία Αθηνών συμφωνεί με την κατηγοριοποίηση του Κοντοσόπουλου (2008) όσον αφορά τις διαλέκτους και κατατάσσει τα ιδιώματα σε βόρεια, ημιβόρεια, δωδεκανησιακά, κυκλαδικά, επτανησιακά, μικρασιατικά, της Μάνης, της Κύμης και της Παλαιάς Αθήνας. Σύμφωνα τέλος με την πρόσφατη ταξινόμηση του Παπαναστασίου (2015) η ταξινόμηση των ελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων γίνεται με κοινωνικά αλλά και γεωγραφικά κριτήρια προέλευσης των χρηστών. Ως προς την κατηγορία των διαλέκτων εντοπίζει διαφορές σε επίπεδο προφοράς, γραμματικής και λεξιλογίου, ενώ αναγνωρίζει παράλληλα και τοπικές παραλλαγές της γλώσσας γνωστές ως ιδιώματα. Στις διαλέκτους ο ίδιος κατατάσσει την Αττική, την Πελοποννησιακή, τη Μακεδονική, την Κυπριακή, την Κρητική και τη Δωδεκανησιακή, ενώ κάνει μια αναφορά και σε μια κατηγορία τοπικών διαλέκτων. Στα ιδιώματα κατατάσσει γλωσσικές παραλλαγές που παρουσιάζονται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές και διαφέρουν κυρίως σε επίπεδο φωνητικής ή λεξιλογίου. Αναφέρει τα ιδιώματα της Κρήτης, της Μακεδονίας, της Πελοποννήσου, της Θράκης καθώς και Ιωνικά αλλά και Αιολικά ιδιώματα.

Πίνακας 1. Ταξινόμηση γεωγραφικών ποικιλιών σε διαλέκτους και ιδιώματα.

ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ	ΙΔΙΩΜΑΤΑ
ΠΟΝΤΙΑΚΗ	ΒΟΡΕΙΑ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΗ	ΗΜΙΒΟΡΕΙΑ
ΚΑΤΩΙΤΑΛΙΚΗ	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΑ
ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ	ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ
ΚΥΠΡΙΑΚΗ	ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΑ
ΚΡΗΤΙΚΗ	ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ
	ΜΑΝΗΣ
	ΚΥΜΗΣ
	ΠΑΛΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Πηγή 1: http://www.academyofathens.gr/el/kentro/ilne/neoell/neoell_dialekto

2.4 Οι νεοελληνικές διάλεκτοι σήμερα: στάσεις και συρρίκνωση

Σήμερα όταν αναφερόμαστε σε διαλέκτους κάνουμε λόγο περισσότερο για διαλεκτική συρρίκνωση, αφού ο αριθμός των διαλεκτόφωνων ολοένα και λιγοστεύει (Παπαναστασίου, 2015). Μια από τις αιτίες υποχώρησης των διαλέκτων φαίνεται πως αποτελεί η αστικοποίηση των πληθυσμών με τη συγκέντρωσή τους σε αστικά κέντρα, καθώς επίσης και η αλλαγή της αγροτικής και κτηνοτροφικής απασχόλησης σε εργατοϋπαλληλική. Οι παράγοντες αυτοί λειτούργησαν αρνητικά ως προς τη διατήρηση και διάδοση των γλωσσικών ποικιλιών γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα σύμφωνα με τους Παπαζαχαρίου κ. α (2016) οι διάλεκτοι αντιμετωπίζονται υποτιμητικά με αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση των ομιλητών τους. Οι διαλεκτόφωνοι που κατοικούν πλέον σε αστικές κοινωνίες, προκειμένου να αποφύγουν την περιθωριοποίησή τους, υιοθετούν την πρότυπη γλώσσα και εγκαταλείπουν την παλιά τους διάλεκτο (Holmes, 2016: 243). Η χιουμοριστική αντιμετώπιση και η σύνδεση αυτών με το προφίλ ηλικιωμένων, άξεστων και αγράμματων αποτελεί έναν ακόμη λόγο παραγκωνισμού των διαλέκτων. Οι ομιλητές με σκοπό την κοινωνική τους ένταξη επιλέγουν την πρότυπη ως τρόπο αποφυγής περιθωριοποίησης και γελιοποίησης (Κουρδής, 1997: 580). Τα ΜΜΕ επιλέγουν διαλεκτικά στοιχεία που αποσκοπούν στο χιούμορ μέσω της ασυμβατότητας που προκύπτει μεταξύ πρότυπης και διαλέκτων. Έτσι η απόσταση μεταξύ πρότυπης και διαλεκτικών στοιχείων αμβλύνεται, ενώ παράλληλα ο υποβιβασμός και οι προκαταλήψεις εις βάρος των δευτέρων αυξάνονται (Παπαζαχαρίου, Φτερνιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016: 338).

Ως προς αντιμετώπιση των διαλέκτων από τους ίδιους τους ομιλητές, ορισμένοι έχουν αρνητική στάση απέναντί τους αξιολογώντας τες αρνητικά λόγω χαμηλότερου κύρους, ενώ κάποιοι άλλοι τις εξαίρουν ως απόδειξη και τρόπο προώθησης της πολιτισμικής κληρονομιάς και της κοινωνικής ταυτότητας. Με αυτόν τον τρόπο οι ομιλητές αναπτύσσουν το αίσθημα του ανήκειν, καθώς επίσης αποτελούν φορείς ταυτότητας του τόπου που ανήκουν. Αν η στάση των ομιλητών είναι θετική τότε ενισχύεται και η θέλησή τους για χρήση και διάδοση της ποικιλίας που τους χαρακτηρίζει (Παπαναστασίου, 2015). Μάλιστα μέσω της χρήσης διαλεκτικών ποικιλιών γεννάται ελπίδα αναβίωσής τους και διατήρησης της τοπικής παράδοσης (Holmes, 2016: 92).

Η αρνητική στάση έναντι των διαλέκτων αφορά περισσότερο τα ΒΙ, ένα εκ των οποίων μάλιστα μελετάμε, αφού έχουν περισσότερο συνδεθεί με το προφίλ ηλικιωμένων, αμόρφωτων, χωριατών ομιλητών που είναι απομακρυσμένοι από τα αστικά κέντρα (Κακριδής-Φερράρι, 2007α). Έτσι λοιπόν τα 'σώστά' ελληνικά είναι άμεσα συνδεδεμένα με τον υψηλότερο βαθμό γειννίας προς την πρότυπη. Οι ομιλητές μάλιστα ανάλογα με την ταυτότητα που θέλουν ανά περίπτωση να διαμορφώσουν μπορούν να επιλέξουν το κατάλληλο ύφος και γλωσσική ποικιλία. Πιο συγκεκριμένα σχετικά με τα ΒΙ στα οποία εντάσσεται και το ιδίωμα του Γεωργικού, σύμφωνα με τον Παπαναστασίου (2015), παρά την ιδιαίτερη γλωσσική αξία που παρουσιάζουν, η κατάστασή τους τα τελευταία χρόνια φανερώνει τη μείωση του αριθμού των ομιλητών τους, ενώ παράλληλα κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη η καταγραφή τους με σκοπό τη διάσωσή τους. Η απόσταση των ΒΙ από την πρότυπη τοποθετείται κυρίως στη φωνητική και στο λεξιλόγιο με εμφανείς διαφορές και στο μορφολογικό επίπεδο συγκριτικά με την ΚΝΕ. Παρατηρούμε λοιπόν πως υπάρχει ιεραρχική διαφοροποίηση μεταξύ κοινής και διαλέκτων, με την πρώτη να αποτελεί υψηλή και ανώτερη γλώσσα που αναδεικνύει το μορφωτικό επίπεδο αυτών που τη χρησιμοποιούν (βλ. ενότητα 2.1). Συνήθως φερέφωνα των στάσεων αυτών αποτελούν τόσο τα μέσα μαζικής κουλτούρας, όπως αναφέραμε και παραπάνω, όσο και το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα που προάγουν ένα σύστημα γλωσσικής ομοιογένειας παραγκωνίζοντας το πλήθος των γλωσσικών ποικιλιών που υπάρχουν. Στο νου πολλών μάλιστα η γλωσσική χρήση γεωγραφικών ποικιλιών είναι άμεσα συνυφασμένη με επαρχιακούς πληθυσμούς, κατώτερων κοινωνικών αλλά και μορφωτικών επιπέδων (Chambers & Trudgill, 2011: 19· Παπαζαχαρίου, Φτερνιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016: 337- 339· Κουρδής, 2007: 25- 27).

Συγκεφαλαιωτικά, όσον αφορά την κοινωνική διάσταση του ατόμου, η επιλογή και χρήση γεωγραφικής γλωσσικής ποικιλίας αναδεικνύει άμεσα την ταυτότητα του ομιλητή και φανερώνει την ανάγκη του να επικοινωνήσει με συνομιλητές ανάλογου κοινωνικού πλαισίου, καθώς επίσης αντανακλά την ιστορική και γλωσσική κληρονομιά και παράδοση του τόπου του. Ωστόσο, παράγοντες όπως η αστικοποίηση και η επιλογή της πρότυπης ως ποικιλίας επικοινωνίας και κοινωνικής ένταξης, η προώθηση της πρότυπης από τα ΜΜΕ και την εκπαίδευση καθιστούν τις διαλέκτους και τα ιδιώματα λιγότερο αποδεκτά ως προς την καθημερινή αλλά και επίσημη χρήση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όλες οι γλωσσικές

ποικιλίες τα τελευταία χρόνια να παρουσιάζουν έντονα το φαινόμενο της συρρίκνωσης ύστερα από την επικράτηση της ΚΝΕ (Κοντοσόπουλος, 2008: 2- 3). Η θεώρηση της πρότυπης ως μιας και μοναδικής σωστής γλωσσικής ποικιλίας και η περιθωριοποίηση των διαλέκτων σήμερα έχει σε θεωρητικό έστω πλαίσιο αντιστραφεί, με παράλληλη υπεράσπιση της πολυγλωσσίας (Κατσούδα, 2016: 111- 112). Ωστόσο στην πράξη επικρατεί γενικά μια τάση υποχώρησης των γλωσσικών ποικιλιών, καθώς η αστικοποίηση και η καθιέρωση της πρότυπης στο εκπαιδευτικό σύστημα προωθούν τον παραγκωνισμό των διαλέκτων. Παράλληλα η τεχνολογική εξέλιξη αλλά και το οικογενειακό περιβάλλον στις περισσότερες περιπτώσεις τάσσονται υπέρ της χρήσης της πρότυπης (Παπαναστασίου, 2015: 24- 25).

Εκτός από το γενικό θεωρητικό πλαίσιο που προηγήθηκε σχετικά με τη γενικότερη κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι διάλεκτοι σήμερα ακολουθεί μια συνοπτική αναφορά της τωρινής κατάστασης του ιδιώματος που μελετάται στην παρούσα εργασία. Εστιάζοντας λοιπόν στην κατάσταση που επικρατεί στην υπό μελέτη γλωσσική ποικιλία, αντιλαμβανόμαστε πως οδηγούμαστε σταδιακά σε εγκατάλειψη. Ως προς τα δημογραφικά δεδομένα της περιοχής, δυστυχώς τα διοικητικά στοιχεία περιγράφουν τη σταδιακή εγκατάλειψη του χωριού, αφού σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο μόνιμος πληθυσμός ήταν 412, ενώ μία εικοσαετία πριν άγγιζαν τους 544. Μάλιστα το ιδίωμα δεν έχει καταγραφεί (πλήρως) με αποτέλεσμα πολλά παλιότερα χαρακτηριστικά του να έχουν οριστικά χαθεί. Το ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας λοιπόν, χρησιμοποιείται με κάποιες παραλλαγές ακόμη και σήμερα από ηλικιωμένα άτομα, ενώ τροποποιήσεις φαίνεται πως έχουν συντελεστεί από άτομα νεότερης ηλικίας. Οι νεότεροι ομιλητές δηλαδή, αν και χρησιμοποιούν τη γλωσσική αυτή ποικιλία κυρίως στον αυθόρμητό τους λόγο σε ανεπίσημο ύφος με σκοπό την επικοινωνία εντός του χωριού, κάνουν συχνά προσμίξεις των ιδιοματικών στοιχείων με χαρακτηριστικά της ΚΝΕ. Να σημειώσουμε επίσης πως η περιοχή δεν είναι γεωγραφικά απομονωμένη και οι κάτοικοί της πλέον δεν χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό το ιδίωμα. Για το λόγο αυτό η παρούσα έρευνα βασίστηκε σε φυσικούς ομιλητές μεγάλης ηλικίας ώστε να συγκεντρωθεί υλικό με τον μικρότερο, κατά το δυνατό, βαθμό επιδράσεων.

2.5 Γλωσσική ποικιλότητα και εκπαίδευση

Το σχολείο παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων έναντι της γλωσσικής ποικιλότητας. Μια εκπαιδευτική πολιτική οφείλει να στοχεύει στην ενίσχυση της γλωσσικής πολυμορφίας και να αποσκοπεί στην προώθηση της ισότητας και την αναγνώριση του πολιτισμικού φορτίου που η κάθε γλώσσα προσφέρει στην κοινωνία. Διατήρηση μιας γλώσσας σημαίνει παράλληλα και την προάσπιση και διατήρηση της κοσμοϊστορίας που ενσωματώνει. Η προώθηση και αξιοποίηση της γλωσσικής ποικιλότητας αποτελεί χαρακτηριστικό μιας συμπεριληπτικής και πολιτισμικά ζωντανής κοινότητας. Η απουσία διαλέκτων από το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί ένα φαινόμενο με σοβαρές επιπτώσεις τόσο ως προς τη γλωσσική ποικιλία, όσο και ως προς την πολιτισμική μας κληρονομιά. Εφόσον μάλιστα η σχολική εκπαίδευση στοχεύει στην καθολική επικοινωνία, η διδασκαλία βασίζεται εξ ολοκλήρου στην πρότυπη γλώσσα παραμερίζοντας σε πρακτικό επίπεδο τοπικές γλωσσικές ποικιλίες. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται στην ιδεολογία της ομοιογένειας και στον χώρο της εκπαίδευσης με αποτέλεσμα οι γλωσσικές ποικιλίες να εκλαμβάνονται ως γλωσσικά συστήματα χαμηλότερης αξίας. Επομένως το σημερινό ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προωθεί την πρότυπη γλώσσα, η οποία απαιτείται στην εκπαιδευτική διαδικασία και παραμερίζει την καθημερινή και επικοινωνιακή της χρήση. Ενώ λοιπόν μια πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική κοινωνία θα έπρεπε να προωθεί την αντίληψη περί πολυποικιλότητας της γλώσσας, η διάσταση αυτή παραγκωνίζεται με αποτέλεσμα τη δημιουργία και προώθηση των γλωσσικών προκαταλήψεων (Ανδρουλάκης, 2008: 133). Λόγω της απουσίας προγραμμάτων ενσωμάτωσης γλωσσικών ποικιλιών αλλά και έλλειψης επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για την αναγνώριση αλλά και ένταξη των γλωσσικών ποικιλιών στην εκπαιδευτική πράξη δεν προωθείται η διδασκαλία τους. Παράλληλα η έλλειψη γλωσσικών εγχειριδίων που να ενσωματώνουν διαλεκτικά στοιχεία προωθεί ακόμη περισσότερο το αίσθημα αδιαφορίας ως προς τη γλωσσική ποικιλία. Γίνεται λοιπόν φανερό πως το γεωγραφικό και κοινωνικό υπόβαθρο των μαθητών επηρεάζει τη σχολική τους επίδοση με την αγροτική προέλευση να αντιμετωπίζεται αρνητικά συγκριτικά με τις αστικές ποικιλίες (Αρχάκης& Κονδύλη, 2011: 156- 159).

Μέσω αξιοποίησης των γλωσσικών ποικιλιών θα δινόταν η δυνατότητα διαχρονικής μελέτης της γλώσσας. Βέβαια θα ήταν αδύνατον να συμπεριληφθούν όλες οι γλωσσικές παραλλαγές, αφού η γλώσσα αποτελεί ένα σύνθετο και ετερογενές σύνολο (βλ. ενότητα 2) του οποίου ωστόσο η αξιοποίηση όλων των φασμάτων και η διασύνδεσή τους με την κοινή θα μπορούσε να φέρει ριζικές αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική (Κατσούδα, 2017: 113). Θα ήταν ιδιαίτερα ωφέλιμη η αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος ως προς τη φιλοσοφία του και την προώθηση του αισθήματος ευαισθητοποίησης και αξιοποίησης της πολυποικιλότητας σε οποιαδήποτε μορφή, ώστε να αρθούν οι γλωσσικές προκαταλήψεις (Ανδρουλάκης, 2008: 133, Αρχάκης & Κονδύλη 2011: 156- 159). Με τον τρόπο αυτό εκτός από τη μελέτη της εξέλιξης της γλώσσας ως συστήματος, οι μαθητές θα επωφελούνται και οι ίδιοι εφόσον εκτίθονταν σε γλωσσική διεύρυνση (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009: 35). Η πρακτική αυτή θα ερχόταν σε αντιδιαστολή με τη γλωσσική ομοιογένεια που σήμερα επικρατεί και παράλληλα στοχοποιεί τη γλωσσική ποικιλότητα. Αντιλαμβανόμαστε επομένως πως υπάρχει μια αντίφαση που προκύπτει ανάμεσα στο θεωρητικό πλαίσιο της εκπαιδευτικής αξιοποίησης και αναγνώρισης του γλωσσικού υποβάθρου των μαθητών και στο περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη ανετοιμότητας του εκπαιδευτικού συστήματος για αποδοχή της γλωσσικής ετερότητας και σεβασμού των γλωσσικών ποικιλιών.

Προγράμματα και παρεμβάσεις που προωθούν την πολυγλωσσία και την αξιοποίηση των διαλεκτικών και ιδιοματικών χαρακτηριστικών συμβάλλουν στο αίσθημα σεβασμού περί διατήρησης των γλωσσικών ποικιλιών. Η σύγχρονη εκπαίδευση οφείλει να είναι ανοιχτή στην πολυγλωσσία, ώστε να αποφεύγεται κάθε στοιχείο παραμερισμού των διαλέκτων καθώς και των διαλεκτόφωνων μαθητών. Η απόρριψη των διαλεκτόφωνων μαθητών έχει αρνητικές συνέπειες τόσο στην εκπαιδευτική, όσο και στην κοινωνική τους ένταξη. Πολλές φορές μάλιστα λόγω της περιφρόνησης που αντιμετωπίζουν οδηγούνται σε αποστροφή προς το σύνολο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και απροθυμία συμμετοχής (Ανδρουλάκης, 2008: 131- 133).

3 Μεθοδολογία έρευνας

3.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η διεξαγωγή έρευνας με σκοπό την ανάδειξη των γλωσσικών χαρακτηριστικών του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας προέκυψε λόγω επιθυμίας εμβάθυνσης στη γλωσσική κληρονομιά του τόπου καταγωγής μου. Η έρευνα πεδίου που διενεργήθηκε μας δίνει τη δυνατότητα αποτύπωσης της συγχρονικής κατάστασης του ιδιώματος σε φυσικό περιβάλλον. Στη συγκεκριμένη έρευνα η δειγματοληψία πραγματοποιήθηκε από δείγμα πληθυσμού τριών ατόμων που επέφεραν ουσιαστικά και αντιπροσωπευτικά δεδομένα.

Στο σημείο αυτό θα αναλυθούν οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα. Θα ακολουθήσει δηλαδή αναφορά στους στόχους που τέθηκαν, στο προφίλ των ατόμων που συμμετείχαν, στους περιορισμούς που αντιμετωπίστηκαν, στις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν, αλλά και στις τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν. Με σκοπό τη μελέτη του ιδιώματος του Γεωργικού επιλέχθηκε η ποιοτική προσέγγιση με περιγραφικά δεδομένα που χρειάζονται ανάλυση και κατηγοριοποίηση. Τα δεδομένα αυτά προέκυψαν μέσω συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν με υποκείμενα μελέτης τρεις ηλικιωμένες γυναίκες. Το υλικό που έχει συλλεχθεί αποτελεί πρωτογενές υλικό προφορικού λόγου που προέκυψε μέσω συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβρη του 2024 σε πληθυσμό του Γεωργικού Καρδίτσας. Οι συνεντεύξεις δεν πραγματοποιήθηκαν σε μια μέρα, αλλά σε φάσεις. Πιο συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκε μια αρχική συνέντευξη και στη συνέχεια ακολούθησαν και οι υπόλοιπες συμπληρωματικές έρευνες πεδίου με σκοπό την κάλυψη κενών. Πυρήνα της μελέτης αποτέλεσε η αποτύπωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών σε φωνολογικό, λεξιλογικό, μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο, όπως παρουσιάζονται στην τοπική κοινότητα του Γεωργικού Καρδίτσας συγκριτικά βέβαια με τα χαρακτηριστικά των ΒΙ και πιο συγκεκριμένα του Καρδιτσιώτικου, όπως αυτά αναφέρονται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία.

3.2 Στόχοι έρευνας

Ο βασικός στόχος της παρούσας μελέτης σε θεωρητικό πλαίσιο είναι η αποτύπωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ιδιώματος σε κάθε γλωσσικό επίπεδο, όπως αυτά εμφανίζονται στο λόγο των ηλικιωμένων ομιλητριών της συγκεκριμένης ποικιλίας, καθώς και η αντιπαραβολή τους με τα χαρακτηριστικά των ΒΙ. Σε πρακτικό επίπεδο στόχο αποτελεί η αξιοποίηση ή ενσωμάτωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών αυτών στην εκπαιδευτική πράξη. Εν ολίγοις, σκοπό της συγκεκριμένης έρευνας αποτελεί η αξιοποίηση του αυθεντικού υλικού που συλλέχθηκε μέσω συνέντευξης πρόσωπο με πρόσωπο και η πρακτική αξιοποίηση μέσω εκπαιδευτικών εφαρμογών. Η καταγραφή του ιδιοματικού λόγου στη φυσική του μορφή προκύπτει μέσω της αλληλεπίδρασης των ομιλητριών και της ερευνήτριας. Στη συνέχεια η ανάλυσή του θα γίνει βάσει της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και έτσι το παρόν ιδίωμα θα έρθει σε αντιπαραβολή με άλλα ΒΙ αλλά και με την ΚΝΕ. Μέσω της διδακτικής αξιοποίησης επιχειρείται η διατήρηση των τοπικών γλωσσικών ποικιλιών που οδηγεί στην αναγνώριση και αμερόληπτη αποδοχή της γλωσσικής πολυμορφίας. Βασική προϋπόθεση της διδασκαλίας του ιδιώματος αποτελεί η τεκμηρίωσή του πράγμα το οποίο επιχειρείται στην εργασία αυτή. Τέλος, έμμεσο στόχο αποτελεί η συμβολή σε γλωσσολογικές έρευνες και η προσθήκη χρήσιμων στοιχείων στην ήδη υπάρχουσα σχετική με τα ΒΙ βιβλιογραφία με παράλληλη κάλυψη του κενού που υπάρχει στην καταγραφή της γλώσσας των κατοίκων του Γεωργικού αλλά και των γύρω θα λέγαμε περιοχών.

3.3 Συμμετέχουσες

Οι συμμετέχουσες στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκαν μέσω δειγματοληψίας, η οποία δεν πραγματοποιήθηκε τυχαία, αλλά στοχευμένα. Πρόκειται δηλαδή για άτομα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, εύκολα προσβάσιμα, του κύκλου γνωριμιών μου, φιλικού αλλά και οικογενειακού περιβάλλοντος (Robson, 2010:314). Στην ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε αυτό το είδος δειγματοληψίας αφορά την ανταπόκριση στο στοιχείο της θεωρητικής αντιπροσωπευτικότητας, καθώς θεώρησα πως τα συγκεκριμένα υποκείμενα θα μπορούσαν να δώσουν τα πολύτιμα γλωσσικά στοιχεία τα οποία και

αναλύονται στη συνέχεια. Τα άτομα αυτά ήταν πρόθυμα για συμμετοχή και η διαδικασία που ακολούθησε ήταν αρκετά απλή. Η σκόπιμη δειγματοληψία με συνειδητή επιλογή των υποκειμένων πραγματοποιήθηκε με σκοπό τη συλλογή του κατάλληλου υλικού εστιασμένου στον τόπο εγκατάστασης που μελετάμε, πληρούν δηλαδή ορισμένα χαρακτηριστικά που κρίνονται μάλλον απαραίτητα για να αποδώσουν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Τα άτομα δηλαδή που επιλέχθηκαν σχετίζονται άμεσα με το θέμα της έρευνας και είναι τα κατάλληλα για την συγκέντρωση πλούσιων δεδομένων. Ο συγκεκριμένος τύπος δειγματοληψίας κρίθηκε ως ο καταλληλότερος, εφόσον δεν υπάρχουν πλέον πολλοί φυσικοί ομιλητές του συγκεκριμένου ιδιώματος που θα παρήγαν αυθεντικό λόγο. Αν και ο τύπος αυτός δειγματοληψίας περιορίζει ως ένα βαθμό τις γενικεύσεις, αφού εστιάζει σε συγκεκριμένο πληθυσμό με σκοπό την ανάλυση αυτού, στην παρούσα μελέτη επέτρεψε την αντιπαραβολή με τα Καρδιτσιώτικα ή τα βόρεια ιδιώματα γενικότερα. Οι ερωτηθείσες ήταν τρεις ηλικιωμένες γυναίκες 93, 96 και 88 ετών αντίστοιχα, αγράμματες ως προς το μορφωτικό επίπεδο, αγρότισσες ως προς το επάγγελμα και δια βίου κάτοικοι της τοπικής κοινότητας του Γεωργικού Καρδίτσας. Το ζητούμενο επομένως ήταν η εύρεση όσο το δυνατόν επαρκών ομιλητών με τη μικρότερη επίδραση της KNE που θα παράγουν <<αυθεντικό>> ιδιοματικό λόγο. Όπως μάλιστα έχει υποστηριχθεί (Τζιτζιλής, 2001) το κοινωνικό προφίλ των ομιλητών που διατηρούν καλύτερα τις διαλέκτους και τα ιδιώματα είναι ηλικιωμένες γυναίκες, αγράμματες και αγρότισσες. Όπως σε κάθε ποιοτική έρευνα, έτσι και στην παρούσα επιχειρήθηκε στοχευμένη επιλογή υποκειμένων έρευνας που θα πληρούσαν τα κοινωνικά αυτά χαρακτηριστικά ώστε να παρέχουν εμπλουτισμένα δεδομένα του ιδιοματικού λόγου.

Το προφίλ των συμμετεχουσών διασφαλίζει το κριτήριο της γλωσσικής εγκυρότητας, αφού η προχωρημένη ηλικία τους με το χαμηλό τους μορφωτικό επίπεδο ελαχιστοποιούν την ανάμειξη με την πρότυπη γλώσσα και φανερώνουν τα «αυθεντικά» γλωσσικά χαρακτηριστικά του τοπικού ιδιώματος. Ο απλός και αγροτικός τρόπος ζωής τους παράλληλα αποτέλεσε λόγο προθυμίας για διαμοιρασμό των προσωπικών εμπειριών από μέρος των ηλικιωμένων, ενώ η όλη διαδικασία της συνέντευξης εκλήφθηκε ως μια ευκαιρία παρέας και διαμοιρασμού των εμπειριών του παρελθόντος.

Η επιλογή του δείγματος σε οποιαδήποτε έρευνα οφείλει να χαρακτηρίζεται από αντιπροσωπευτικότητα. Αυτό σημαίνει πως οι ερωτώμενοι θα πρέπει να αποτελούν

φυσιογνωμίες χαρακτηριστικές και να αντιπροσωπεύουν την κατηγορία εκείνη του πληθυσμού που μελετάται. Στην περίπτωση μελέτης μας φαίνεται πως έχουμε πετύχει σε ικανοποιητικό βαθμό πληροφοριακό κορεσμό, αφού και οι τρεις συνεντεύξεις, τόσο λόγω στοχευμένου δείγματος, όσο και λόγω διάρκειας αποτύπωσαν σε μεγάλο βαθμό παρόμοια ιδιωματικά χαρακτηριστικά σε κάθε γλωσσικό επίπεδο.

Οι συνεντεύξεις που συλλέχθηκαν απομαγνητοφωνήθηκαν με σκοπό την τεκμηρίωση του ιδιώματος. Να σημειωθεί ωστόσο στο σημείο αυτό πως δεν έγινε πλήρης απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, αλλά παρακάμφθηκαν σημεία στα οποία γινόταν επαναλήψεις θεμάτων ή που δεν ήταν πλούσια σε υλικό.

3.4 Περιορισμοί έρευνας

Οι περιορισμοί που αντιμετωπίστηκαν στην παρούσα έρευνα αφορούν κυρίως το εργαλείο λήψης των δεδομένων που αναλύθηκαν, δηλαδή τη συνέντευξη. Η συνέντευξη αποτέλεσε μια αρκετά χρονοβόρα διαδικασία η κάθε συνεδρία της οποίας διαρκούσε αρκετά περισσότερο από τα κομμάτια που απομαγνητοφωνήθηκαν. Η αξιοποίηση μικρής διάρκειας υλικού δεν θα πληρούσε πιθανώς το κριτήριο της αξιοπιστίας εφόσον τα γλωσσικά φαινόμενα μπορεί να οφείλονταν και στον παράγοντα της τύχης και η πολύωρη συνέντευξη κούραζε, όπως είναι φυσικό, τις ηλικιωμένες ομιλήτριες (Robson, 2010: 324). Ο επαναπρογραμματισμός μάλιστα των επόμενων συνεδριών ήταν δύσκολος καθώς τόσο οι συμμετέχουσες, όσο και εγώ είχαμε κι άλλες υποχρεώσεις. Να σημειώσουμε στο σημείο αυτό πως η φαινομενική ευκολία της διαδικασίας απομαγνητοφώνησης απορρίπτεται αφού στην περίπτωσή μας η μία ώρα μαγνητοφώνησης ισοδυναμεί με περίπου δέκα ώρες απομαγνητοφώνησης (Robson, 2010: 324). Το μικρό δείγμα πληθυσμού που χρησιμοποιήθηκε δεν αποτελεί μειονέκτημα καθώς η έρευνά μας είναι ποιοτική και όχι ποσοτική. Ωστόσο, αν αναλογιστούμε πως πρωταρχικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση του ιδιώματος ενός συγκεκριμένου πληθυσμού και δευτερευόντως η συσχέτιση αυτού με τα ΒΙ, κρίνεται μάλλον αντιπροσωπευτικό αφού η μελέτη είναι εστιασμένη στο Γεωργικό Καρδίτσας. Δεύτερο περιορισμό αφορά το φύλλο των συμμετεχόντων, που στο σύνολό τους ανήκουν στο γυναικείο φύλλο. Ωστόσο και ο δεύτερος αυτός περιορισμός φαίνεται πως δεν επηρεάζει μάλλον την ποιότητα του υλικού,

αφού τόσο ο γυναικείος, όσο και ο αντρικός πληθυσμός στην περιοχή χρησιμοποιεί το ίδιο γλωσσικό σύστημα επικοινωνίας. Επίσης, στους περιορισμούς της έρευνας θα μπορούσαμε να προσθέσουμε τη διαδικασία συλλογής και ανάλυσης του υλικού που συλλέχθηκε. Ως προς τη διαδικασία συλλογής η σε βάθος συλλογή δεδομένων ήταν χρονοβόρα καθώς έπρεπε να αποφύγω τον κορεσμό των δεδομένων αλλά επιχείρησα τη συλλογή νέων πληροφοριών που θα απέδιδαν νέες γνώσεις και φαινόμενα. Καθώς δηλαδή, όπως προαναφέρθηκε, ο τρόπος καταγραφής του υλικού ήταν η ηχογράφηση, η απομαγνητοφώνηση αποτέλεσε μια αρκετά χρονοβόρα διαδικασία μετατροπής του προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο, αφού ορισμένα στοιχεία του προφορικού λόγου δεν είναι εύκολο να αποτυπωθούν με διαύγεια. Ωστόσο, λόγω του μεγάλου όγκου του υλικού που συλλέχθηκε και στη συνέχεια αναλύθηκε και ο περιορισμός αυτός φαίνεται πως εξαλείφθηκε καθώς παρουσιάστηκε μια ολοκληρωμένη εικόνα των υπό διερεύνηση στοιχείων σε κάθε επίπεδο. Να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως μελλοντικά θα μπορούσε να συνδυαστεί με μια ποσοτική έρευνα (π. χ ερωτηματολόγια) με σκοπό την κάλυψη των κενών που υπάρχουν. Εφόσον μέσω ποσοτικών και οι ποιοτικών ερευνών προκύπτουν διαφορετικά δεδομένα ο συνδυασμός των δύο αυτών μεθόδων θα συνέβαλε σημαντικά στη δημιουργία πληρέστερης γνώσης επί του ιδιώματος. Τα περιγραφικά δηλαδή γλωσσικά χαρακτηριστικά ανά επίπεδο που παρουσιάζονται στη συγκεκριμένη μελέτη θα μπορούσαν να εμπλουτιστούν σε μελλοντικές έρευνες από αριθμητικά δεδομένα με σκοπό τη διαμόρφωση μιας πληρέστερης εικόνας.

Μέρος της συνέντευξης με τη μορφή της απομαγνητοφώνησης δίνεται στα τρία παραρτήματα στο τέλος της εργασίας. Για την ανάλυση των δεδομένων και την μεταγραφή χρησιμοποιήθηκε το ελληνικό αλφάβητο και δεν χρησιμοποιήθηκαν σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού αλφαβήτου, ούτε φθογγόσημα με σκοπό να διευκολυνθεί η πρόσληψη του υλικού ακόμη και από μη ειδικούς αναγνώστες. Η απόδοση του υλικού με το ελληνικό αλφάβητο αντιστοιχεί στην ακριβή γραπτή απόδοση του προφορικού λόγου. Το μοναδικό σύμβολο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η παρένθεση σε σημείο που δεν ήταν δυνατή η απόδοση του προφορικού λόγου. Ωστόσο τα σημεία αυτά δεν ήταν πολλά αλλά ελάχιστες μόνο λέξεις. Παράλληλα, η μη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητριών δεν αποτυπώθηκε καθόλου καθώς στην παρούσα εργασία μας ενδιαφέρει η αποτύπωση του προφορικού λόγου και όχι εξωγλωσσικά στοιχεία. Επίσης, έχει διασφαλιστεί η πιστότητα του κειμένου εφόσον πραγματοποιήθηκε επανέλεγχος στην καταγραφή των

παραδειγμάτων πάνω στο θεωρητικό κομμάτι. Η μεταγραφή πραγματοποιήθηκε με σκοπό την ανάλυση του περιεχομένου και την επισήμανση γλωσσικών στοιχείων που απαντούν ή διαφοροποιούνται τόσο από την ΚΝΕ, όσο και από τα ΒΙ. Συγκεφαλαιωτικά, μέσω της ανάλυσης των δεδομένων αναδείχθηκαν αφενός γλωσσικά μοτίβα αλλά και αποκλίσεις.

3.5 Συλλογή δεδομένων- Ερευνητικό εργαλείο

Στις ποιοτικές έρευνες, όπως είναι και η συγκεκριμένη, η συλλογή των δεδομένων αποτελεί μια διαδικασία χρονοβόρα καθώς έχει ως σκοπό τη συλλογή υλικού κατάλληλου για την ανάλυση των γλωσσικών χαρακτηριστικών. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε μία από τις πιο κοινές μεθόδους συλλογής δεδομένων η τεχνική των ημιδομημένων συνεντεύξεων που περιλάμβανε μεν προκαθορισμένες ως ένα βαθμό ερωτήσεις, έδινε όμως παράλληλα την ευκαιρία παραλλαγής αυτών με σκοπό την ανάπτυξη της συζήτησης για τη συλλογή των δεδομένων. Η συνέντευξη γενικότερα αποτελεί ένα από τα συνηθέστερα εργαλεία ποιοτικών ερευνών, αφού επιτυγχάνει την αλληλεπίδραση μεταξύ των προσώπων και την ανάπτυξη μιας σχέσης επικοινωνίας ανάμεσά τους. Η εκάστοτε ερευνήτρια από την πλευρά της θέτει προκαθορισμένες ως προς ένα βαθμό ερωτήσεις, τις οποίες καλείται ο ερωτώμενος να απαντήσει. Μέσω της ημιδομημένης συνέντευξης παρέχεται γενικότερα στους συμμετέχοντες ελευθερία έκφρασης των σκέψεων και ροή λόγου που κρίνεται απαραίτητη για τη μελέτη των γλωσσικών χαρακτηριστικών. Στην περίπτωση μας οι ανοιχτές ερωτήσεις που τέθηκαν έδιναν στις ομιλήτριες την ευκαιρία για εκτενείς και αναλυτικές απαντήσεις οι οποίες με τη σειρά τους μου έδωσαν την ευκαιρία για ανάλυση μέσω παρατήρησης κοινών γλωσσικών μοτίβων.

Η ημιδομημένη συνέντευξη την οποία επέλεξα αφορά ένα γενικό σύνολο ερωτήσεων για όλες τις συμμετέχουσες με δυνατότητα ωστόσο ευελιξίας τόσο ως προς τη σειρά που αυτές τίθενται, όσο και ως προς τη δυνατότητα τροποποίησης του περιεχομένου με πιθανότητα προσθαφαίρεσης ερωτήσεων. Σκοπό της ευελιξίας αυτής αποτελεί η διασφάλιση άνετου κλίματος, αλλά και η καθοδήγηση από μέρος μου προς το σκοπό της έρευνας. Να επισημάνουμε ωστόσο, πως σε ερωτήσεις που οι ερωτώμενες συνειδητά αποφεύγουν δεν υπάρχει πίεση (Robson, 2010: 276). Στο προφορικό υλικό της πρώτης ηλικιωμένης για παράδειγμα παρατηρείται αποστροφή σε ερωτήσεις σχετικά με το σύζυγο

και προθυμία ανάλυσης των πολιτικών γεγονότων (αντάρτες). Αντίθετα στο διάλογο με τη δεύτερη ηλικιωμένη παρατηρείται ιδιαίτερη ανάλυση σχετικά με τις καθημερινές ενασχολήσεις και άρνηση ανάλυσης σε ερωτήσεις σχετικές με ιστορικά γεγονότα. Να αναφέρουμε επίσης πως, όπως αναφέρθηκε και στις εισαγωγικές παρατηρήσεις, οι συνεντεύξεις των δύο εκ των τριών γυναικών δεν ήταν ενιαίες, αλλά επαναλαμβανόμενες, εφόσον από την πρώτη επίσκεψη δεν είχα φτάσει στα επιθυμητά ερευνητικά δεδομένα. Η κόπωση που προκαλείται λόγω προχωρημένης ηλικίας των γυναικών αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα ως προς την αδιάκοπη διαδικασία της συνέντευξης. Δεν ήταν εφικτό δηλαδή οι ηλικιωμένες να έχουν ροή συνεχόμενου λόγου για μία ώρα και μάλιστα σε εξωτερικό χώρο.

Ο ελάχιστος χρόνος ηχογράφησης των συμμετεχουσών ήταν 35 λεπτά, ενώ ο μέγιστος 52 λεπτά. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε συσκευή ηχογράφησης υψηλής ευκρίνειας για να αποτυπωθούν με ακρίβεια τα γλωσσικά στοιχεία. Οι ηχογραφήσεις πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι της κάθε συμμετέχουσας, καθώς ήταν αδύνατη η μετακίνησή τους, ενώ παράλληλα εξασφαλίστηκε το αίσθημα οικειότητας που προέκυπτε από τη φιλοξενία στο δικό τους χώρο. Μάλιστα η εκ των προτέρων οικειότητα που έχει αναπτυχθεί επέτρεψε την αβίαστη συλλογή ρέοντα και φυσικού λόγου χωρίς ίχνη επισημότητας πράγμα που βοήθησε στην αντιμετώπιση του «παραδόξου του ερευνητή» (Αρχάκης& Κονδύλη, 2011: 186). Στη δική μου περίπτωση αυτό θα σήμαινε ότι οι ομιλήτριες θα προσάρμοζαν τη γλωσσική τους ταυτότητα στις επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας και στο επίπεδο ύφους που θα θεωρούσαν ότι απαιτεί η συζήτηση με κάποια που δεν είναι μέλος της γλωσσικής τους κοινότητας. Επομένως, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης δεν παρουσιάστηκε δυσκολία συλλογής, αλλά η γλωσσική συμπεριφορά ήταν αβίαστη. Οι ερωτήσεις που επιλέχθηκαν αφορούν σε γενικά πλαίσια την καθημερινή ζωή και ενασχόληση των συμμετεχουσών, τις συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου, καθώς και την επαγγελματική ζωή αυτών με σκοπό την ανάπτυξη ρέοντα, φυσικού και αβίαστου λόγου δίνοντας τη χροιά μια φυσικής εξιστόρησης και όχι συνέντευξης.

3.6 Ηθική δεοντολογία

Βασική παράμετρος της παρούσας έρευνας αποτέλεσε ο σεβασμός της προσωπικότητας των συμμετεχουσών και η διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Σε ερωτήσεις μάλιστα που οι ίδιες απέφευγαν ή δεν ήταν πρόθυμες να αναλύσουν εκτενώς, όπως προαναφέρθηκε, υπήρχε σεβασμός και δεκτικότητα. Σε πρώτο στάδιο υπήρξε ενημέρωση σχετικά με το σκοπό της έρευνας, ενώ παράλληλα διασφαλίστηκε η ανωνυμία τους. Και οι τρεις συμμετέχουσες δήλωσαν στο σημείο αυτό τη συνειδητή συγκατάθεσή τους και με προθυμία εξέφρασαν την επιθυμία συμμετοχής τους, ενώ δεν τους απασχόλησε το θέμα της προστασίας των προσωπικών τους δεδομένων. Σε δεύτερο στάδιο δόθηκαν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τη μεθοδολογία της έρευνας, την πορεία της διαδικασίας και τις ενέργειες που θα ακολουθούσαν σχετικά με το σκοπό της έρευνας.

4 Το ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας

Το ιδίωμα που μελετάμε κατατάσσεται στα βόρεια ιδιώματα χαρακτηριστικό των οποίων αποτελεί η εκτενής γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνουν αφού μιλούνται περίπου σε ποσοστό 60% της ελληνικής επικράτειας με μεγάλη ενδοδιαλεκτική ωστόσο διαφοροποίηση (Παπαναστασίου, 2015). Πιο συγκεκριμένα ανήκει στην κατηγορία των θεσσαλικών ιδιωμάτων αφού παρουσιάζει κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά με τα ΒΙ κυρίως σε επίπεδο προφοράς και λεξιλογίου. Αν και οι περισσότερες μελέτες που έχουν μέχρι σήμερα πραγματοποιηθεί επικεντρώνονται στην περιοχή της Λάρισας, κρίνεται ωφέλιμη η μελέτη του νομού Καρδίτσας με εστίαση μάλιστα σε έναν γεωργικό οικισμό της υπαίθρου. Η ποικιλία της γλώσσας που χρησιμοποιείται στη συγκεκριμένη περιοχή κατατάσσεται στα ιδιώματα και όχι στις διαλέκτους, αφού η απόστασή της από την πρότυπη δεν είναι μεγάλη αλλά παρουσιάζει διαφοροποιήσεις πρωτίστως σε φωνητικό και φωνολογικό επίπεδο και δευτερευόντως στα υπόλοιπα επίπεδα ανάλυσης (βλ. υποενότητα 2.3.2). Να επισημανθεί πως όλα τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι από το δικό μου υλικό και όχι από τη σχετική βιβλιογραφία. Σε ελάχιστα σημεία που δεν έχω χρησιμοποιήσει παραδείγματα του δικού μου υλικού αυτό επισημαίνεται.

4.1 Φωνητική και φωνολογία

Μια πρόχειρη επισκόπηση του ιδιώματος φανερώνει πως δεν απέχει πολύ από την ΚΝΕ, αφού υπάρχει ένας ικανοποιητικός βαθμός κατανόησης του περιεχομένου. Μια λεπτομερής ωστόσο ανάλυση του υλικού αποδεικνύει πως εκτός από τη βασική διαφοροποίηση του συγκεκριμένου ιδιώματος που αφορά το χαρακτηριστικό του βόρειου φωνηεντισμού, παρατηρείται μια ποικιλία επιμέρους διαφοροποιητικών γλωσσικών χαρακτηριστικών. Ο τομέας της φωνολογίας βέβαια είναι αυτός που διαφοροποιείται σε μεγαλύτερο βαθμό από την ΚΝΕ. Σε γενικά πλαίσια η στένωση και η αποβολή φωνηέντων προκαλεί μια σειρά φωνολογικών μεταβολών όπως δημιουργία, απλοποίηση ή διαφοροποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων, αφομοιώσεις, ανομοιώσεις, αποβολές ή αναπτύξεις συμφώνων ή και φωνηέντων (Μπέης, 2023: 72).

4.1.1 Βόρειος φωνηεντισμός

Βασικό χαρακτηριστικό του ιδιώματος του Γεωργικού, όπως και γενικότερα των ΒΙ, αποτελεί ο βόρειος φωνηεντισμός, δηλαδή η στένωση των άτονων [e] σε [i] *ιδώ* αντί για *εδώ* και [o] σε [u] *πουρτουκαλί* αντί *πορτοκαλί*, καθώς και η αποβολή των άτονων φωνηέντων [i] *μσον* αντί *μισόν* και [u] *έχν* αντί *έχουν* σε άτονη θέση (Κοντοσόπουλος, 2008: 94).

Ιδιαίτερο γνώρισμα του ιδιώματος αποτελεί η καθολική διατήρηση του άτονου /i/ σε αρχική θέση *οικουγένεια* (Μπέης, 2023: 73). Όσον αφορά τη συμπεριφορά του άτονου /i/ στο εσωτερικό των λέξεων παρατηρούμε πως ενώ όταν αποτελεί πρωτογενή πραγμάτωση αποβάλλεται *βασανίσκα* αντί *βασανίστηκα*, διατηρείται όταν αποτελεί δευτερογενή πραγμάτωση που προήλθε από στένωση του /e/ *πιδί*. Το άτονο /i/ διατηρείται επίσης ή αποκτά ημιφωνική διάσταση όταν έπεται φωνήεντος *καημένοι* (Μπέης, 2023: 73). Στην περίπτωση μας ωστόσο παρατηρούμε πως το /i/ σε άτονη τελική θέση δεν αποβάλλεται πλήρως αλλά αφήνει ένα ίχνος ημιφώνου (θα μπορούσαμε να το συμβολίσουμε εδώ με τη μορφή εκθέτη, στο παράρτημα δεν χρησιμοποιείται ο εκθέτης αυτός) *χέρ'* αντί *χέρι* (Μπέης & Κατσούδα, 2013: 60).

Ανάλογη συμπεριφορά με το άτονο /i/ σε αρχική θέση παρουσιάζει και το άτονο /u/ όπου διατηρείται σε κάθε λέξη. Σε περίπτωση ωστόσο που αποτελεί πρωτογενή πραγμάτωση και δεν προέρχεται από στένωση του /o/ αυτό αποβάλλεται πλήρως στο ενδιάμεσο λέξης *γρούνι* αντί *γουρούνι*, ενώ όταν αποτελεί δευτερογενή πραγμάτωση δεν αποβάλλεται στο εσωτερικό της λέξης *όνουμα* (Μπέης, 2023: 74). Επίσης, όταν αφορά ληκτική θέση αποβάλλεται σε περιπτώσεις αντωνυμιών, όπως θα αναλυθεί και στη συνέχεια, *πατέραζουμ* αντί *πατέρας μου*, επιρρημάτων *απου παν* αντί *από πάνω* αλλά και στη θέση λήγουσας συλλαβής του γ' πληθυντικού προσώπου σε περιβάλλοντα ανάμεσα από δύο σύμφωνα *να κοβν* αντί *να κόβουν*.

4.1.2 Προγιωτακισμός αρχικού /e/

Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρούμε την ανάπτυξη ενός ημιφώνου /i/ μπροστά από τονισμένο αρχικό /e/. Συνήθως το φαινόμενο αυτό θεωρείται σλαβική επίδραση. Η ανάπτυξη ή μη ωστόσο του ημιφώνου αυτού όπως παρατηρούμε δεν χαρακτηρίζεται από καθολικότητα ακόμη και στο λόγο του ίδιου υποκειμένου αλλά και στην ίδια λέξη *ιέβανάμι* αλλά και *έβανάμι*. Να επισημάνουμε πως στο υλικό που ακολουθεί προγιωτακισμό έχουμε συχνά στο βεβαιωτικό μόριο *ιε* και πιο σπάνια στο τροπικό επίρρημα *έτσι*. Ο προγιωτακισμός δεν παρατηρείται μόνο σε τονισμένο /e/ σε αρχική θέση αλλά ακόμη και στο εσωτερικό σύνθετων λέξεων *καϊένας* αντί *κανένας*.

4.1.3 Άλλες τροπές φωνηέντων

Στο ευρύτερο πλαίσιο των τροπών των φωνηέντων και εκτός από το βόρειο φωνηεντισμό και τον προγιωτακισμό, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε επίσης:

- την ανάπτυξη ενός προθετικού /a/ σε περιπτώσεις ρημάτων ή ονομάτων για να προσδοθεί ευφωνία (Τζάρτζανος, 1909: 57) *αγλήγουρα* αντί *γρήγορα*, *αμάχη* αντί *για μάχη*,
- την ανάπτυξης ενός προτακτικού /i/ > /e/ σε ορισμένα επιρρήματα κατ αναλογία με το *χθες- εχθές* (Τζάρτζανος 1909:86) *ιτότι* αντί *τότε*. Το χαρακτηριστικό αυτό

- μελετώντας το σύνολο του υλικού που έχουμε συλλέξει παρατηρούμε πως εναλλάσσεται με την χωρίς φωνηεντική αύξηση μορφή του *ιτόπι* αλλά και *τόπι*.
- τη συναίρεση δύο ή περισσότερων φωνηέντων για λόγους ευχέρειας προφοράς. Το φαινόμενο αυτό αφορά τη συγχώνευση δύο φωνημάτων και τον συνδυασμό τους με αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων φωνητικών χαρακτηριστικών. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η παρουσία του σχεδόν ανοιχτού φωνήεντος [æ], ως αποτέλεσμα συναίρεσης της ακολουθίας *-ια* (Τζάρτζανος 1909 :14) *σταφλαρμιά*. Το φαινόμενο αυτό υπάρχει σε πολλά ΒΙ και στα ποντιακά.
  - τα φαινόμενα χείλωσης που παρατηρούνται, δηλαδή την τροπή ως προς την προφορά των φωνηέντων όπως /i/ και /e/ σε στρογγυλά ή σε πιο κλειστά δίπλα από χειλικά σύμφωνα /p/ και /m/ π.χ. [zimatis] > [zumatis].

4.1.4 Τροπές συμφώνων

Η αποβολή των άτονων φωνηέντων έχει οδηγήσει στη δημιουργία νέων συμφωνικών συμπλεγμάτων που συχνά αφομοιώνονται, ή απλοποιούνται, ή ανομοιώνονται (Μπέης, 2023: 79). Όσον αφορά λοιπόν τις τροπές των συμφώνων θα αναφερθούμε στις αλλαγές που συντελούνται σε συγκεκριμένα γλωσσικά περιβάλλοντα (Τζάρτζανος, 1909: 29-30, 34-37).

4.1.4.1 Αφομοίωση συμφώνων

Η αφομοίωση των συμφώνων είναι ένα φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο ένα σύμφωνο προσαρμόζεται ανάλογα με ένα ή περισσότερα σύμφωνα που βρίσκονται σε διπλανή θέση. Η αλλαγή αυτή μπορεί να αφορά είτε τον τόπο είτε τον τρόπο άρθρωσης. Το φαινόμενο αυτό συμβαίνει με σκοπό τη διευκόλυνση προφοράς, τη ροή λόγου αλλά συμβάλλει και στην ταχύτητα της ομιλίας. Καθώς το φαινόμενο αυτό συναντάται και στην ΚΝΕ δεν θα αναφέρω συγκεκριμένα παραδείγματα θα επισημάνω ωστόσο το συνηθέστερο αφομοιωτικό φαινόμενο που συναντάμε στο ιδίωμα του Γεωργικού που είναι η υποχωρητική αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα. Σύμφωνα με το φαινόμενο αυτό

το πρώτο σύμφωνο αφομοιώνεται ως προς την ηχηρότητα με το σύμφωνο που έπεται (Μπέης, 2023:80) *φκιάσει αντί φτιάζει*.

Ένας διαφορετικός τύπος αφομοίωσης που συναντάμε στο συγκεκριμένο ιδίωμα είναι η αποκλειστικοποίηση (Μπέης, 2023: 81) η πραγμάτωση δηλαδή ενός κλειστού συμφώνου ως τριβόμενου σε θέση πριν από τριβόμενο σύμφωνο [t͡ʃ] > [θ͡ʃ] (αφομοίωση ηχηρότητας) *κι θκιτς αντί και δικοί τους, τέθκιωνάμαν αντί τέτοιωνάμαν*.

4.1.4.2 Ανομοίωση συμφώνων

Μία επίσης τροπή στην κατηγορία των συμφώνων είναι η ανομοίωση. Σχετικά με το φαινόμενο αυτό σύμφωνα που βρίσκονται σε διπλανή θέση γίνονται περισσότερο ανόμοια μεταξύ τους. Χάνουν δηλαδή την αρχική τους μορφή που συναντάται στην ΚΝΕ και προσαρμόζονται ώστε να διαφέρουν από τα υπόλοιπα με σκοπό συνήθως τη διευκόλυνση προφοράς. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις παρατηρούμε την ανάπτυξη κλειστού φθόγγου *πλύντς αντί πλύνεις, χαμπλά αντί χαμηλά, μπλάρια αντί μουλάρια, θέλτς αντί θέλεις, παπά- Βασίλτς αντί παπά- Βασίλης*.

4.1.4.3 Άλλες τροπές συμφώνων

Στις τροπές των συμφώνων θα μπορούσαμε να προσθέσουμε κάποιες ακόμη περιπτώσεις που παρουσιάζονται έντονα στο ιδίωμα.

- Η ουράνωση δημιουργεί μια σειρά μεταφωτισμένων συμφώνων (συριστικών και προστριβόμενων) που δεν συναντώνται στην ΚΝΕ αλλά μάλλον προέρχονται από τα αντίστοιχα τουρκικά φωνήματα *νισιάνι* < [νι͡ʃάνι] < *nışan*. Πιο συγκεκριμένα τα φωνήματα /s/ και το /z/ όταν προηγούνται από πρόσθιο φωνήεν /i/ με άλλο φωνήεν τότε αποκτούν φατνοουρανική τριβόμενη πραγμάτωση και συμβολίζονται στα παραδείγματα που ακολουθούν με τα /ʃ/, /z/ αντίστοιχα (Μπέης, 2023: 56- 57) στα παραρτήματα, όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 3.5, δεν υπάρχουν συμβολισμοί) π.

χ *σήμερα* αντί *σήμερα*, *στάριαντί σιτάρι*, *gazakis* αντί *γκαζάκις*, *κ/ασπρίσουν* αντί *ξασπρίζουν*, *ζήις* αντί *ζήσεις*, *ζμώις* αντί *ζυμώσεις*. Αντίστοιχα τα φωνήματα /ts/, /dz/ όταν προηγούνται από πρόσθιο φωνήεν /i/ με άλλο φωνήεν, τότε αποκτούν φατνοουρανική προστριβόμενη πραγμάτωση και συμβολίζονται με /tʃ/, /dʒ/ αντίστοιχα (Μπέης, 2023: 55- 56) π. χ *τ/αλιά* αντί *τσαλιά*, *βιλέδζις* αντί *βιλέτζις*, *μπαδζίνα* αντί *μπατζίνα*.

- Συναντάται αποβολή μεσοφωνηεντικού /γ/ σε κάποιες περιπτώσεις π.χ. *τρώυρα* αντί *τρώγυρα* <τριγύρω>, *παϊένει* αντί *πηγαίνει*.
- Σε μια περίπτωση συναντάται η τροπή /vI/ > /γI/ στον τύπο *γλέπου* αντί *βλέπω*
- Τα υγρά /l/ και /n/ πραγματώνονται ως έρρινα /ʎ/ και /η/ αντίστοιχα (ουράνωση). Το φαινόμενο αυτό αφορά μόνο περιπτώσεις στις οποίες το /i/ είναι πρωτογενές και δεν προέρχεται ύστερα από στένωση (δευτερογενές) *λίπα* αντί *λίπα* ενώ *λιπτά* αντί *λεφτά*, *νίβουμαν* αντί *νιβόμουν* ενώ *νιρό* αντί *νιρό* (Κατσούδα& Μπέη, 2013: 60).
- Παρατηρείται επίσης ημιφωνική πραγμάτωση του ουρανικού συμφώνου [jaja] αντί [jaja] *ιαϊά*.
- Οι φωνητικές πραγματώσεις των /b/, /d/, /g/ παρουσιάζονται άλλοτε αποερρινοποιημένες και άλλοτε προέρρινες ακόμη και σε θέση μετά από φωνήεν *ανδραζουμ* αντί *άδραζουμ*, τη *νγουζίνα* αντί τη *γουζίνα*, *δεन्दούθιλι* αντί *δεδούθιλι*. Σύμφωνα με τον Τζάρτζανο (1909: 49) παλιότερα γενικά στα θεσσαλικά ιδιώματα παρουσιάζονταν αποκλειστικά οι αποερρινοποιημένες πραγματώσεις των φθόγγων. Η διατύπωση αυτή ίσως σημαίνει πως στο ιδίωμα του Γεωργικού η ελεύθερη εναλλαγή έρρινης με αποερρινοποιημένης προφοράς αποτελεί επίδραση που έχει δεχθεί το ιδίωμα από την ΚΝΕ. Δεν μπορούμε να είμαστε ωστόσο απόλυτοι ως προς τη διατύπωση αυτή καθώς η διαφοροποίηση ως προς τον τρόπο προφοράς μπορεί να οφείλεται και σε άλλους παράγοντες (Μπέης& Κατσούδα, 2013: 67).

4.1.5 Τονισμός

Τα δύο κυρίαρχα χαρακτηριστικά του βόρειου φωνηεντισμού, η στένωση αλλά και η αποβολή φωνηέντων, έχουν άμεση συνάφεια με το δυναμικό τονισμό των βόρειων ιδιωμάτων, ο οποίος στην ουσία προκάλεσε τόσο την εξασθένηση των άτονων συλλαβών, όσο και την τροπή σε κλειστά φωνήεντα (Χατζιδάκι 1905: 251).

Ο τονισμός χαρακτηρίζεται από ελευθερία χωρίς να προκαθορίζεται η θέση του από σαφή κριτήρια. Στην περίπτωση του συγκεκριμένου ιδιώματος που μελετάμε θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως παραβιάζεται ο νόμος της τρισυλλαβίας, αφού υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο τόνος εντοπίζεται στην τέταρτη από το τέλος συλλαβή. Ωστόσο, σύμφωνα με το Μπέη (2023:83) ο ισχυρισμός αυτός δεν ισχύει καθώς έχουμε ανάπτυξη ενός δευτερεύοντα τόνου με σκοπό την υπακοή στον κανόνα της τρισυλλαβίας. Ο δεύτερος αυτός τόνος συναντάται συνήθως, όπως θα δούμε, σε ρηματικούς παρελθοντικούς τύπους με αύξηση *έβανάμαν, έγνιφάμαν, έτρονγάμαν* αλλά και σε ρηματικούς παρελθοντικούς τύπους χωρίς αύξηση *μαζώνουμάσαν, γνουρίζουμάσαν, θαραπαύουμάσαν, ζισταίνουμάσαν*.

Όπως προαναφέρθηκε ο τόνος καθορίζει τη διατήρηση ή μη των φωνηέντων /i/ και /u/ και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας δυσαναλογίας ως προς των αριθμών των φωνηέντων σε άτονη θέση που είναι τρία [a], [i], [u] και αυτών σε τονισμένη θέση που είναι πέντε [a], [e], [i], [o], [u] (Μπέης, 2023: 83).

4.2 Μορφολογία

Στην ενότητα αυτή θα σταθούμε στα μορφολογικά χαρακτηριστικά που το ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας παρουσιάζει. Η αναφορά θα γίνει συγκριτικά με χαρακτηριστικά τόσο της ΚΝΕ, όσο και των υπολοίπων ΒΙ. Το συγκεκριμένο ιδίωμα δεν παρουσιάζει μεγάλη μορφολογική απόκλιση, αλλά τα περισσότερα φαινόμενα είναι αποτελέσματα φωνολογικών μεταβολών. Με σκοπό την καλύτερη μελέτη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που θα αναφέρουμε θα ακολουθήσουμε τη δομή που και ο Μπέης (2023: 86) ακολούθησε και θα αναλύσουμε το υλικό μας κάνοντας κατηγοριοποιήσεις όπως, το ονοματικό σύστημα, το ρηματικό σύστημα, οι μετοχές και τα επιρρήματα. Εντός των κατηγοριών αυτών βεβαίως θα υπάρξουν αναλύσεις σε μικρότερα επίπεδα.

4.2.1 Ονοματικό σύστημα

Όσον αφορά την ευρύτερη κατηγορία του ονοματικού συστήματος θα αναφέρουμε τις περιπτώσεις των ονομάτων, των άρθρων, των επιθέτων, των αντωνυμιών αλλά και των αριθμητικών. Στις τρεις πρώτες κατηγορίες θα αναφερθούμε σε στοιχεία σχετικά με το γένος, τον αριθμό και την πτώση.

4.2.1.1 Τα άρθρα

Ξεκινώντας από τις μορφές που παρουσιάζει το άρθρο παρατηρούμε πως ενώ στην KNE στην περίπτωση του οριστικού άρθρου συναντά κανείς τρία άρθρα, ένα για κάθε γένος, χαρακτηριστικό του υπό εξέταση ιδιώματος αποτελεί η ταύτιση του θηλυκού με το αρσενικό άρθρο στην ονομαστική του ενικού με τη μορφή /i/. Η συγκεκριμένη μορφή που παίρνει το άρθρο δεν συναντάται μόνο στα κύρια ονόματα *η Κώτσους*, αλλά έχει ευρύτερη χρήση τόσο στα ουσιαστικά *η άντραζουμ*, όσο στα επίθετα αλλά και τις αντωνυμίες *η καθένας* που συναντώνται στο σύνολο του ιδιοματικού λόγου. Σε άλλα βόρεια ιδιώματα ως άρθρο του αρσενικού συναντάται και ο τύπος /u/ (Μπέης & Κατσούδα, 2013: 61-62) που οφείλεται στη φωνολογική μεταβολή του /o/ λόγω στένωσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην εξέταση του υλικού προκάλεσε επίσης η περίπτωση του μηδενικού άρθρου *άφνε μητριά μ, όντα πέθανι κι Νίκους*.

Όσον αφορά την προέλευση του κοινού άρθρου για το αρσενικό και θηλυκό γένος έχουν υποστηριχθεί ποικίλες απόψεις (Μπέης, 2023:920). Ο Χατζιδάκις (1905: 9- 10) υποστηρίζει πως εμφανίστηκε ως αναλογική επέκταση της έκφρασης <<η αφεντιά σου>>. Μια ενδιαφέρουσα εξήγηση για τη συγκεκριμένη περίπτωση προσφέρει επίσης ο Φόρης (2023: 27- 29) σύμφωνα με τον οποίο τα άναρθρα ονόματα αρσενικού και θηλυκού γένους όταν έπονται ρημάτων που λήγουν σε /i/ λόγω συμπροφοράς το ληκτικό /i/ των ρημάτων αποκόπτεται και λαμβάνει τη θέση του άρθρου.

Εκτός από το οριστικό, στην περίπτωση του αόριστου άρθρου, ενώ σε κάποια από τα ΒΙ δεν συναντάμε το θηλυκό τύπο τονισμένο, στο συγκεκριμένο ιδίωμα παρουσιάζεται ο τύπος *μία* που έχει αντίστοιχη μορφή με αυτόν της KNE *μία παν την άλλη*. Ο τύπος αυτός εναλλάσσετε με την άτονή του μορφή *νια*.

4.2.1.2 Τα ουσιαστικά

Λόγω της μορφής του ιδιώματος που μελετάμε συγκριτικά με την ΚΝΕ, παρατηρούμε πως παρουσιάζεται επίσης και μικρότερη ποικιλία των κλιτικών τύπων, η οποία αντισταθμίζεται με αλλαγές στο συντακτικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν το ιδίωμα από την ΚΝΕ είναι τα ακόλουθα:

- Σε ισοσύλλαβα αρσενικά της πρώτης κλίσης λήγοντα σε –ας που τονίζονται στην προπαραλήγουσα στην ονομαστική ενικού της ΚΝΕ και έχουν τη μορφή /es/ ως κλιτικό μόρφημα του πληθυντικού αριθμού, εδώ παρατηρούμε το μόρφημα /i/ και την παράλληλη μετακίνηση του τόνου στην παραλήγουσα *ο γείτονας- οι γειτόνοι* αντί *οι γείτονες*.
- Ορισμένα ισοσύλλαβα αρσενικά της πρώτης κλίσης λήγοντα σε –ας ή ης που τονίζονται στη λήγουσα και την παραλήγουσα της ΚΝΕ σχηματίζονται στο ιδίωμα ως ανισοσύλλαβα με τη μορφή /es/ στην ονομαστική και την αιτιατική πληθυντικού *παράς- παράδεις, ο πατέρας- οι πατιράδεις, βλάμης- βλαμάδεις*. Εντύπωση προκαλεί η περίπτωση του σχηματισμού του θηλυκού η νύφη επίσης με την αντίστοιχη μορφή πληθυντικού σε /ades/ νύφη > *νυφάδεις* και όχι νύφες.
- Επίσης, συναντάμε και ως κλιτικό επίθημα την κατάληξη /ei/ σε μεγάλο αριθμό αρσενικών που στην ΚΝΕ λήγουν σε -η. Το μόρφημα αυτό προστίθεται συνήθως για να δηλώσει πλήθος *μουσαφιρέοι*. Επίσης χρησιμοποιείται συχνά και για να δηλώσει πλήθος οικογένειας αφού προστίθεται στο τέλος επιθέτων π. χ *Μπακουγιαννέοι* (στοιχείο το οποίο δεν έχουμε δυστυχώς στο απομαγνητοφωνημένο υλικό). Το χαρακτηριστικό δεν συναντάται με μεγάλη συχνότητα σε πολλά βόρεια ιδιώματα ούτε στην ΚΝΕ (Παπαδόπουλος, 1926:59).

Εκτός από την ονομαστική πτώση, μορφολογικές μεταβολές παρουσιάζονται και στις υπόλοιπες πτώσεις του κλιτικού συστήματος.

- Η γενική είναι περιορισμένη σε στερεότυπες κυρίως φράσεις *γένουνταν τς μουρλής* ή αντικαθίσταται από την πρόθεση *από* και αιτιατική πτώση (Μπέης, 2023: 109) *τα καζάνια απ του φαϊ* αντί *τα καζάνια του φαγητού*. Ιδιαίτερα εμφανές είναι το φαινόμενο αυτό και στον πληθυντικό αριθμό (Μπέης & Κατσούδα, 2013: 67) *τα ψύλλια απ' τα ζουντανά* αντί *τα ψύλλια των ζωντανών*.

- Στην αιτιατική του πληθυντικού παρατηρούμε πως υπάρχει μορφολογική σύμπτωση με την ονομαστική πτώση του ίδιου αριθμού. Η διάκριση της πτώσης στην περίπτωση αυτή πραγματοποιείται μέσω του άρθρου και όχι από το τελικό επίθημα *τς άλλοι τα παππούδς* αντί *τους άλλους παππούδες*

Παράλληλα συναντάμε και το φαινόμενο του μεταπλασμού σύμφωνα με το οποίο μερικά αρσενικά σχηματίζουν πληθυντικό κατά τα ουδέτερα, π. χ. ο πόνος- *τα πόνια*, ο ψύλλος- *τα ψύλλια*, σελτές- *σιλτέδια*, χαλβάς- *χαλβάδια*

Ως προς την παραγωγική μορφολογία συναντάμε επιθήματα όπως *-ί/ ινα* που συνήθως δηλώνει τη σύζυγο του αρσενικού ονόματος που αποτυπώνεται *Βλάσινα*, *Κώτσινα*, *-ούδι* που χρησιμοποιείται για να δηλώσει το υποκοριστικό ή του μικρού ως προς την ποσότητα *σουρούδια*, *κλαρούδια*, *καρπούδια*.

4.2.1.3 Τα επίθετα και τα παραθετικά τους

Το κλιτικό σύστημα των επιθέτων σε μορφολογικό επίπεδο είναι ανάλογο με αυτό των ουσιαστικών, επομένως δεν θα χρειαστεί να προβούμε σε αναλυτική περιγραφή αλλά θα αναφέρουμε μόνο τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονται. Στο συγκεκριμένο ιδίωμα υπερισχύει ο μορφολογικός τύπος των επιθέτων *-ός, -ιά, -ο*, αντί του *-ός, -ή, -ό* σε οξύτονα επίθετα (Μπέης, 2023:117) *φτουχιά κουγένεια* αντί *φτωχή οικογένεια*.

Στην περίπτωση των παραθετικών επιθέτων, ο θετικός βαθμός δεν παρουσιάζει κάποια ιδιαιτερότητα. Ο συγκριτικός βαθμός σχηματίζεται όπως και στην ΚΝΕ, ωστόσο υπερισχύουν οι μονολεκτικοί τύποι έναντι των περιφραστικών (Μπέης, 2023: 123) *τρανύτιρη θαλά ήμαν*. Ενδιαφέρον αποτελεί το επίθετο πολύ που σχηματίζει υπερθετικό βαθμό με τη μορφή *πλιότιρις* άλλοτε με άρθρο *Στα χουράφια πάιενάμαν οι πλιότιροι* και άλλοτε χωρίς *Σάμα κι δω δεν είχι δλίές. Πλιότιρις ήταν*, όπως παρατηρούμε και στο απομαγνητοφωνημένο υλικό. Στον υπερθετικό βαθμό δεν συναντάται στο συγκεκριμένο ιδίωμα, ούτε στα ΒΙ γενικότερα, ο μονολεκτικός τύπος της ΚΝΕ με το επίθημα *-ότατος, -οτάτη, ότατο* (Παπαδόπουλος, 1926: 72). Ο υπερθετικός βαθμός σχηματίζεται επίσης

- με το επίρρημα ντιπ που χρησιμοποιείται αντί του εντελώς κόκκινου ντιπ, ψλούτσκου ντιπ.
- με το επίρρημα πολύ και το θετικό βαθμό του επιθέτου πουλύ γλυκό.
- Με τη λέξη αλλού που χρησιμοποιείται αντί του πιο και το συγκριτικό βαθμό του επιθέτου (Ασπρούδης, 2010: 16) αλλού καλύτιρου.

4.2.1.4 Αντωνυμίες

Οι αντωνυμίες του ιδιώματος δεν παρουσιάζουν αξιοσημείωτη διαφοροποίηση από την ΚΝΕ. Εκείνο που αξίζει ωστόσο να αναφέρουμε είναι η ενίσχυση της δεικτικής αντωνυμίας με το εμφατικό μόριο μόριο *ιά* ([ja] ή [æ]), π. χ. *τόσον ιά* (ποσοτική δείξη), τόσο στο συγκεκριμένο ιδίωμα, όσο και σε άλλα βόρεια ιδιώματα (Μπέης, 2023: 136). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί επίσης η περίπτωση συνάντησης του τελικού /s/ με το αρχικό /m/ της κτητικής αντωνυμίας α' προσώπου πατέρας μου, όπου αφενός ηχηροποιούνται τα δυο σύμφωνα ενώ παράλληλα χάνεται το άτονο /u/ της αντωνυμίας και αναπτύσσεται ένα /u/ ενδιάμεσα των δύο συμφώνων *πατέραζουμ*. Στα υπόλοιπα πρόσωπα ο τύπος της κτητικής αντωνυμίας σχηματίζεται κατ' αναλογία με την ΚΝΕ με το χαρακτηριστικό της αποβολής του άτονου [u] *ζέρει η πατέρας, η πατέρας τότε το δουνι, η πατέρας τ κι μι ζήτηξι*.

4.2.2 Το ρηματικό σύστημα

Το ρηματικό σύστημα του ιδιώματος σε επίπεδο μορφολογίας δεν παρουσιάζει τόσες διαφορές όσο το ονοματικό σύστημα. Οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται στο επίπεδο αυτό είναι φωνολογικού κυρίως χαρακτήρα και όχι μορφολογικού.

Ο αριθμός των συζυγιών είναι ίδιος με αυτόν της ΚΝΕ. Εκείνο που διαφοροποιείται είναι σε ορισμένες περιπτώσεις οι καταλήξεις λόγω φωνολογικών κυρίως μεταβολών (Μπέης, 2023: 151). Η κατηγοριοποίηση σε συζυγίες γίνεται όπως αναφέρει ο Τριανταφυλλίδης (1938: 324) βάσει της θέσης που κατέχει ο τόνος. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσει τα ρήματα των οποίων ο τόνος βρίσκεται στην τελευταία συλλαβή του θέματος και λήγουν σε /o/ στην ενεργητική φωνή και /ome/ στην παθητική φωνή *χτινιώνται* < *χτινιώμαι* < *χτενίζομαι* / -ω. Στη δεύτερη κατηγορία συμπεριλαμβάνει τα ρήματα εκείνα που τονίζονται

στην τελευταία συλλαβή στο α' πρόσωπο του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής. Τα ρήματα αυτά λήγουν σε /o/ στην ενεργητική φωνή και σε /ieme/ ή /ume/ στην παθητική φωνή *γιννιόμασταν*< *γιννιέμαν*< *γεννιέμαι*< *γεννώ*. Ο Μπασλής (2011: 115- 120) υποστηρίζει την ίδια κατηγοριοποίηση σε συζυγίες αφού στην πρώτη συζυγία κατατάσσει ρήματα που δεν τονίζονται στη λήγουσα και λόγω στένωσης τρέπουν το /o/ σε /u/ και στη δεύτερη συζυγία ρήματα που τονίζονται στη λήγουσα και διατηρούν αμετάβλητο το /o/.

Ενδιαφέρον ωστόσο παρουσιάζουν οι ακολουθίες –άξεις, –ίσεις, –όσεις, άσεις στο β' ενικό που λαμβάνουν αντίστοιχα τις μορφές –αιζ, –ις, –οίς, –áis *φουνάιζ* αντί *φονάξεις*, *κιντίς* αντί *κεντίσεις* και *θιρίς* αντί *θερίσεις*, *ζμώις* αντί *ζυμώσεις* *ξιμπλιτσώις* αντί *ξεμπλετσώσεις*, *φκιάις* αντί *φτιάξεις*, *φτάις* αντί *φτάσεις*, *πιράις* αντί *περάσεις*, *δηλητηριάις* αντί *δηλητηριάσεις*. Το χαρακτηριστικό αυτό ισχύει και για τα ουσιαστικά που λήγουν στις ίδιες ακολουθίες π. χ. *Θανάης* αντί *Θανάσης* (χωρίς βέβαια να υπάρχει αντίστοιχο παράδειγμα στο υλικό που ενσωματώνεται).

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, σε αντίθεση με πολλά από τα BI ιδιώματα, αποτελεί στο συγκεκριμένο η απουσία εμφάνιση της προέκτασης –ε στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο όπως συμβαίνει γενικότερα στα BI (Μπέης, 2023: 193) *γιννάν*, *σταματάν*, *πουνάν*, *τηράν* κ. α.

Να επισημάνουμε τέλος στο σημείο αυτό πως σε ορισμένες περιπτώσεις το /o/ αν και τονισμένο πραγματώνεται ως /u/. Απόδειξη αποτελεί το α' ενικό πρόσωπο ρημάτων στην υποτακτική παθητικού αορίστου που σχηματίζονται κατ' αναλογία με το α' πληθυντικό αλλά και πλήθος άλλων κλιτών περιπτώσεων (Τζάρτζανος, 1909: 29) *να σκουθού* αντί *να σκουθώ*, *φασούλια* αντί *φασόλια*, *ούλου* αντί *όλου*..

4.2.2.1 Ρηματική αύξηση

Με σκοπό τη δήλωση των παρελθοντικών χρόνων παρουσιάζεται η ρηματική αύξηση, όπως μάλιστα συμβαίνει και στην KNE. Η τονισμένη αύξηση έχει συχνά τη μορφή *ή-*, π.χ. *ήφιρνάμι*, *ήφιρισε* αντίθεση με την KNE. Όπως φαίνεται από το παράδειγμα αυτό η

αύξηση διατηρείται και στον πληθυντικό (Μπέης, 2023: 161) γιατί είναι ο φορέας του τόνου, που μένει σταθερός στην ίδια συλλαβή (βλ. υποενότητα 4.1.5 για τον τονισμό).

Επίσης όσον αφορά την περίπτωση των σύνθετων ρημάτων στο ιδίωμα του Γεωργικού δεν παρουσιάζεται η εσωτερική αύξηση των παρελθοντικών χρόνων αλλά οι τύποι αναύξητοι όπως για παράδειγμα *υπόφρινα* αντί του *υπέφερα* (παράδειγμα του οποίου δεν συναντάμε στο παράρτημα). Οι τύποι αυτοί είναι αποτέλεσμα λόγιας επίδρασης ή ακόμα και της κοινής.

4.2.2.2 Μεταβολές του ρηματικού θέματος

Να επισημάνουμε στο σημείο αυτό πως οι περιπτώσεις που θα αναφερθούν παρακάτω δεν αποτελούν φωνολογικές μεταβολές που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο αλλά μορφολογικές. Σε ορισμένες δηλαδή περιπτώσεις στο ιδίωμα απαντούν αόριστοι σε *-κα* αντί *-σα* της ΚΝΕ *έδουκαν* < *έδωκα* αντί *έδουσαν*. Η τροπή αυτή οφείλεται σε κατάλοιπα μορφών αοριστικού θέματος ρημάτων της αρχαίας ελληνικής όπως για παράδειγμα *έδωκα*, *άφηκα* κ. α (Browning, 2002: 55).

4.2.2.3 Άλλες ιδιαιτερότητες

Στο μεσοπαθητικό παρατατικό ρημάτων της α' συζυγίας ο τόνος στο υπό εξέταση ιδίωμα καθώς και γενικότερα στα ΒΙ ιδιώματα παρουσιάζεται στην προπαραλήγουσα σε αντίθεση με την ΚΝΕ όπου ο τόνος εμφανίζεται στην παραλήγουσα (Μπέης, 2023: 162) *κάουμαν* αντί *καθόμουν*.

Συναντάμε επίσης ασυναίρετα ρήματα της ΚΝΕ να σχηματίζονται και κλίνονται κατά τα συνηρημένα σε *-όω*, *-άω*, *έω* όπως για παράδειγμα *ανιούσι* αντί *άνοιγε*, *τλιούσαμεν* αντί *τυλίγαμε*. Η κατάληξη *-άμαν* που δηλώνει το α' πληθυντικό πρόσωπο παρελθοντικών χρόνων παρουσιάζεται κυρίως στα ηπειρωτικά ιδιώματα και όχι σε αυτά της Θεσσαλίας που συνήθως έχουν τη μορφή *-άμε*/*-άμι* (Μπέης & Κατσούδα 2013: 68). Στην παρούσα ωστόσο εργασία παρατηρούμε πολύ έντονα την κατάληξη *-άμαν* όπως για παράδειγμα

θέρζαμαν, κάναμαν, τρυγούσαμαν, πατούσαμαν, στραγγούσαμαν κ. α. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως τύποι καταλήξεων παραλλάσσονται στο λόγο ακόμη και της ίδιας ομιλήτριας και μάλιστα στην ίδια περίοδο λόγου *πότι τ'άρμιγάμι, πότι τα πάιενάμαν*.

4.2.3 Μετοχές

Το ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας διαθέτει τη μεσοπαθητική μετοχή του παρακειμένου, καθώς και η μετοχή μεσοπαθητικού Ενεστώτα. Το γερούνδιο έχει την κατάληξη *-ουντα* αντί */udas/ κουσιέβουντα*. Η συγκεκριμένη μορφή με την απουσία του τελικού */s/* είναι προγενέστερη (Μπέης, 2023:178).

4.2.4 Επιρρήματα

Στην περίπτωση των επιρρημάτων το στοιχείο που αξίζει να αναφέρουμε είναι η επίταση χρονικών και τροπικών επιρρημάτων με το μόριο *–ια έτσι ιαϊά*. Το μόριο αυτό μάλιστα μάλλον επαναλαμβάνεται για έμφαση. Χαρακτηριστικά επιρρήματα που δεν απαντούν στην ΚΝΕ είναι επίσης *απαναθιώ>* *απάνοθεν* και το *[Sa] > προς σια πέρα*.

4.3 Σύνταξη

Στο συντακτικό τομέα δεν θα προβούμε σε ανάλυση όλων των συντακτικών φαινομένων του ιδιώματος καθώς δεν διαφέρουν κατά πολύ από την ΚΝΕ. Αυτό που θα επιχειρηθεί είναι η επισήμανση των ιδιαιτεροτήτων που εντοπίστηκαν. Επισημαίνονται επίσης αποκλίσεις που θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς από την πρότυπη γλώσσα λόγω προφορικότητας του λόγου. Δεν θα αναφερθούν με λίγα λόγια επαναλήψεις λέξεων ή φράσεων, γραμματικές ανακολουθίες κλπ. , αλλά τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά του ιδιώματος που το διαφοροποιούν από την ΚΝΕ.

4.3.1 Έμμεσο αντικείμενο

Λόγω της περιορισμένης χρήση της γενικής πτώσης στο συγκεκριμένο αλλά και σε άλλα BI, το σύνολο των προσδιορισμών που συντάσσονται με γενική στη ΚΝΕ απαιτούν τη σύνταξη με διαφορετικό τρόπο, κυρίως με πρόθεση και αιτιατική. Με την ίδια λογική εκεί που στη ΚΝΕ θα συναντούσε κανείς το έμμεσο αντικείμενο σε γενική πτώση, στο ιδίωμα του Γεωργικού συναντά αιτιατική (Μπέης, 2023: 206). Η διαφορά αυτή αφορά φυσικά και τη σύνταξη των προσωπικών αντωνυμιών *την έβαναν τα φλουριά αντί της έβαζαν τα φλουριά, με δωσι αντί μου έδωσε, τουν έβαναν λιπτά αντί του έβαναν λιπτά, μι τουν έδουκαν αντί μου τον έδουκαν*.

4.3.2 Προθέσεις

Ιδιαίτερο συντακτικό χαρακτηριστικό που αφορά τις προθέσεις αποτελεί η εκτεταμένη χρήση της πρόθεσης *από*. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αντί γενικής συναντάμε την πρόθεση *από* με αιτιατική *βουνιές απ' τα γιλάδεις* (Μπέης, 2023: 207).

Παράλληλα, στο συγκεκριμένο ιδίωμα παρατηρούμε την αντικατάσταση της πρόθεσης *προς* από την πρόθεση /ʃa/ <ίσιασε περιπτώσεις δήλωσης κατεύθυνσης (Ασπρούδης, 2010: 16) *σια δω αντί προς τα εδώ, σια παν αντί προς τα πάνω, σια δω αντί προς εδώ, σια πίσου αντί προς (τα) πίσου*.

Επίσης όσον αφορά την πρόθεση *κατά* που χρησιμοποιείται για τη δήλωση κατεύθυνσης ο τύπος παρουσιάζεται ως μονοσύλλαβος με τη μορφή *κα* (Ασπρούδης, 2010:16) *κα τουν Αϊ –Αιά* αντί *κατά τον Αϊ- Αιά*.

4.3.3 Πολυοριστικότητα

Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρούμε την επαναλαμβανόμενη χρήση του οριστικού άρθρου. Το φαινόμενο αυτό που είναι σχεδόν υποχρεωτικό στο ιδίωμα του Γεωργικού συναντάται σε ορισμένες περιπτώσεις και στην ΚΝΕ και αναφέρεται με τον όρο της

πολυοριστικότητας τα μαγκούφκα τα πουδάριαν, του ζιστό του ψουμί, τουν μπαλιό τουν γκιρό.

4.3.4 Άλλες συντακτικές ιδιαιτερότητες

Στο πληθυντικό των ονομάτων υπάρχει σύμπτωση της ονομαστικής και της αιτιατικής, με επικράτηση του μορφήματος της ονομαστικής, π. χ *είχα κι αυτόν κι τς άλλοι τα παππούδισ* αντί *είχαν κι αυτόν και τους άλλους του παππούδες*, αλλά και *αλλά παν απ ούλοι ιέβανάμαν τη μανιά* αντί *αλλά πάνω από όλους ιέβανάμαν τη μανιά*.

4.4 Λεξιλόγιο

Όσον αφορά το λεξιλογικό τομέα η έλλειψη εργασιών που να συγκεντρώνει τα γλωσσικά δάνεια της θεσσαλικής διαλέκτου γενικότερα δυσχεραίνει ως ένα βαθμό τη συγκέντρωση στοιχείων της γλωσσικής επίδρασης που το ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας έχει δεχθεί. Έχουν βέβαια πραγματοποιηθεί γλωσσολογικές έρευνες, ωστόσο εστιάζουν σε συγκεκριμένες περιοχές της Θεσσαλίας και όχι στο σύνολό της. Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2008) τα ΒΙ ιδιώματα παρουσιάζουν φτωχό λεξιλόγιο σε σύγκριση με τα νότια ιδιώματα. Δεν υπάρχει καμία στατιστική ανάλυση που να επιβεβαιώνει ή να διαψεύδει απόψεις όπως η προηγούμενη αλλά πρόκειται για εμπειρικές εκτιμήσεις. Στις εμπειρικές αυτές εκτιμήσεις θα μπορούσαμε να προσθέσουμε τη διαπίστωση του Μπέη σχετικά με την ύπαρξη λεξιλογικού πλούτου που προκύπτει μέσω της μελέτης των ΒΙ. Με την εκτίμηση του Μπέη θα μπορούσα κι εγώ να συμφωνήσω, όπως μάλιστα αποδεικνύεται και από την ανάλυση του υλικού που ακολουθεί.

Μέσω της μελέτης του παρόντος <<αυθεντικού>> υλικού διαπιστώνουμε πως σε γενικές γραμμές το σύνολο του λεξιλογίου αποτελείται από ένα μέρος λέξεων αντίστοιχων με αυτές που χρησιμοποιούμε ακόμη και σήμερα στην ΚΝΕείτε ίδιες, είτε παραλλαγμένες και ένα μέρος λέξεων που δεν συναντά κανείς στην ΚΝΕ.

4.4.1 Αρχαϊσμοί

Στο υλικό που δίνεται στα παραρτήματα δεν εντοπίζονται αυτούσιοι αρχαϊσμοί από την περιοχή της Καρδίτσας είτε ευρύτερα από τη Θεσσαλία, όπως παραδίδονται από τον Ανδριώτη (1974). Συναντάμε ωστόσο όρους που ετυμολογικά συσχετίζονται με το υλικό του Ανδριώτη (1974). Όπως μάλιστα ο ίδιος αναφέρει στην ευρύτερη περιοχή της Καρδίτσας συναντάται ο όρος *άγναπτος*, επίσης με τη μορφή *άγναφος*, <αυτός που δεν έχει γνεφθεί, ο άξαντος>. Ο όρος αυτός σχετίζεται με τον όρο *γνεθν* <γνέθουν <διαδικασία κατά την οποία στρίβεται το μαλλί αιγοπροβάτων ή βαμβακιού για να φτιαχτεί η κλωστή> που απαντάται στο απομαγνητοφωνημένο υλικό. Επίσης ο όρος *μουραγία* που δίνεται στο παράρτημα αποτελεί παράγωγο του θεσσαλιώτικου (καρδιτσιώτικου συγκεκριμένα) αρχαϊσμού *αιμορροώ* <χάνω αίμα>. Επιπροσθέτως, ο όρος *άκουρος* <ακούρευτος> που ετυμολογικά συνδέεται το ρήμα *κολούκριζαν* <κουρεύω τα οπίσθια των αιγοπροβάτων (ή μεταφορικά) κουρεύω χωρίς να γνωρίζω καλά> αποτελεί αρχαϊσμό της Καρδίτσας. Πέραν των τριών αυτών όρων να αναφέρουμε συμπληρωματικά και κάποιους επιπλέον αρχαϊσμούς που προέρχονται από την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, δεν αποτελούν ωστόσο όρους του υλικού που έχει συλλεχθεί. Οι όροι *αζάτη* <ελευθερία(ή ακόμη και) απελευθέρωση>, *αγρία* <βότανο>, *αδίωκτος* <αυτός που δεν διώκεται, *αδόκητος* <ο απροσδόκητος> και αρκετοί ακόμη όροι αποτελούν επίσης αρχαϊσμούς από την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας.

4.4.2 Ιδιωματικό λεξιλόγιο

Υπάρχουν λέξεις ή ακόμη και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται στο συγκεκριμένο ιδίωμα και δύσκολα θα μπορούσαν να γίνουν κατανοητές από ομιλητές της ΚΝΕ ή από ομιλητές άλλων ιδιωμάτων ή διαλέκτων. Ορισμένες από αυτές μάλιστα ίσως αποτελούν τοπικές μόνο επιλογές και δεν συναντώνται γενικά ούτε στα ΒΙ, ούτε έστω στα θεσσαλικά. Θα αναφερθεί ένα ελάχιστο μόνο δείγμα των ιδιωματικών λέξεων, καθώς είναι πάρα πολλές και δεν αποτελεί σκοπό η εξάντληση του κάθε αναγνώστη από την ετυμολογική και σημασιολογική τους ανάλυση. Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα: *παράδες χαλεύουν* <χρήματα ζητάνε> , *μουραπάς* <αστείο, παιγνιώδες πείραγμα>, *κουψίδια* <κοψίδια

<κρέατα>, *μπατζίνα* <πίτα γνωστή και ανά περιοχές ως τεμπελόπιτα φτιαγμένη χωρίς φύλλο αλλά με χυλό από κολοκύθι, αλεύρι, γάλα και κομμάτια τυριού>, *τσιάχαλα* <μικρά ξυλάκια που τα χρησιμοποιούσαν ως προσάναμμα, μεταφορικά χρησιμοποιείται για τα απομεινάρια>, *αλάνταβος* <απρόσεκτος, ατσούμπαλος> , *τριαρές* <τριάδες από δεμάτια>, *χειροβόλο* <ποσότητα σταχίων που χωρούσε σε ένα χέρι>, *αθημουνιές* <δέσμη από άχυρα, στάχια κλπ., σωρός από δεμάτια>, *βουλόσυρου* <βωλόσυρο <εργαλείο αλωνίσματος σχεδιασμένο για τον τεμαχισμό σιτηρών με πριονωτά δόντια ή ακόμη και χαλίκια από κάτω>, *Αλουνάρς* <Αλωνάρης <Ιούλιος, ο μήνας που γινόταν το αλώνισμα>, *Θερστής* <Θεριστής <Ιούνιος, ο μήνας που γινόταν το θέρισμα>, *πατλιτζάνια* <μελιτζάνες>, *χιουνόπουρο* <φθινόπωρο>, *μπουτσιαρίνα* <σωματώδης και δυναμική γυναίκα>, *λούρα* <βέργα>, *μπισίκι* <κούνια μωρών (αναφέρεται γενικά στο ιδίωμα ως σαρμανίτσα)> .

Το σύνολο των λέξεων ωστόσο δεν προέρχεται εξ ολοκλήρου από την ελληνική γλώσσα, αλλά ένα μέρος αποτελούν ξενικής προέλευσης όροι που έχουν ενσωματωθεί με τη μορφή λεξικών δανείων λόγω διαχρονικής γλωσσικής ανταλλαγής· χαρακτηριστικό κάθε γλωσσικού συστήματος.

4.4.3 Δάνεια ξενικής προέλευσης του ιδιώματος

Η πλειονότητα των λεξικών δανείων του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας προέρχεται από την τουρκική γλώσσα λόγω της πολυετούς τουρκοκρατίας στη συγκεκριμένη περιοχή, αλλά και στον ευρύτερο ελληνικό χώρο. Λεξικά δάνεια συναντάμε σε μικρότερο βέβαια βαθμό από την αλβανική, τη βλάχικη, την ιταλική αλλά και από άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, όπως οι σλαβικές.

Η αναφορά των δανείων λέξεων ή χαρακτηριστικών του ιδιώματος του Γεωργικού που θα ακολουθήσει δεν θα είναι κουραστική, αλλά θα γίνει μια συνεκτική παρουσίαση της ιδιοματικής γλώσσας. Για το σκοπό αυτό έχουν επιλεγεί αντιπροσωπευτικά παραδείγματα όρων ή ακόμη και γλωσσικών χαρακτηριστικών των επιρροών που έχει δεχθεί το ιδίωμα και έχει γίνει ερμηνευτική αλλά και ετυμολογική ανάλυση. Δεν πρόκειται δηλαδή για μια εξαντλητική καταγραφή του συνόλου των λέξεων ξενικής προέλευσης που συναντάμε στο αυθεντικό υλικό που έχουμε συλλέξει.

4.4.3.1 Δάνεια τουρκικής προέλευσης

Όσον αφορά τα λεξικά δάνεια τουρκικής προέλευσης, που όπως προαναφέρθηκε υπερτερούν συγκριτικά με τα υπόλοιπα αφού καταλαμβάνουν περισσότερο του 1/3 των δανείων ξενικής προέλευσης του ιδιώματος, άλλοτε τα συναντάμε σε άμεση και άλλοτε σε έμμεση μορφή. Αυτό σημαίνει πως σε ορισμένες περιπτώσεις τα συναντάμε μορφολογικά αναλλοίωτα με τη μορφή της φωνητικής τους αντιγραφής. Δεν δέχονται δηλαδή κάποιο παραγωγικό ή κλιτικό μόρφωμα, αλλά ενσωματώνονται χωρίς αλλαγές στην προφορά τους. Σε άλλες περιπτώσεις τα τουρκικά λεξικά δάνεια προσαρμόζονται στη γλώσσα και κατ' επέκταση στο ιδίωμα υποδοχής μετά από αλλαγές που υφίστανται σε διάφορα γλωσσικά επίπεδα, όπως στις μορφολογικές ή τις συντακτικές δομές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η ενσωμάτωση των λέξεων αυτών σε φράσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα και γίνονται απόλυτα κατανοητές. Ο όρος *μπαϊράκι* <bayrak αποτελεί άμεσο δάνειο από τον τουρκικό όρο που σημαίνει το λάβαρο ή τη σημαία. Στο παρόν υλικό η έκφραση *σήκωσάταν μπαϊράκι* χρησιμοποιείται με την έννοια επαναστατώ, απειθαρχώ. Ο όρος *νισιάνι* < *nışan* έχει επίσης τούρκικη προέλευση και δηλώνει την ένδειξη, το σημάδι. Στις περισσότερες περιπτώσεις μάλιστα παίρνει αρνητική χροιά με την έννοια του κακού σημαδιού, του μπελά (Νικολαΐδης, 1909:346). Ο όρος *μουιαμπέτι* < συζήτηση (και κυρίως την καλή κουβέντα), αστείο, (ακόμη και) φιλία> προέρχεται από τη βαλκανική τουρκική *muabet* με ανάπτυξη του μεσοφωνηεντικού -j. Στο παρόν ιδίωμα φαίνεται πως δηλώνει την αστεία κουβέντα που αναπτύσσεται μεταξύ φίλων με σκοπό τη διασκέδαση (Νικολαΐδης 1909 :298). Ο όρος *μπιλντέδια* < *pelte* αποτελεί άμεσο τουρκικό δάνειο και δηλώνει το σκούρο πολτό που παράγεται ύστερα από σχετική επεξεργασία από το μούστο. Για να μη γίνουμε κουραστικοί στο σημείο αυτό θα αναφέρουμε ορισμένες ακόμη λέξεις τουρκικής προέλευσης που συναντάμε στο υλικό χωρίς βέβαια να γίνει πλήρης ετυμολογική ανάλυση *χαλβάδια* < *χαλβάς* < *halva*, *τφέκια* < *τούφέκι* < *tüfek*, *σιλτέδια* < *σελτές* < *şilte* < στρώμα κρεβατιού ή βαμβακερό υπόστρωμα>, *τσουράπια* < *τσουράπι* < *çorap* < χοντρές πλεκτές μάλλινες κάλτσες>, *τσαρδάκι* < *çardak* < καλύβα ή πρόχειρος οικίσκος συνήθως από κλαδιά, καλάμια ή λαμαρίνες φτιαγμένος>, *ζαγάρι* < *zağar*, *μπουχαρί* < *buhar* < η καμινάδα και ως προέκταση το τζάκι ή η σόμπα>, *μαγκούφκα* < *μαγκαφάς* < *mankafa*.

Εκτός από τα λεξικά δάνεια ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί ο δανεισμός τουρκικών κλιτικών επιθημάτων. Χαρακτηριστικό αποτελούν τα παραγωγικά επιθέματα τουρκικής προέλευσης που δηλώνουν καταγωγή ή επαγγέλματα –*τζής ματατζής* (Ξυδόπουλος, 2008: 104) αλλά και -*λίκι* που ενσωματώνεται σε ουσιαστικά η επίθετα για να δηλώσει μια κατάσταση ή μια δραστηριότητα, ακόμη και επαγγελματική *τσλίκια* <τσιλίκι <çelik <παιχνίδι που παίζονταν με δύο ξύλα/ βέργες με σκοπό να χτυπήσει κανείς με το μεγάλο ξύλο το μικρό και να φτάσει όσο πιο μακριά γινόταν>.

Υπάρχουν ωστόσο και διαφορούμενες απόψεις σχετικά με την προέλευση όρων που συναντάμε στον συγκεκριμένο ιδίωμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο όρος *μπουτινέλο* <μποτινέλο που προέρχεται από το βενετικό bottinelo και πρόκειται για το ξύλινο εκείνο κωνικό σκεύος μέσα στο οποίο έριχναν το γάλα και χτυπώντας το έβγαζαν βούτυρο. Ο όρος αυτός όπως έχει υποστηριχθεί από το Νικολαΐδης (1909: 330) είτε προέρχεται από το βλάχικο bute που δηλώνει το δοχείο αποθήκευσης κρασιού, είτε από το τούρκικο but με τη σημασία του μηρού και την προσθήκη του παραγωγικού επιθέματος – νέλους. Ο όρος *τζαμπούνα*< τσαμπούνα όπως υποστηρίζει ο Νικολαΐδης (1909: 167) προέρχεται από το τούρκικο zabun που δηλώνει το καχεκτικό. Κυριολεκτικά δηλώνει τη φουσκωμένη κοιλιά, μεταφορικά όμως χρησιμοποιείται για την ακατάσχετη αιμορραγία. Σύμφωνα με τον Ανδριώτη(1974) ωστόσο ο όρος αποτελεί ιταλικής προέλευσης δάνειο του όρου zarogna που δηλώνει ένα είδος αυλού.

4.4.3.2 Δάνεια αλβανικής- αρβανίτικης προέλευσης

Τα λεξιλογικά δάνεια αλβανικής προέλευσης αν και περιορισμένα συναντώνται στην ανάλυση του ιδιώματος του Γεωργικού. Χαρακτηριστικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τον όρο *μπομπότα*< bobot που δηλώνει τον αραβόσιτο (Ανδριώτης (1974). Στην ελληνική κατέληξε να σημαίνει το αλεύρι ή ακόμη και το ψωμί από αραβόσιτο (Νικολαΐδης1909:327). Συναντάμε επίσης τον όρο *βλαμάδης*< βλάμιδες που προέρχεται από την αλβανική vlam και χρησιμοποιείται για να δηλώσει αυτόν που συνδέεται με αδελφικούς δεσμούς με κάποιον άλλον (Ανδριώτης, 1974). Στην ΚΝΕ ωστόσο χρησιμοποιείται σήμερα για να δηλώσει το νεαρό, φίλο συνήθως του γαμπρού, που καλεί

και βοηθά στο γάμο. Τέλος, η *δριστέλα* < *trestelje* δηλώνει γενικά την αποτριβή. Στο διάλογο του παραρτήματος έχει την έννοια του μέρους όπου έπλεναν τα βαριά κυρίως κλινοσκεπάσματα με την πίεση του νερού (Νικολαΐδη 1909:382).

4.4.3.3 Δάνεια άλλων προελεύσεων

Όσον αφορά τη σλαβική επιρροή ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί το σλαβικής προέλευσης επίθημα -ίτσα για το σχηματισμό υποκοριστικών *Γκαρδίτσα* < Καρδίτσα (Ανδριώτης, 1974). Λέξεις σλαβικής προέλευσης χρησιμοποιούνται ακόμη και στο υπό εξέταση ιδίωμα είτε αναλλοίωτες είτε με παραλλαγές όπως θα παρατηρήσουμε στη συνέχεια. Ο όρος *τσιαντίλις* < *τσαντίλες* < *čedil* < ύφασμα ψιλό σαν τούλι, διάτρητο που χρησιμοποιείται για το στράγγισμα του τυριού> (Ανδριώτης, 1974). Ο όρος *σβάρνα* < *barna* (το αρχικό /s/ προέκυψε ως αποτέλεσμα συμφοράς του άρθρου στη γενική ενικού ή αιτιατική πληθυντικού) που σημαίνει κυριολεκτικά το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται μετά το όργωμα για το σπάσιμο των σβόλων. Στο παράδειγμα που ενσωματώνεται στην εργασία η έκφραση *σβάρνα τα πουδάρια* σημαίνει σέρνω τα πόδια και δεν μπορώ να τα σηκώσω. Τέλος, όσον αφορά τις σλαβικές επιρροές ο όρος *βαβά* προέρχεται από τη λέξη *baba* η κλητική της οποίας είναι *babo* (Ανδριώτης, 1974· Νικολαΐδη, 1909: 311). Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για να αποδώσει τη γιαγιά αλλά και την τροφό/ παραμάννα.

Από την ιταλική επίσης συναντάμε λέξεις που ενσωματώθηκαν στο ιδίωμα του Γεωργικού λόγω της παρουσίας των Ιταλών κυρίως κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας. Μερικές από τις λέξεις αυτές είναι οι ακόλουθες: *γκαζάκες* < *καζάκα* < *casacca* < αμάνικη συνήθως ριχτή, μακριά μπλούζα με κλειστό συνήθως λαιμό>, *πούντα* < *punta* < πολύ κρύο>, *μπουγάδα* < *bugada*, *βιλέντζις* < *βιλέντζα* < *valènza/ valència* < χοντρό μάλλινο υφαντό με φλόκια που χρησιμοποιούνταν ως κλινοσκέπασμα>.

5 Αξιοποίηση του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας στην εκπαίδευση

Η ένταξη και αξιοποίηση του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας στην εκπαιδευτική πράξη θα αποτελέσει μια καινοτόμο πρακτική κριτικής ανάλυσης κειμένων και αντιμετώπισης των γλωσσικών ποικιλιών ως αναπόσπαστου μέρους του γλωσσικού συστήματος, κάτι που αν και θεωρητικά υποστηρίζεται, πρακτικά απουσιάζει από την εκπαιδευτική πράξη (Τσιπλάκου & Χατζιωάννου, 2010: 620). Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι τα γλωσσικά ιδιώματα αποτελούν ζωντανές γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούνται άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό στην καθημερινή ζωή των μαθητών, η αξιοποίησή τους στην εκπαιδευτική πράξη θα συμβάλει στη διατήρησή τους και θα αποτελέσει μια γέφυρα σύνδεσης της γλωσσικής πραγματικότητας με την εκπαιδευτική πράξη. Επομένως, η αξιοποίηση των τοπικών ιδιωμάτων στα πλαίσια της εκπαίδευσης, αφενός προωθεί τη διατήρηση αυτών και αφετέρου συνδέει το εκπαιδευτικό πλαίσιο με την εξωσχολική πραγματικότητα. Η πραγματικότητα αυτή ωστόσο για τη μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών που ζουν στα αστικά κέντρα δεν περιλαμβάνει τις διαλέκτους. Οι διάλεκτοι και τα ιδιώματα δεν αποτελούν κατώτερες γλωσσικές ποικιλίες από την ΚΝΕ, ούτε περιθωριακές γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούνται στον προφορικό μόνο λόγο(βλ. ενότητα 2.1& 2.2)Αποτελούν αντιθέτως πλήρη γλωσσικά συστήματα τα οποία όπως παρατηρήσαμε διέπονται από κανόνες και αρχές.

Όσον αφορά ωστόσο την αξιοποίηση των διαλέκτων στη σχολική πραγματικότητα φαίνεται ότι παρουσιάζονται διφορούμενες απόψεις. Από τη μια πλευρά δηλαδή τοποθετούνται όσοι είναι υπέρ της αξιοποίησης και της χρήση των γλωσσικών ποικιλιών με σκοπό τη διατήρησή τους, την επαφή των μαθητών με την ποικιλομορφία της γλώσσας και την αναγνώρισης της δυναμικής της. Στον αντίποδα τοποθετούνται όσοι είναι αποστασιοποιημένοι από την ένταξη των γλωσσικών ποικιλιών στην εκπαιδευτική πραγματικότητα εφόσον θεωρούν πως η ένταξη των διαλέκτων θα δράσει αρνητικά ως προς την επικοινωνιακή διάσταση των μαθητών αφού δεν θα αντιλαμβάνονται όλοι οι μαθητές τις γλωσσικές ποικιλίες. Επίσης, οι ίδιοι θεωρούν πως η διαλεκτική αξιοποίηση

θα δράσει αρνητικά στην κοινωνική και επαγγελματική πορεία των μαθητών αφού θα αντιμετωπίζονται λιγότερο σοβαρά.

Οφείλουμε ωστόσο να παραδεχθούμε πως μέσω αξιοποίησης του ιδιώματος στην εκπαίδευση ενισχύεται η κοινωνική ταυτότητα των μαθητών, ενώ αναγνωρίζονται παράλληλα οι γλωσσικές τους επιλογές ως φορείς κύρους και όχι κατωτερότητας (Παπαζαχαρίου, Φτερνιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016: 337- 338). Η συμμετοχή μάλιστα σε δραστηριότητες με αξιοποίηση των ιδιωμάτων συμβάλλει παράλληλα στην αποφυγή της κοινωνικής περιθωριοποίησης και του στιγματισμού προσφέροντας στους μαθητές το αίσθημα του κοινωνικού ανήκειν (Παπαζαχαρίου, Φτερνιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016: 333). Επιπλέον, ενισχύεται η κριτική τους σκέψη, εφόσον παρατηρούν το φαινόμενο της γλωσσικής ποικιλότητας να παρουσιάζεται ακόμη και στον προσχεδιασμένο γραπτό λόγο, η οποία αποκτά έτσι οικουμενική και επίσημη διάσταση αφού αποτελεί τμήμα εκπαιδευτικού υλικού. Επιπροσθέτως οι μαθητές καθώς θα έρθουν αντιμέτωποι με ιδιώματα θα εκτεθούν σε βαθύτερη κατανόηση της γλώσσας μέσω αξιοποίησης μεταγλωσσικών δεξιοτήτων, όπως η σύγκριση με άλλα γλωσσικά συστήματα, η διασύνδεση των ιδιωματικών στοιχείων με πολιτισμικά στοιχεία που αυτά φέρουν, αλλά και η αξιοποίηση της γλώσσας ως μέσο επικοινωνίας και έκφρασης.

Οι εκπαιδευτικοί από την πλευρά τους καλούνται να διαμορφώσουν κατάλληλα το υλικό και να εισάγουν δραστηριότητες που θα αξιοποιούν το ιδίωμα σε διάφορες μορφές. Οφείλουν επίσης να κατανοήσουν πως η γλωσσική διάσταση δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά συμβάλλει ευρύτερα στην ανάπτυξη αισθήματος πολιτισμικής ενσυναίσθησης και ευαισθησίας. Απαιτείται ωστόσο κατάρτιση με σκοπό την ανάπτυξη δεξιοτήτων χειρισμού του γλωσσικού υποβάθρου των μαθητών (Κατσούδα, 2016β:121).

Εφόσον η μη αξιοποίηση των ιδιωμάτων στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα είναι δεδομένη παρά τη διαλεκτική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ σχολείου και κοινωνίας οφείλουμε να κάνουμε μια πρόταση διαλεκτικής εκπαιδευτικής πρακτικής. Η διδακτική πρόταση που ακολουθεί αποσκοπεί στην πρακτική εφαρμογή σε διαλεκτόφωνες ή μη περιοχές απαιτεί όμως την πρακτική εφαρμογή του αναδιαμορφωμένου αναλυτικού προγράμματος αφού σε θεωρητικό επίπεδο τα ΑΠ του 2021 προβλέπουν τη διδασκαλία (και) της γεωγραφικής ποικιλότητας αλλά και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Οι

μαθητές από την πλευρά τους καλούνται να δράσουν σε ρόλο πρωταγωνιστή και να αντιμετωπίσουν κριτικά τη γλωσσική ποικιλία της κοινότητάς τους. Λαμβάνοντας βέβαια υπόψιν πως το πληθυσμιακό εύρος των ομιλητών της εκάστοτε διαλέκτου παίζει καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση ή μη αυτής, εφόσον οι ομιλητές του ιδιώματος του Γεωργικού που μελετάμε αποτελούν μικρή πληθυσμιακή ομάδα κρίνεται μάλλον απαραίτητη η προώθησή της με σκοπό τη διατήρησή του.

5.1 Διδακτική πρόταση

Η διδακτική πρόταση που ακολουθεί έχει διττή σκοπιμότητα. Από τη μία πλευρά στοχεύει στην κατανόηση εκ μέρους των μαθητών της ποικιλότητας της γλώσσας και την αντιμετώπιση των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών γενικότερα και του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας ειδικότερα ως ισάξιων γλωσσικών συστημάτων με την πρότυπη και αφετέρου στην αξιοποίηση αυτών σε πρακτικό επίπεδο, ώστε να προωθηθεί η διατήρηση των γλωσσικών ποικιλιών. Ως μέθοδος της διδακτικής πρότασης που ακολουθεί θα χρησιμοποιηθεί το μοντέλο των πολυγραμματισμών μέσω ομαδοσυνεργατικής προσέγγισης ολιγομελών συστάδων ώστε να διασφαλιστεί τόσο η ενεργή συμμετοχή των μαθητών, όσο και η ανάπτυξη αλληλεπιδραστικής συνεργασίας για την επίτευξη κοινού στόχου (Ματσαγγούρας, 2000: 29- 31). Μέσω του μοντέλου των πολυγραμματισμών επιδιώκονται σε γενικά πλαίσια διδακτικοί στόχοι, όπως η εξοικείωση των μαθητών με τη συγκεκριμένη γεωγραφική γλωσσική ποικιλία, ο εντοπισμός ιδιοματικών στοιχείων αλλά και η κατανόηση των διαφορών συγκριτικά με την τυπική γλώσσα, καθώς και η ανάπτυξη κριτικής στάσης απέναντι στο ιδίωμα αυτό, αλλά και γενικότερα στη γλωσσική ποικιλότητα (Κατσούδα 2016β:113-114). Θα πρέπει δηλαδή να γίνει σαφές πως δεν υπάρχει ομοιογένεια της γλώσσας εφόσον η γλώσσα και η κοινωνία δρουν παράλληλα. Η ανομοιογένεια αυτή της κοινωνίας αποτυπώνεται και στην ανομοιογένεια της γλώσσας. Με τον τρόπο αυτό γίνεται εμφανές πως οι διαφοροποιήσεις των γλωσσών αντανakλούν την κοινωνική πραγματικότητα. Με λίγα λόγια, θα πρέπει να γίνει σαφές πως μέσα σε μια γλωσσική κοινότητα συνυπάρχουν ομιλητές ο λόγος των οποίων διαφοροποιείται άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό. Στη σχολική ωστόσο πραγματικότητα η αποθάρρυνση των μαθητών ως προς τη χρήση ιδιοματικών στοιχείων ή η διόρθωση

αυτών φανερώνει πως οι γλωσσικές ποικιλίες δεν έχουν θέση στο εκπαιδευτικό σύστημα (Jorgensen& Pedersen, 1989 όπ. αναφ. στο Αγγελοπούλου, 2010).

Θα πρέπει λοιπόν να επισημάνουμε την ισότητα των γλωσσικών ποικιλιών και να καταστήσουμε σαφές πως δεν υφίσταται διαχωρισμός σε ανώτερα και κατώτερα γλωσσικά συστήματα (βλ.ενότητα2.4), αφού το σύνολο αυτών λειτουργούν ως μέσο έκφρασης των ατόμων και παρουσιάζουν αποτελεσματικότητα στον ίδιο βαθμό. Μέσω του μοντέλου αυτού επιχειρούμε την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των διαλεκτόφωνων μαθητών και την ενθάρρυνσή τους ώστε να εκφράζονται και να επικοινωνούν στη γλώσσα της περιοχής τους, εφόσον πρόκειται για ομιλητές γλωσσικών ποικιλιών (Κατσούδα 2016β:121).

5.2 Γραμματισμός και Πολυγραμματισμοί

Η έννοια του γραμματισμού σύμφωνα με τον παραδοσιακό ορισμό αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να διαβάζει και σε ορισμένες περιπτώσεις να γράφει (Χαραλαμπίδης, 2006: 55). Οι αναγνώστες μέσω αποκωδικοποίησης της γλώσσας και κατασκευής ακόλουθων νοητικών αναπαραστάσεων αποσκοπούν στην ερμηνεία των κειμένων με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι. Στο πλαίσιο αυτό σε συμπληρωματική κατανομή, η πρακτική των πολυγραμματισμών αποτελεί ένα μοντέλο που έρχεται στη θέση των παραδοσιακών μεθόδων διδασκαλίας και στοχεύει στον κριτικό γραμματισμό των μαθητών. Η συμπληρωματική αυτή σχέση δημιουργεί ένα υβριδικό μοντέλο διδασκαλίας που δεν περιορίζεται μόνο στη διδασκαλία του λόγου και της γραφής, στοιχεία τα οποία ασφαλώς και είναι σημαντικά, αλλά συμπληρώνεται από καινοτόμα εργαλεία ή διαδραστικές πρακτικές που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των μαθητών, τη συνεργατική μάθηση καθώς επίσης δημιουργούν ενδιαφέροντα περιβάλλοντα μάθησης που δεν εστιάζουν στην αποστήθιση με στόχο τη γνώση, αλλά στη μάθηση μέσω ανάπτυξης και αξιοποίησης επικοινωνιακών δεξιοτήτων στο πλαίσιο του σύγχρονου βιωματικού κόσμου. Σκοπό του μοντέλου αυτού αποτελεί η εξοικείωση των μαθητών με κειμενικά είδη που αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές και πολυγλωσσικές συνθήκες και αποτελούν φορείς νοήματος. Στοχεύει δηλαδή στην ανταπόκριση σε ρεαλιστικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες των μαθητών καθώς φανερώνει τα υπόρρητα νοήματα των κειμένων

που δεν λειτουργούν απλά ως υλικό μετάδοσης γνώσεων, αλλά μια μικροκοινωνία που αντικατοπτρίζει κοινωνικότητες. Αποσκοπείται με λίγα λόγια η εμπλοκή των μαθητών με μορφές και περιεχόμενα κειμένων που παράγονται μέσα από ρεαλιστικά κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια. Τα κείμενα που χρησιμοποιούνται στη διδασκαλία θα πρέπει να αποτελούν υλικό του ενδιαφέροντος των μαθητών που προκύπτουν από την καθημερινότητά τους. Η πρακτική αυτή αποδεικνύει πως η γλώσσα δεν αποτελεί ένα στατικό και τυποποιημένο προϊόν, αλλά ένα δυναμικό σύστημα η σύσταση του οποίου βασίζεται στην προσαρμογή του στις εκάστοτε κοινωνικές περιστάσεις.

Τα στάδια των πολυγραμματισμών αν και αποτελούν αυτόνομες οντότητες, μπορούν να συνδυαστούν με σκοπό την αλληλοσυμπλήρωσή τους (Kalantzis&Cope, 2008: 32). Ο συνδυασμός των σταδίων και η μετάβαση από το ένα στο αμέσως επόμενο αποτελεί μια διαδικασία που χαρακτηρίζεται από δυναμικότητα και δημιουργικότητα αφού τελικό σκοπό αποτελεί η δημιουργία ενός προϊόντος μέσω δημιουργικής διαδικασίας αξιοποίησης μεμονωμένων επιπέδων και συνδυασμού αυτών. Τα στάδια του μοντέλου πολυγραμματισμών είναι η τοποθετημένη πρακτική, η ανοιχτή διδασκαλία, η κριτική πλαισίωση και η μετασχηματισμένη πρακτική και η σειρά τους, όπως προαναφέρθηκε δεν είναι προκαθορισμένη, αλλά ευέλικτη. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει ανάλυση κάθε επιπέδου στο πλαίσιο της διδακτικής πρότασης.

Στο πλαίσιο αυτό προτείνουμε το συνδυασμό του μοντέλου των πολυγραμματισμών με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο, η οποία εμπλέκει τους μαθητές σε μια δυναμική διαδικασία και τους καλεί να λάβουν ενεργό δράση. Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί βοηθητικά οργανώνοντας τους μαθητές σε ομάδες με σκοπό τη συλλογική συμμετοχής τους (Ματσαγγούρας, 2000: 16). Ο κάθε μαθητής ναι μεν δρα ατομικά και αυτόνομα ως φορέας των δικών του πεποιθήσεων, εκφράζεται ωστόσο συλλογικά μέσω ένταξής του στην κοινωνική ομάδα.

5.2.1 Τοποθετημένη πρακτική

Σε γενικά πλαίσια το πρώτο αυτό μέρος του σχεδίου αποτελεί γέφυρα σύνδεσης της διδασκαλίας με στοιχεία και υλικό των καθημερινών βιωμάτων και του κοινωνικού

περιβάλλοντος των μαθητών (Τσιάμη κ. ά , 2016: 103). Η τοποθετημένη πρακτική στοχεύει στην ανταπόκριση στα ενδιαφέροντα των μαθητών και στην καθημερινή βιωματική πραγματικότητα με την οποία έρχονται αντιμέτωποι (Φτερνιάτη 2010: 4). Η επιλογή υλικού καθημερινής θεματολογίας αποτελεί προτεραιότητα του εκπαιδευτικού με σκοπό την ενθάρρυνση των μαθητών και την όξυνση του ενδιαφέροντος τους μέσω ενεργούς συμμετοχής κι αποφυγής της παθητικής τους στάσης. Σε πρώτο στάδιο προτείνεται να πραγματοποιηθούν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου με σκοπό την ανάπτυξη διαλόγου και τη συμμετοχική δράση των μαθητών. Προτού να δοθεί δηλαδή οποιοδήποτε υλικό στους μαθητές λαμβάνει τόπο μια συνοπτική εισαγωγική συζήτηση περί του θέματος διαπραγμάτευσης των γεωγραφικών δηλαδή ποικιλιών γενικότερα και των ιδιωμάτων ειδικότερα. Μία ενδεικτική πρώτη δραστηριότητα κινητοποίησης των μαθητών είναι να τους ζητήσουμε να ανακαλέσουν στη μνήμη τους τη δική τους γλωσσική συμπεριφορά ανά περιβάλλοντα και να συλλογιστούν πώς τροποποιούν τις δικές τους γλωσσικές συμπεριφορές (Holmes, 2016: 306). Μια επιπλέον εστιασμένη δραστηριότητα που θα μπορούσε να συμπληρώσει το σημείο αυτό είναι ανοιχτές ερωτήσεις προς τους μαθητές με σκοπό την παρότρυνσή τους. Ενδεικτικές ερωτήσεις τις οποίες μάλιστα θα μπορούσε να τροποποιήσει ή και να εμπλουτίσει ο κάθε εκπαιδευτικός ανάλογα με την ανταπόκριση των μαθητών προτείνονται στο σημείο αυτό:

Γνωρίζετε τι είναι τα ιδιώματα;

Μήπως ξέρετε κάποιο εξ αυτών;

Συναντάτε στο καθημερινό σας περιβάλλον ιδιωματικά γλωσσικά χαρακτηριστικά;

Αν ναι, μπορείτε να τα περιγράψετε ή να αναφέρετε κάποια εξ αυτών;

Ενθαρρύνουμε με τον τρόπο αυτό τους μαθητές να προσφύγουν και να αναφέρουν προσωπικές εμπειρίες είτε του οικείου περιβάλλοντος, είτε των μέσων. Στο σημείο αυτό θα μπορούσε μάλιστα ο εκπαιδευτικός να προβάλει τμήματα των ηχητικών αρχείων που έχει συλλέξει αλλά και παρόμοιο υλικό και να ζητηθεί από τους μαθητές να διακρίνουν τα ιδιωματικά στοιχεία. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να δοθεί η δυνατότητα στους μαθητές να συλλέξουν από το οικογενειακό ή το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον υλικό με

αντίστοιχο περιεχόμενο. Οι μαθητές φέρνοντας το δικό τους υλικό στην τάξη αφενός εμπλέκονται ενεργητικά στη διαδικασία, αφετέρου διασφαλίζουν το κριτήριο της εμπειρίας και καθημερινότητας.

Ωστόσο, σε περίπτωση που μαθητές δεν έχουν στο περιβάλλον τους δείγματα ιδιωματικών ποικιλιών δίνεται η δυνατότητα να βρουν διαδικτυακά κάποιο υλικό και να το ηχογραφήσουν. Αφού ολοκληρωθεί το εισαγωγικό θεωρητικό κομμάτι της τοποθετημένης πρακτικής ακολουθεί το δεύτερο στάδιο, αυτό της ανοιχτής διδασκαλίας που αφορά σε γενικές γραμμές την ανάλυση του υλικού.

Όσον αφορά τις πιθανές απαντήσεις των μαθητών στις προαναφερόμενες ερωτήσεις αυτές ενδέχεται να ποικίλλουν ανάλογα με τη γεωγραφική προέλευση του κάθε μαθητή αλλά και το περιβάλλον κοινωνικό ή οικογενειακό από το οποίο προέρχονται. Μαθητές οι οποίοι έχουν μεγαλώσει ή ζουν σε χωριά είναι πιο πιθανό να γνωρίζουν τα ιδιώματα της περιοχής. Αυτό ωστόσο δεν σημαίνει απαραίτητα πως θα μπορούν να ξεχωρίσουν τα ιδιώματα από την πρότυπη γλώσσα καθώς κάποιος που έχει μεγαλώσει και ζει σε διαλεκτόφωνες περιοχές θεωρεί τις ποικιλίες αυτές αφενός ως φυσικές εκφράσεις της καθημερινής επικοινωνίας, αφετέρου ως πρότυπη γλώσσα.

5.2.2 Ανοιχτή διδασκαλία

Στο δεύτερο αυτό στάδιο του σχεδίου, αφού έχει προηγηθεί ένα εισαγωγικό τμήμα περί ιδιωμάτων, επιχειρείται η σε βάθος κατανόηση των στοιχείων που μας απασχολούν και έχουμε έρθει σε επαφή και η συστηματική μελέτη και κατανόηση του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας. Ο εκπαιδευτικός στο σημείο αυτό επιλέγει σύντομα τμήματα και των τριών διαλόγων που παρουσιάζουν έντονα ιδιωματικά στοιχεία και καλεί τους μαθητές να ακούσουν το ηχογραφημένο διάλογο στη φυσική του μορφή. Στη συνέχεια διανέμει φυλλάδιο με την απομαγνητοφώνηση των τμημάτων που ακροάστηκαν. Οι μαθητές δρώντας ομαδοσυνεργατικά συγκαταλέγουν τη γεωγραφική ποικιλία του Γεωργικού στα ιδιώματα αφού παρατηρούν μικρές αποκλίσεις από την πρότυπη, κυρίως σε επίπεδο προφοράς και λεξιλογίου και ο λόγος γίνεται στο μεγαλύτερο τμήμα του κατανοητός. Σε πρακτικό κομμάτι οι μαθητές καλούνται να δράσουν πλέον ατομικά και ο

καθένας καλείται να γράψει στον πίνακα οποιαδήποτε λέξη του έκανε περισσότερο εντύπωση που διαφοροποιείται από την πρότυπη και δίπλα της την αντίστοιχή της πρότυπης. Με τον τρόπο αυτό αφενός οι μαθητές θα παρατηρήσουν τις διαφορές που προκύπτουν, αφετέρου θα δοθεί η ευκαιρία στον εκπαιδευτικό να αναλύσει τις τροποποιήσεις που έχουν συντελεστεί ανά γλωσσικό επίπεδο. Έτσι, ενώ οι μαθητές θα κάνουν συσχέτιση μεταξύ ιδιώματος και ΚΝΕ, ο εκπαιδευτικός σε βοηθητικό ρόλο συζητά και αναλύει μαζί τους τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζονται. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε είναι η επαγωγική μέθοδος μέσω της οποίας από τη συλλογή επιμέρους γλωσσικών χαρακτηριστικών από κάθε λέξη οδηγούνται οι μαθητές στο γενικό κανόνα. Σκοπός η ανακάλυψη λέξεων και φαινομένων που εντάσσονται στον εκάστοτε κανόνα.

Είναι μάλιστα προφανές πως μέσω ασκήσεων που περιλαμβάνουν αυθεντικό διαλεκτικό υλικό, οι μαθητές αποκτούν την ικανότητα να αναγνωρίζουν μορφολογικές και συντακτικές κανονικότητες, ενώ ταυτόχρονα χρησιμοποιούν τη γλώσσα και τη μεταγλώσσα στο πλαίσιο ενός τυπικού μαθήματος (Κατσούδα 2016β:114). Μετά την ολοκλήρωση του σταδίου αυτού ακολουθεί γόνιμη και εποικοδομητική συζήτηση με τα αποτελέσματα που προέκυψαν και συγκεφαλαιωτική συζήτηση σχετικά τα επιμέρους γλωσσικά επίπεδα ανάλυσης με παραδείγματα λέξεων που έχουν αναγραφεί στον πίνακα.

5.2.3 Κριτική πλαισίωση

Το στάδιο αυτό χαρακτηρίζεται από αποστασιοποίηση από το υλικό μελέτης και επιχειρείται μια κριτική θεώρηση μέσω ερμηνείας του κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου του ιδιώματος που μελετάμε. Η ανάγκη για κριτική πλαισίωση δεν περιορίζεται στην επισημάνση και ανάλυση των ιδιαίτερων γλωσσικών χαρακτηριστικών του συγκεκριμένου ιδιώματος, αλλά στην εξέταση αυτού σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών και πολιτισμικών δεδομένων. Επιχειρούμε δηλαδή την ανάδειξη της κοινωνικοπολιτισμικής λειτουργίας. Στο στάδιο αυτό ο εκπαιδευτικός σε ρόλο και πάλι καθοδηγητή οφείλει να δώσει τα κατάλληλα ερεθίσματα αλλά να διαμορφώσει και αντίστοιχα το μαθητικό περιβάλλον, ώστε να αποκτήσουν οι ίδιοι οι μαθητές κριτική στάση απέναντι στους τρόπους με τους οποίους αναπαρίσταται η γλωσσική ποικιλότητα. Μέσω της χρήσης κειμένων που πηγάζουν ανόθευτα από την κοινωνική πραγματικότητα οι μαθητές ενθαρρύνονται και επιχειρείται η αντιμετώπιση του ιδιώματος ως ισάξιο

γλωσσικό σύστημα που μπορεί να ενσωματωθεί στην εκπαιδευτική πράξη. Οι μαθητές μέσω της αξιοποίησης του υλικού θα αντιληφθούν πως ο λόγος των ηλικιωμένων γυναικών αν και σε ορισμένα σημεία παρουσιάζει διαφορές με την ΚΝΕ, χαρακτηρίζεται από συστηματικότητα και υπακούει σε κάποιους γενικούς κανόνες (Μπέης, 2023: 32). Όπως δηλαδή θα πρέπει να αντιληφθούν, τα ιδιώματα αποτελούν ισάξια γλωσσικά συστήματα εφόσον επιτελούν γλωσσικές λειτουργίες αντίστοιχες με αυτές της ΚΝΕ και έχουν γλωσσική δομή. Με βάση λοιπόν όσων προηγήθηκαν οι μαθητές θα αντιληφθούν πως η διαφοροποίηση και η χρήση της τυπικής στην εκπαιδευτική πράξη είναι περισσότερο λειτουργική και δεν δηλώνει σχέση υπεροχής. Θα πρέπει δηλαδή να αντιληφθούν πως οι γεωγραφικές ποικιλίες δεν είναι υποδεέστερες από τη πρότυπη αφού παρουσιάζουν αποκλίσεις από αυτή αλλά αποτελούν γλωσσικά συστήματα αποτελεσματικά στον ίδιο βαθμό αφού επιτρέπουν τη γλωσσική έκφραση των ανθρώπων (Κακριδής- Φερράρι 2007α). Οι γνώσεις που έχουν αποκομίσει οι μαθητές από τα δύο προηγούμενα στάδια έρχονται πλέον να αξιοποιηθούν στο στάδιο αυτό σε εξωγλωσσικό πλέον επίπεδο. Στη σημείο αυτό δεν μελετάμε τη γλώσσα και τα χαρακτηριστικά της σε γλωσσικό επίπεδο, αλλά στην κοινωνικοπολιτισμική διάσταση που τα στοιχεία αυτά λαμβάνουν. Προτεινόμενες ερωτήσεις που και πάλι ο κάθε εκπαιδευτικός θα μπορούσε να τροποποιήσει είναι οι ακόλουθες:

Σας προβληματίσε κάτι στο διάλογο των γυναικών;

Τι συναισθήματα σας προκαλεί η παρουσία γλωσσικής ποικιλότητας;

Προβληματίζεστε για την ένταξη των ιδιωμάτων στην εκπαιδευτική πράξη;

Διέπεται από κανόνες η ποικιλία με την οποία ασχοληθήκαμε; Αν ναι, τί φανερώνει η συστηματικότητα αυτή;

Στο στάδιο αυτό οι μαθητές ενδεχομένως να εκφράσουν διαφορετικές απόψεις. Μαθητές οι οποίοι είναι εξοικειωμένοι με τον ιδιοματικό λόγο της περιοχής δεν θα αντιμετωπίσουν μάλλον δυσκολία ως προς την κατανόηση. Άλλοι ωστόσο μπορεί να τα θεωρήσουν ως αναχρονιστικά στοιχεία τα οποία προκαλούν χάσμα μεταξύ καθημερινής ιδιοματικής χρήσης και πρότυπης λόγω έλλειψης κατανόησης. Ως προς τα συναισθήματα που

προκαλεί το στοιχείο της γλωσσικής ποικιλότητας οι μαθητές μπορεί να νιώθουν υπερηφάνεια λόγω διασύνδεσης της γλωσσικής χρήσης με την πολιτισμική κληρονομιά που αυτή επιφέρει. Επίσης ένα αίσθημα οικειότητας είναι πιθανόν να αναπτυχθεί λόγω ένταξης και αποδοχής της γλωσσικής ποικιλότητας ακόμη και σε επίσημες περιστάσεις, όπως είναι το σχολικό περιβάλλον και η εκπαιδευτική πράξη. Επιπροσθέτως, οι μαθητές ενδέχεται να εκπλαγούν θετικά μέσω παρατήρησης της γλωσσικής ποικιλίας και του πλούτου που η ελληνική αλλά και κάθε άλλη γλώσσα εμπεριέχει. Από την άλλη πλευρά υπάρχει η περίπτωση αρνητικών συναισθημάτων, όπως το αίσθημα της απόρριψης ιδίως σε περιπτώσεις όπου κυριαρχεί η αντίληψη της κατωτερότητας των γλωσσικών ποικιλιών με τα ιδιώματα να λαμβάνουν τη θέση της λανθασμένης ακόμη και υποδεέστερης γλώσσας. Ως προς τη διαδικασία ένταξης των ιδιωμάτων και των διαλέκτων στην εκπαιδευτική πράξη αυτή μπορεί να αποτελέσει μια πρόκληση τόσο για τους μαθητές που θα εκτεθούν σε νέα γλωσσικά περιβάλλοντα, όσο και για τους εκπαιδευτικούς που θα έρθουν αντιμέτωποι με την γλωσσική ποικιλότητα. Εκτός από το εκπαιδευτικό στοιχείο που θα επιφέρει η ενσωμάτωση αυτή οι μαθητές θα αναπτύξουν παράλληλα και το αίσθημα της πολιτισμικής ενότητας αφού όχι μόνο θα σέβονται και θα εκτιμούν τις διάφορες γλωσσικές κληρονομίες αλλά θα είναι σε θέση να τις αξιοποιούν ως αναπόσπαστο μέρος της σχολικής πραγματικότητας.

5.2.4 Μετασχηματισμένη πρακτική

Το τέταρτο και τελευταίο αυτό στάδιο των πολυγραμματισμών αποτελεί μια δημιουργική διαδικασία η οποία από τη μια πλευρά βασίζεται σε ρεαλιστικά καθημερινά γλωσσικά στοιχεία και από την άλλη σε μια αναβαθμισμένη οπτική με πιθανότητες βελτίωσης. Μία πρώτη εκδοχή του σταδίου αυτού αποτελεί η αξιοποίηση των γνώσεων που ήδη κατέχουν οι μαθητές αλλά και όσων αποκόμισαν από τα τρία προηγούμενα στάδια των πολυγραμματισμών με αποτέλεσμα τη δημιουργία δικού τους υλικού σε συνεργατικά πλαίσια. Μια δεύτερη εκδοχή θα ήταν να συγγράψουν εκ νέου οι μαθητές ένα εκ των τριών ηχογραφημένων αρχείων που τους δόθηκε στο στάδιο της ανοιχτής διδασκαλίας χωρίς ιδιοματικά στοιχεία. Μία τρίτη εκδοχή θα ήταν η δημιουργία από πλευράς μαθητών διαλόγου με λέξεις του ιδιώματος που ήδη έχουν συναντήσει και να αναπαραστήσουν θεατρικό με παιχνίδι ρόλων. Μία τέταρτη και ενδιαφέρουσα εκδοχή θα ήταν η

προσπάθεια εφαρμογής των κανόνων που διατυπώθηκαν ανά γλωσσικό επίπεδο σε όρους της πρότυπης.

5.3 Αναμενόμενα οφέλη

Μέσω της αξιοποίησης του ιδιώματος στην εκπαιδευτική πράξη οι μαθητές θα εκλάβουν τη γλώσσα ως ένα συνεχές και θα συνειδητοποιήσουν τη διατήρηση ορισμένων στοιχείων και την τροποποίηση άλλων, ενώ παράλληλα θα αντιληφθούν τη δυναμική της ελληνικής γλώσσας και τη μακρά πορεία της (Κατσούδα, 2016: 114). Παράλληλα, εκτός από τα γλωσσικά στοιχεία, η μελέτη του αυθεντικού λόγου θα προσφέρει ενδιαφέροντα στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς σχετικά με τα ήθη, τα έθιμα αλλά και την τοπική ιστορία γεγονός που να μην εμπλουτίζει τη γλώσσα αλλά αναδεικνύει παράλληλα και την αλλαγή με το πέρασμα του χρόνου (Ντίνας& Ζαρκογιάννη, 2009: 105- 106).

Οι εν λόγω προσπάθειες εν ολίγοις αποσκοπούν αποκλειστικά στην ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας. Ως εκ τούτου, τα αναμενόμενα οφέλη για τους μαθητές από την ενσωμάτωση της γλωσσικής ποικιλίας στην εκπαίδευση συνοψίζονται αφενός στην αναλυτική μελέτη του συγκεκριμένου ιδιώματος αφού θα έχουν την ευκαιρία να βρουν συγκεντρωμένα τα βασικά στοιχεία του ιδιώματος και στη συνέχεια σε αντιπαραβολή με άλλα ιδιώματα να βρουν ομοιότητες αλλά και διαφορές. Επίσης αποσκοπεί στην ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού, ώστε το ίδιο το μαθητικό κοινό είτε προέρχεται από την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Θεσσαλίας είτε μη, να είναι σε θέση να αποφεύγει την άκριτη αποδοχή κυρίαρχων στερεοτύπων που προβάλλουν την υπεροχή της πρότυπης γλώσσας σε σχέση με τις τοπικές διαλέκτους. Μέσω της αναγνώρισης της γλωσσικής ετερότητας επιδιώκεται η ανάπτυξη ενός αισθήματος σεβασμού ως προς την κοινωνικής και εκπαιδευτική συνοχή μέσω αποδοχής της διαφορετικότητας με στόχο την καταπολέμηση του κοινωνικού στιγματισμού και των διακρίσεων που προκύπτουν με ιδιαίτερη ένταση στα ΒΙ(βλ. ενότητα 2.4). Τα στερεότυπα που επικρατούν σχετικά με το ιδίωμα του Γεωργικού περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων το χαρακτηρισμό ως αμόρφωτων συγκριτικά με τους ομιλητές της τυπικής μορφής της γλώσσας. Οι ομιλητές του συγκεκριμένου ιδιώματος έχουν μάλιστα συνδεθεί με χαρακτήρες χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου λόγω της λαϊκότερης γλωσσικής ποικιλίας που χρησιμοποιούν. Δεν

θα πρέπει ωστόσο σε καμία περίπτωση να ξεχνάμε πως η κάθε γλωσσική ποικιλία αποτελεί κομμάτι της γλωσσικής και πολιτισμικής διαφορετικότητας της Ελλάδας την οποία μάλιστα και οφείλουμε όχι μόνο να διατηρήσουμε, αλλά και να προωθήσουμε. Επίσης, η όποια διαφορά κι αν παρατηρούμε σε γλωσσικό επίπεδο των ποικιλιών δεν αποτελεί μειονέκτημα αλλά αναπόσπαστο και πλούσιο στοιχείο ένδειξης της τοπικής ταυτότητας. Οι γλωσσικές ποικιλίες πρέπει να αντιμετωπίζονται με αίσθημα σεβασμού και όχι υποτιμητικά στη βάση κοινωνικών, γεωγραφικών ή πολιτισμικών παραγόντων. Σκοπό αποτελεί η δημιουργία μιας πλουραλιστικής εκπαιδευτικής κοινωνίας όπου θα αναγνωρίζει την ισοτιμία των ιδιωμάτων.

Επίσης, η διδακτική αξιοποίηση που προτείνεται δεν αφορά μονάχα το συγκεκριμένο ιδίωμα, αλλά μπορεί να γενικευτεί και να χρησιμοποιηθεί ευρύτερα στην εκπαιδευτική πράξη με σκοπό την αναγνώριση της γλωσσικής ποικιλότητας (Holmes, 2016: 92) σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που προωθεί τη χρήση της πρότυπης γλώσσας. Μέσω της ενσωμάτωσης της γλωσσικής ποικιλίας στην εκπαιδευτική πράξη θα ενισχυθεί η διάσωσή της και οι μαθητές θα συνειδητοποιούν και θα αναγνωρίζουν την αξία της τοπικής τους κληρονομιάς. Παράλληλα θα διατηρούν την αίσθηση του κοινωνικού ανήκειν μέσω αξιοποίησης του πλούσιου λεξιλογίου αλλά και των εκφραστικών μέσων που απουσιάζουν από την ΚΝΕ. Η εισαγωγή υλικού στα σχολικά εγχειρίδια από διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες μπορεί επίσης να συνδυαστεί με δράσεις και εκδηλώσεις ώστε να προαχθεί περισσότερο η αξία των τοπικών ποικιλιών. Εκτός δηλαδή από τη γλωσσική αξία που θα προκύψει μέσω ενσωμάτωσης των γλωσσικών ποικιλιών στη διδασκαλία, θα ενισχυθεί και η πολιτισμική κληρονομιά κάθε τόπου σε μικροεπίπεδο και της Ελλάδας σε μακροεπίπεδο.

6 Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την παρούσα εργασία καταλήγουμε σε ορισμένα συμπεράσματα. Ο βασικός σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας ήταν η αποτύπωση των χαρακτηριστικών του ιδιώματος του Γεωργικού Καρδίτσας ανά γλωσσικό επίπεδο και η διδακτική αξιοποίηση του ιδιώματος. Επιχειρήθηκε αρχικά μία εισαγωγική νύξη περί γεωγραφικών

και ιστορικών στοιχείων της περιοχής μελέτης με σκοπό τον κατατοπισμό του εκάστοτε αναγνώστη. Στη συνέχεια σε θεωρητικό και πάλι επίπεδο προσδιορίστηκε η έννοια της γλωσσικής ποικιλότητας και έγινε διάκριση μεταξύ πρότυπης και καθομιλουμένης. Στην πορεία έγινε μια σύντομη αναφορά στις γεωγραφικές ποικιλίες και ακολούθησε η διάκριση μεταξύ διαλέκτου και ιδιώματος με διαφορετικά βέβαια ανά μελετητή κριτήρια. Επίσης, αποτυπώθηκε εν συντομία η σημερινή κατάσταση των διαλέκτων γενικότερα και του ιδιώματος μελέτης μας ειδικότερα. Επιπροσθέτως αναφέρθηκαν συνοπτικά οι γλωσσικές στάσεις που επικρατούν και η τάση συρρίκνωσης των διαλέκτων με σκοπό την εν συνεχεία ανάλυση της κατάστασης που επικρατεί ανάμεσα στη γλωσσική ποικιλότητα και την εκπαιδευτική της αξιοποίηση. Για την έρευνα που πραγματοποιήθηκε επιλέχθηκε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης, η οποία θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη για τη συγχρονική περιγραφή της κατάστασης του ιδιώματος. Στη συνέχεια το υλικό που συλλέχθηκε αναλύθηκε ανά γλωσσικό επίπεδο συγκριτικά τόσο με την ΚΝΕ, όσο και με άλλα ΒΙ στην ευρύτερη κατηγορία των οποίων εντάσσεται. Η ποιοτική έρευνα που διενεργήθηκε είχε ως υποκείμενα μελέτης τρεις ηλικιωμένες γυναίκες του Γεωργικού Καρδίτσας, οι οποίες συμμετείχαν σε ημιδομημένη συνέντευξη με σκοπό τη συλλογή αυθεντικού υλικού που να αποδεικνύει τα ιδιαίτερα ιδιοματικά γλωσσικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε πως σε επίπεδο φωνολογίας το παρόν ιδίωμα παρουσιάζει το στοιχείο του βόρειου φωνηεντισμού όπως και τα υπόλοιπα ΒΙ. Παρατηρήθηκαν επίσης και πολλά άλλα φωνητικά και φωνολογικά χαρακτηριστικά, όπως ο προγιωτακισμός του /e/ σε αρχική αλλά και σε μεσοφωνηεντική θέση, αλλά και πλήθος άλλων χαρακτηριστικών όπως ουρανώσεις, αφομοιώσεις και ανομοιώσεις που έχουν βέβαια περιγραφεί και στη σχετική βιβλιογραφία για τα ΒΙ. Οι τροπές των φωνηέντων προκάλεσαν, όπως περιγράφηκε, άμεση επίδραση και στο δυναμικό τονισμό. Σε επίπεδο μορφολογίας εστίασαμε στα άρθρα με τις απόψεις περί ταύτισης αρσενικού και θηλυκού άρθρου να διίστανται. Στη συνέχεια ακολούθησε η περιγραφή του κλιτικού συστήματος, ενώ έγινε και μια σύντομη αναφορά στην περίπτωση των αντωνυμιών του ιδιώματος. Όσον αφορά το ρηματικό σύστημα από την άλλη πλευρά καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι το ιδίωμα δεν απέχει πολύ από την ΚΝΕ, αλλά παρατηρήσαμε τη μορφή που η ρηματική αύξηση λαμβάνει αλλά και συγκεκριμένες ενδιαφέρουσες καταλήξεις και διαφορετικές από την ΚΝΕ. Επίσης έγινε μια αναφορά στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζονται στις μετοχές αλλά και τα επιρρήματα. Στον τομέα της σύνταξης σταθήκαμε στον τρόπο δήλωσης του έμμεσου αντικειμένου, στην αντικατάσταση της

γενικής από προθετικά σύνολα αλλά και στο φαινόμενο της πολυοριστικότητας που παρουσιάζεται έντονα στο ιδίωμα. Τέλος, όσον αφορά το λεξιλόγιο έγινε μια αναφορά στους αρχαϊσμούς τόσο της Καρδίτσας, όσο και γενικότερα της Θεσσαλίας, στο ιδιωματικό λεξιλόγιο της περιοχής όπου αναλύθηκαν σημασιολογικά και ορισμένα παραδείγματα καθώς και στα λεξικά δάνεια που το ιδίωμα του Γεωργικού έχει δεχθεί. Παρατηρήσαμε λοιπόν πως ένα μεγάλο μέρος των λεξικών δανείων αποτελούν όρους τουρκικής προέλευσης. Ωστόσο, τόσο τα τουρκικά, όσο και τα υπόλοιπα δάνεια στην πλειονότητά τους έχουν προσαρμοστεί φωνητικά και μορφολογικά στην ελληνική που αποτελεί τη γλώσσα υποδοχής. Το κεφάλαιο της διδακτικής αξιοποίησης που ακολούθησε δεν εστιάζει σε συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα, αφού η αναγνώριση της γλωσσικής ποικιλότητας κρίνεται απαραίτητη στο σύνολο της σχολικής πραγματικότητας. Η διδακτική πρόταση βασίστηκε στο μοντέλο των πολυγραμματισμών το οποίο αποτελείται από τέσσερα ανεξάρτητα μεν αλλά αλληλοσυνδεδεμένα δε τμήματα. Μέσω του μοντέλου αυτού προτάθηκε η αξιοποίηση του ιδιώματος του Γεωργικού στη διδασκαλία με στόχο αφενός την αποδοχή της γλωσσικής ποικιλίας αλλά και της γλωσσικής κληρονομιάς των μαθητών και αφετέρου την άρση των στερεοτύπων που επικρατούν περί ανωτερότητας της τυπικής έναντι των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών. Στο πρώτο στάδιο, σε αυτό της τοποθετημένης πρακτικής αποσκοπείται η ανάπτυξη οικείου κλίματος συνεργασίας με ανταλλαγή απόψεων περί ιδιωμάτων. Οι μαθητές καλούνται να αναφέρουν προσωπικές απόψεις αλλά και εμπειρίες της καθημερινότητάς τους όπου ακούνε λόγο διαφορετικό από αυτόν της ΚΝΕ. Στο δεύτερο στάδιο, σε αυτό της ανοιχτής διδασκαλίας επιχειρείται μέσω παραγωγικής μεθόδου το πέρασμα από το ειδικό στο γενικό. Σκοπό δηλαδή αποτελεί η εστίαση στο ιδίωμα του Γεωργικού και η βιωματική επαφή των μαθητών με τον αυθεντικό ιδιωματικό λόγο της συγκεκριμένης περιοχής. Συλλέγοντας γλωσσικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούνται από την ΚΝΕ οι μαθητές τα ταξινομούν και εξάγουν το γενικό κανόνα. Στο επόμενο στάδιο, σε αυτό της κριτικής πλαισίωσης, δεν εξετάζονται τα γλωσσικά χαρακτηριστικά αυτά καθ' αυτά αλλά ενταγμένα σε κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια. Πραγματοποιείται συζήτηση σχετικά με προβληματισμούς που έχουν προκύψει σχετικά με το συγκεκριμένο ιδίωμα αλλά και γενικότερα με την αποδοχή της γλωσσικής ποικιλότητας στην εκπαιδευτική πράξη μετά την ακρόαση και ανάγνωση του αυθεντικού υλικού. Στο τέταρτο και τελευταίο στάδιο της μετασχηματισμένης πρακτικής λαμβάνει τόπο το πιο διαδραστικό και βιωματικό μέρος της διδακτικής εφαρμογής. Οι μαθητές μέσω αξιοποίησης των γνώσεων που αποκόμισαν καλούνται να δημιουργήσουν το δικό

τους υλικό το οποίο θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν μέσω πρακτικής εφαρμογής. Παρά το ότι η διδακτική πρόταση είναι εστιασμένη στο ιδίωμα του Γεωργικού Καρδίτσας, αποτελεί έναυσμα εφαρμογής και για οποιαδήποτε άλλη γλωσσική ποικιλία είτε διαλεκτόφωνη, είτε μη. Στα παραρτήματα που έχουν ενσωματωθεί στο τέλος της εργασίας μπορεί κανείς να μελετήσει το σύνολο του απομαγνητοφωνημένου υλικού που συλλέχθηκε.

Βιβλιογραφία

- Αγγελοπούλου, Δ. (2010). *Το γορτυνιακό ιδίωμα και η χρήση του στην εκπαίδευση*. (Διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
Ανακτήθηκε από:
<https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/25395?lang=el#page/2/mode/2up>
- Ανδρουλάκης, Γ. (2008). Εκπαιδευτική Γλωσσολογία. Στο. Γ. Ανδρουλάκης και Γ. Ξυδόπουλος (Επιμ.). *Γλωσσική Ανάπτυξη: Εισαγωγικά θέματα Γλωσσολογίας*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Αρχάκης, Α., & Κονδύλη, Μ. (2011). *Εισαγωγή σε ζητήματα Κοινωνιογλωσσολογίας* (3η εκδ). Αθήνα: Νήσος.
- Αρχάκης, Α., & Τσάκωνα, Β. (2011). Αφήγηση και ταυτότητες: Μια πρόταση για τη διδακτική τους αξιοποίηση. Στο: Γ. Ξυδόπουλος, Μ. Μπαλταζάνη, Τ. Τσαγαλίδης, & Γ. Γιαννάκης (επιμ.), *12 κείμενα για τη γλωσσολογία* (σ. 179-195). Αθήνα: Κοντύλι.
- Ασπρούδης, Κ. (2010): *Το γλωσσικό ιδίωμα Ξυλοχωρίου Τρικάλων. Λέξεις ενός κόσμου που χάνεται*. Τρίκαλα.
- Βούζας Ι.Β. (2010). *Τσαούσι από το χθες στο σήμερα*. Γεωργικό: Μορφωτικός Σύλλογος Γεωργικού.
- Browning, R. (2002). *Η ελληνική γλώσσα μεσαιωνική και νέα*. Μ. Ν. Κονομή (μτφ), Αθήνα: Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα.
- Chambers, J. K., & Trudgrill, P. (2011). *Διαλεκτολογία*. Σ. Λαμπροπούλου (μτφ.). Αθήνα: Πατάκης
- Γούτσος, Δ. (2012). *Γλώσσα: Κείμενο, Ποικιλία, Σύστημα*. Αθήνα: Κριτική.
- Δελβερούδη, Ρ. (2001α). *Γλώσσα και διάλεκτος*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σσ. 50-53). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
Ανακτήθηκε από: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a8/index.html
- Δελβερούδη, Ρ. (2001β). «Γλωσσική ποικιλία». Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σσ. 54- 57). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
Ανακτήθηκε από: http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a9/index.html
- Holmes, J. (2016). *Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κακριδή- Φερράρι, Μ. (2007α). *Διάλεκτος*. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Ανακτήθηκε από: http://www.greeklanguage.gr/greekLang/studies/history/thema_02/index.html

Kalantzis, M. & Cope, B. (2008). Language education and multiliteracies. In S. May & N. H. Hornberger (eds.), *Encyclopedia of Language and Education, 2nd Edition, Vol. 1: Language Policy and Political Issues in Education*, 195–211.

Κατσούδα, Γ. (2016). Διδιαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Μυτιλήνης. *Μέντορας* 14, 111-124. Ανακτήθηκε από: www.iep.edu.gr/library/images/uploads/psifiako_yliko/mentoras/issue14/Mentor1.pdf

Κατσούδα, Γ. (2016β). Διδιαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Μυτιλήνης. *Μέντορας*, 111- 124.

Κατσούδα, Γ. (2017). Διδιαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Λέσβου. *Μέντορας* 14: 111-124.

Κοντοσόπουλος, Ν.Γ. (1983-4). La Grèce du ‘τι’ et la Grèce du ‘είντα’. *Γλωσσολογία*, 2–3, 149– 162.

Κοντοσόπουλος, Ν. (2008). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κουρδής, Ε. (1997). Παράγοντες κοινωνιογλωσσικού στιγματισμού του τοπικού ιδιώματος της Θεσσαλίας. Στο *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 17ης ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ*, 22-24 Απριλίου 1996. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών, 577–590.

Κουρδής, Ε. (2007). *Θεσσαλικό ιδίωμα: Από τα κοινωνικά σημεία στη γλωσσική ιδεολογία*. Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.

Kretschmer, P. (1905). *Der Heutige lesbische Dialekt*. Wien: Alfred Holder.

Ματσαγγούρας, Η. Γ. (2000). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Μπασλής, Γ. (2011). *Το γλωσσικό ιδίωμα του Ολύμπου: Τόμος Β΄. Η γραμματική*. Αθήνα: Έναστρον.

Μπασλής, Γ. (2017). *Κοινωνιογλωσσολογία: Μικρή Εισαγωγή* (3η έκδ.). Αθήνα: Γρηγόρης.

Μπέης, Σ. (2023). *Το γλωσσικό ιδίωμα της Λάρισας* (πρλ Χ. Κλαίρης) Αθήνα: Πατάκης

Μπέης, Σ. & Κατσούδα, Γ. (2013). Ενδοδιαλεκτική Διαφοροποίηση στα Ιδιώματα της Θεσσαλίας. *Θεσσαλικά Μελετήματα* 3: 57-72.

Νικολαΐδης, Κ. (1909). *Ετυμολογικό λεξικό της κουτσοβλαχικής γλώσσας*.

Ντίνας, Κ. & Ζαρκογιάννη, Ε. (2009). *Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση του ιδιώματος Αφάντου Ρόδου*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ξυδόπουλος, Γ. Ι. (2008). *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκη

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, Α. (1926). *Γραμματική των Βορείων Ιδιωμάτων της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Σακελλάριος

Παπαζαχαρίου, Δ., Φτεριάτη, Α., Αρχάκης, Α. & Τσάμη, Β. (2016). Στάσεις Μαθητών Δημοτικού προς την Αναπαριστώμενη Γεωγραφική Ποικιλότητα σε Κείμενα Μαζικής Κουλτούρας. Στο Χ. Τζίτζιλής, Μ. Καραλή, Δ. Κυριαζής & Γ. Παπαναστασίου (Επιμ.), *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 36 (σσ. 331- 341). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Ανακτήθηκε από https://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_36_23%20PAPAZACHARIOU%20ETC.pdf

Παπαναστασίου, Γ. (2015). Η σημερινή κατάσταση των Νεοελληνικών διαλέκτων. Στο Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Robson, C. (2010). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου* (μτφ. Β. Νταλάκου & Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg.

Τζάρτζανος, Α. (1909). *Περί της Συγχρόνου Θεσσαλικής Διαλέκτου*. Αθήνα: Τυπογραφείο Π. Α Πετράκου.

Τριανταφυλλίδης, Μ. (1993) [1938]). *Νεοελληνική γραμματική (τόμος τρίτος- Ιστορική εισαγωγή)*. Άπαντα 3. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών http://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/FEK_monimos_rev.pdf/125204a0-726f-46fe-a141-302d9e7a38dc

Trudgill, P. (2003). Modern Greek dialects: a preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics*, 4, 45-64.

Τσάμη, Β. (2018). *Κείμενα Μαζικής Κουλτούρας και Γλωσσική Ποικιλότητα: Κριτική Ανάλυση και Ανάπτυξη Εκπαιδευτικού Υλικού*. (Διδακτορική Διατριβή). Πάτρα: Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών. Ανακτήθηκε από <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=42689&lang=el>

Τσάμη, Β., Φτερνιάτη, Α., & Αρχάκης, Αργ., (2016). «Μαζική κουλτούρα, γλωσσική ποικιλότητα και χιούμορ: Διδακτικές προτάσεις για την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού μαθητών/τριών Ε' και ΣΤ' Δημοτικού». Στο: Αναστασία Γ. Στάμου, Περικλής Πολίτης, & Αργύρης Αρχάκης (Επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στο λόγο της μαζικής κουλτούρας: εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα*. Καβάλα: Σαΐτα.

Τσιπλάκου, Σ. & Χατζηιωάννου, Ξ. (2010). Η διδασκαλία της γλωσσικής ποικιλότητας: μια διδακτική παρέμβαση. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 30 (σσ. 617-629). Ανακτήθηκε 22/04/20 από: https://ins.web.auth.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=522&Itemid=179&lang=el

Φόρης, Β. (2003). *Γλωσσολογικά Μελετήματα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη]

Φτερνιάτη, Α. (2010). *Το διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού και η παιδαγωγική του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών*. Νέα Παιδεία 135. 134

Χαραλαμπίδης, Α. (2006). *Γραμματισμός, κοινωνία και εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Χατζιδάκης, Γ. (1905): *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τόμ. 1, Αθήνα: Πελεκάνος.

Παράρτημα Α: Απομαγνητοφώνηση Χρύσω

Ε: Καλημέρα γιαγιά, τι κάνεις;

Χ: Τι να κάνου. Τι να κάνουκουπέλαμ. Τι να κάνου; Άιχ. Τί κανά νέου απού κει; Τίπουτα πες. Ιε Έτσι είναι κουρίτσι μ. Τι να κάνουμε; Σκιάζουμε, σκιάζουμε τι να κάνου; Πού να πάνου;

Ε: Μόνη σου μένεις εδώ;

Χ: Κάθουμε ιδώ μαναχή μ. Τα πιδιά κει που έχουν δυο κάμαρις έχουν κι τη γκουζίνα. Πού να πάνου γω να πλαϊάσου; Κι έτσι κάουμε δω μαναχή μ. Όχι ιγώ μαναχά. Είνι πουλλές γναίικισ κάουνται, δω μεις είνι σαράντα γναίικισ χήρις. Α φτην ιδώ ιαϊάσαν μαναχίτς πλαϊάζει κι αυτήν, κι φτην αυτού πό 'χι τα σπίτια. Έχει κι αυτήν ένα πιδί κι δε μπαντρεύκι. Τι τα θέλει κι τα σπίτια κι. Ιέ. Έρτε η Χαρίκλεια ουλουιένα φτου μι τη φτην που (λε) που έσπασι του πουδάρ πως τη λέν. Ικι αυτοί έρχουνται απου εχν βαμπάκια αυτού. Έχουν κι νια μάνα αυτού, κατάκοιτ κι αυτήν σα ντι μένα. Απου μπροστά, δε βγαίνει απου δω από πίσου ντιπ. Του γιο πάλι, παν κι αυτοί, έφυβγαν. Του πιδί. Είνι δώ ένα πιδί κι παντρεύκι. Πήρι μία αυτού απ αυτού σια παν ξέρου ιγώ δε. (Είχαν) γάμο. Κι τώρα παϊένει για δλειά κι αυτήν. Που παϊένει τώρα αυτήν; Στου κουμμουτήριο. Δεν ξέρου τώρα άμα πάει σήμιρα. Κι δεν έχω ιγώ παρεία. Δεν έρτι καμία. Έρτε μαναχά μια δω πουπίσου. Δεν αδειάζει κι αυτήν έχει οικουγένεια. Θέλει να μαγειρέψει, θέλει να κάνει δλειές. Αχ. Τι θέλτσς να σι που τώρα κουρίτσι μ;

Ε: Τι δουλειές κάνατε τότε γιαγιά; Που δούλευε ο κόσμος;

Χ: Πάιεναν μηρουκάματα κι αυτοί. Άλλους σια δω άλλους σια απάν σι νταμάρια, άλλους στην Γκαρδίτσα, άλλους αλλού, πάιεναν. Δούλιβαν η κόσμους τότε. Τώρα πότι είχαν χουράφια κι έκαναν χουράφια δεν πάιεναν. Πότι ήταν άδειοι πάιεναν. Ε κι γναίικισ στα χουράφια έσκαφαν, στα μπέλια, στα μπουστάνια. Στου θέρου, θέρζαμαν, όπ ντουμάτις, ντουματάκια, όπ θέλτσς. Πάινάμι τότε. Τί δλεια κάναμαν ύστηρα; Του χμιώνα έγνυφαν. Μιτς ρόκις, έφκιαναν προικιά. Κι στουν αργαλιό ύφηνάμι, ύφηνάμι στουν αργαλιό, όζου στα σταξιόστιρα. Δούλιβα ιγώ. Δεν είχα καημένους ποιός θα μι φκιάσει. Μι τη μπλάτη μ τά φκιασα ούλα ιγώ. Ένα κάρο προικιά είχα. Πούν' τα; Να τα κιντάς, όχι έτσι. Κιντίδια, δεν ανέμεινι τίπουτα ντιπ. Πατάκια τρανά για τη γκριβατουκάμαρη, κιντζμένα, τέτοιες έβαναν τότε στα στατοίχια. Πάνιες πώς το λεγαντότι; Καραπλίκια έλιγαν. Τώρα ούτι ρόκις έχν να γνέσν ούτι τίπουτα τώρα. Τα μαλλιά, μι τα μαλλιά. Έπαιρνάμι μαλλιά π' κούριβαν τα πρόβατα έπαιρνα μαλλιά, τά πλενάμαν, τα στέγνουνάμαν, κι τάβανάμαν στ τάβανάμαν στου ναναρίο κι τα ταξιούσαν ντιπ γέννουνταν αφρός ντιπ πως είνι του βαμπάκι. Κι τά φκιαναν τλούπις έτσι κι τάβαναν στη ρόκα κι σφουντήλι κι αδράχτι κι (ερχεε) γω τα χέρια πάιεναν. Μίφιρναν κι έγνιφα κι έδουνα μαλλιά. Κι έφκιανα προικιά κι γω. Παλιά το βαφάμαν τά βαφάμαν. Ήθιλις πράσινου χρώμα, ήθιλις γαλάζιο, κίτιρνου. Ήφηνάμι μπουιές κι τά βαφάμι ύστηρα πάιενάμι κι εκεί φτου όζω που νι τ' αλώνια στα μπουρντένια κι ιέβγανάμι κεινα απ τα μπουρντένια τα κουρουμπούλια απουκάτ κι τά βραζάμαν κι έβαφάμαν έβαφάμαν τα φτα. Μα φτα δεν βγαίνει ντιπ του φτο. Δεν βγαίνει όσο να τα πλύντς δε βγαίνει δε ξιασπρίζουν. Δε ξιασπρίζουν όσο να τα πλύντς. Πουλλές τότε ήταν πουλλές. Έγνιφάμαν κι μάζωμάναν είχαμι τότε ανέμη πως του λεν τρόυρα κι μάζουνάμαν κουβάρια. Τότι είχαμαν πουλλή δλεια. Τώρα ούτι ρόκις ούτι αδράχτια. Τότι

δεν ίγλιπς καμία χουρίς ρόκα να γνέθει. Τι ήθιλις; (τουβάδια) έφκιαναν τότε. Τι άλλο έφκιαναν; Ότι ήθιλις, ότι ήθιλις (έρουνταν) πράγματα. Έφκιανις κιντζμένα να τα κιντίς. Τότε γέννουνταν. Τά δινάμι, άσι τα βλέτζις, τα έδουνάμαν στου στου ματατζή έλιγάμαν τότε. Έρνταν ένας κι τά πιρνι κι χαν φτό που ξέρω πως (-) κι τα φούσκουναν, τ'άφηναν κι γένουνταν βιλέντζις τι να ιδείς. Καλές γένουνταν. Ιε. Πότι τα βερζτότι (πρζαμι) που δυο κλουστές κι έκουβάμαν που τόσοι ιά τέτοιου κλουστές κανά πρόθυρου απου δυό δυό απου δυό δυό απου τρεις απου δυό. Άια πάλι βαρούσις κανά δυό φουρές τρεις άιντι ματά έβαζις πάλι. Έβανάμαν πάλι. Κι αυτά δε φούσκουναν αλλά πότι πάιναν στου ματατζή φούσκουναν γέννουνταν φτα δε φαίνουνταν τέτοια ντιπ. Δε φαίνονταν απόξω αυτό. Δε φαίνοντα ήταν ούλο, ούλο μαλλί ανοιχτό. Ανοιούσε κι φτο. Τρούρα έβανάμαν φτατ'άλλα κίτιρνου ήθιλις, παρδαλό ήθιλις. Ματατζής, έτσι έλιγάμαν τότε. Έρουνταν αυτό κι τά πιρνι. Τά πιρνι όποιος ήθιλι κι τα πάιναν τα βαρούσαν στου μαντάνι. Σέρ του μαντάνι ηταν φτο πτα βαρούσαν κι φούσκουναν αυτές γένουνταν. Πουρτουκαλί. Είχα μια πουρτουκαλί πάλι τρούρα κι τρούρα πουρτουκαλί κι μέσα γαλάζια, σκούρου, τι να ιδείς είχα τρεις βιλέτζις τότε. Κι μια καρπέτα, τέσσιρα, τρία χαλιά, στρουσιές, τσιόλια, μαξιλ, τέτοια προυσκεφάλια έφκιανάμι τότε τά λιγάμι προυσκεφάλια. Μι μάλλινα πλάιαζάμι. Προυσκεφάλια. Τα μαξιλάρια που πλαϊάζν τώρα είχαμαν προυσκεφάλια τότε ιμείς μάλλινα κμοιώμασταν τουν μπαλιό τουν γκιρό. Τώρα μαξιλάρια κι σιντόνια κι μπήκαν τα μέσα ούλα τώρα. Ούλα τα μέσα τώρα. Τώρα ούλο κουβέρτις. Δεν πλαϊάζουν τώρα μι βιλέντζις. Παν οι βιλέντζις τώρα. Ούλου μι κουβέρτις τώρα κμοιάμαστι τώρα. Τέτοια πράγματα. Τι να κάν παππούς; Τότε μι τα γούνις. Άμα μπουρούσαν πάιεναν στα πρόβατα οι παππούδις. Άμα δεν μπουρούσαν δεν πάιεναν. Αγανωτής τότε φώναζι. Αγανωτής, αγανωτής. Κι άμα ήθιλις να γανώεις, τότε είχαμαν χαλκ, χάλκινα τέτοια κατσαρόλια, δεν είχαμαν φτα πως τα λεν τώρα αλουμίνια. Είχαμαν τέτοια. Κι τα γάνουνάμι, ταψιά, τηγάνια κι τά πιρνι αυτός φώναζι. Έβανάμι κι τά δωνάμι όποιος ήθιλι, τά δουνάμαν κι τα γάνουναν απου μέσα, τά φκιαναν άσπρα. (Πήραν) να φκιάσουμι ριτζέλια. Φκιάναμι ριτζέλια τότε απ' τα τα σταφύλια. Πάιενάμαν, τρυγούσαμεν κι κρατούσαμεν τα καλά τα σταφύ, καλά σταφύλια, μουσκάτα, κι τά φκιανάμι πως τά κανάμι ιτότι δεν θμάμι. Τά φκιανάμι μούστου. Του πατούσαμεν, τα πατούσαμεν μ' ένα πατί μέσα σι ένα καζάνι κι τα στραγγούσαμεν του ζμι κι το βραζάμαν. Το βραζάμι του ζμι κι γέννουνταν πηχ, τέτοιο πηχτό ντιπ. Πριν να γίνει του φτο, καλά, κι έκουβάμι κουλουκύθια κουμμάτια έτσι, τέτοια, κουμματάκια. Πώς καν, πώς κόβουν τα αγγούρ είδις φέτις, φέτις κι τα (φηράμαν) αυτά, τά βανάμι στουν ασβέστη, του ζυματούσαμεν, τα (πηράμι) καλά κι τάβανάμι κι αυτά μέσα κεί, στα τσιόφλια απ του ζμι. Κι έβραζι κι γέννουνταν αυτά. Να φας μούστου κι να, μούστους μι ζμι. Τά βανάμι μέσα πότι (τζιαν) τά κουβάμαν τρούρα, στρόγγυλα κι τά βανάμαν κι τα (παφλιτζάνια) μέσα. Έβραζαν αυτά κι γέννουνταν πηχτό π' λές. Έτσι ιγώ όχι ντιπ ψουμί λίγου βαρύτιρου, κι τά βανάμαν ύστηρα, τότε είχαμαν, δεν είχαμαν τέτοια. Τότε είχαμαν τσκάλια κι τά βανάμι. Έβανάμαν έβραζαν καλά κι τά βγανάμι ύστηρα κρύουναν κι τά βανάμι μέσα σι σι μπολ χουματένια, όχι τέτοια. Είνι αυτά τα μπολ που βαν τυρί, τα πλαστικά, είνι άλλο σόι αυτά. Που ξέρου πως ήταν τώρα. Κι τά βανάμαν μέσα τα ριτζέλια, τα σκέπαζάμι κι πότι ήθιλάμαν έβγανάμαν να φάμι. Έφκιανάμι κι μπιλντέδια, έβανάμαν, έρχναμαν φτο μέσα αλεύρι κι τ'ανακάτουνάμι μι του μούστο γέννουνταν πηχτό και τά πλουνάμι στου ταψί κι γέννουνταν πως είνι η μπατζίνα. Κι έκουβις, τί να φας; Γλυκό. Πουλύ γλυκό. Ιέ. Κι πότι πάιενα έφκιανάμι σταφλαρμιά. Διάλιγάμι σταφύλια, τα καλά τα σταφύλια κείνα που τανγιά, τάπλενάμι καλά κι τάβανάμαν μέσα ικείσταυτήν, σι αυτές τα αρμένις, τα ιε πως είνι αυτά, αυτά που είνι τώρα τα ξερς αυτά που βγήκαν τώρα που βαν τυρί, τα μπολ ικείνα τα έβανάμαν του μέσα ικεί. Τά βανάμι μι τη σειρά τα σταφύλια, ιέβανάμι νια σειρά, σκούμπλα μι φαίνιτι έβανι η μητριά μι, σκούμπλα, άιντι άλλη σειρά, άιντη άλλη σειρά πάλι, εκεί γίομουνι κι έρχναμαν μούστου μέσα

σταφλαρζμένουν απ τα σταφύλια. Κι τά φναν κι γέννουνταν αυτά . Που ξέρ τι άλλο. Δε θμόμι τι άλλο έρχνι μέσα. Κι έλιγάμαν πότι θα πάμι στ' αμπέλια τότε θα βάλουμε σταφλαρμιά να φάμι, τί να φάμι. Τά φκιανάμαν πότι τρυγάμι. Τουν τρυγητή απ λεν. Τότι κι, την άνξη πάιενάμι στα μπέλια, σάματι μπρουσύτιρα δεν τά τρουγαν η κόσμος, τάτρουγι. Πότι πάιεναν στ' αμπελι την άνοιξη απου έσκαφάμι, έπιρνάμι ή ριτζέλια ή σταφλαρμιάι κεί στ' αμπέλια. Του έσκαφάμι. Που ντα αυτά τώρα; Δεν είναι. Έφκιανάμι πουλλά καλά τότε αλλά δεν υπάρχουν τώρα. Ούτι ριντζέλια, ούτι σταφλαρμιές, ούτι μπιλντέδια, ούτι. Τώρα παίρνχαλβάδια. Α, πως είναι χαλβάς, η φαρσαλινός, έτσι γένουνταν. Τέτοιου αυτό, η μπιλντές. Έβανα, έτρουγα του ψουμί κι του τυρί κι τά δινα μ' ένα μαντήλι κι τα πατούσαν κι γένουνταν στρόγγυλο πως είναι του πουρτουκάλι. Πως είναι του πουρτουκάλι κι τά βγανα κι έτρουγαν. Έφκιανάμαν τότε πότι ήμαν μπουμπότα, άλιθαν μπουμπότα, έφκιανάμαν τέτοιο. Πως το λεν, μπουκουβάλα. Είχι ένα τρανό τηγάρι η μητριά μ κι έτριβιψουμί μέσα κι έρχνι κι λίπα μέσα κι τόδ ουνι, το δουνι κι γέννουνταν κόκκινου ντιπ μι τα κουτάλια. Τί να φας, νόστιμου. Τί να φας κουρίτσι μ! Ικείνα τα γρούνια τότε, έτρουγαν γκαλαμπόκι, δεν έτρουγαν φύραμα, όπως τρων τώρα. Είναι καλό του λουκάνκου τώρα; νόστιμου πως ήταν τ' άλλου; Τότι που ταντ' άλλου με συμπάθκιο τόσο νια να έτρουγισ κι έτρουγισ νια φέτα ψουμί, παραπάν. Μουσκουβολουόσι. Νόστιμου, ζύμουνάμαν. Ζύμουνάμαν τότε. Δεν ήταν φούρνοι τότε. Δεν ήταν. Παν ικείνα. (άλλου) τότε. Δεν ήταν πως είναι τώρα.

Ε: Σχολείο πήγαιναν τα κορίτσια τότε; Εσύ πήγες σχολείο;

Χ: Κανά τέτοια. Πήγα κανά χρόνο, μσον. Δεν πήγα παραπάν. Δεν μ άφνε μητριά μ. Είχικούτσκαγινούσι κι έρουνταν δάσκαλους φώναζικεί. Δάσκαλους χουριανός μας απου δω. Πέτσας λέγονταν. Κι δε μέλιγι μητριά μ, φεύγα λέει. Έχουμιδλεια λέει. Έχουπιδιαίγώ λέει θα πάνου στη δλειά λέει. Ποιόν θα τ' αφήσω λέει; Δεν μ' άφηνε να παϊένω. Δε μ' άφηνι. Τι να ιδείς κουρίτσι μ. Ζύμουνα απου δέκα ιτών. Ζύμουνα ψουμί. Γένουνταν, το βγανα στα φτα κι γέννουνταν του τλιούσα μι τα μπησάλια μ. Ιε, (μαμι) ιγώ τώρα. Κι που παν άλλα. Κι γένουνταν αυτό, φούσκουνι, κι του γυρνούσις ύστηρα και το βανις στα ταγιά, στα ταγιά. Τώρα μι του ταγί τ' αφήν τώρα, στου ταγί τα βαν κι το κουτπόν τώρα. Κι το βανάμαν στου ταγί έρχναμαν λίγο αλεύρ απου κάτ κι έκιγάμι τη γάστρα κι έβανάμι πυρουστιά να τη βγάλτς τη γάστρα τώρα κει. Έβανάμι του ψωμί κι τη γάστρα απου παν. Να ψτει του ψουμί. Άιντι τσίκουνάμι ύστηρα να ιδείς αν μπήρι του ψουμί, αν μπήρι απου κατ, καλό. Ιε κι ψένουνταν. Τά φναμαν νια ώρα κι ψένουνταν κι το βγανάμι ύστηρα του ζιστό του ψουμί, το βανάμαν που (θ)ιλάμαν κι ιμείς ήμασταν οικουγένεια. Είχαμαν, (ήθλαμαν) πουλύ ψουμί. Να ζμώις, να πλύντς σκαφίδα, να πλύντς πιάτα, να φουκαλίες, να φκιάις, να πατς τα γούβις όξω. Είχαμαν τότε τσιμέντα; Ριντούσαμι τότε τουν τόπου να μη σκώσει σκόνη και κουβαλούσαμι. Ρούγισ άσουτις. Κι μαντριά. Είχαμαν δυο μαντριά σι δυο τα πρόβατα. Να φουκαλίες τα μαντρια πόσα μέρα να φκιάνεις κι φαί. Μητριά μ πάιενε στα πρόβατα. Τι πέρασα ιγώ κουρίτσι μ. Τα πάθη τ Χριστού πέρασα. Ιε έτοιμα κι. Άμα έβγαιναν ύστηρα ανιούσι του τριότι κι έβγιναν τα κουρίτσια κι χόριβαν στου δρόμου φτου. Κι πιδιά κι κουρίτσια χόριβαν στου δρόμου. Ιμένα δεν μ' άφηνι. Τότι δεν ήταν κι φτάτότι κι λαναρία. Ήταν κάτι λανάρια τέτοια, ένα που παν, ένα απούκατ, μι δόντια κι μ αυτά τσέξυνάμι τότε. Μι αυτά τα λανάρζαμι τότε τα μαλλία. Ω ρε δλειές τα έκανα αλλά ιβριχνι αφουρμή να πει κουβέντις. Ήταν ιδώ απ τα λέμι ιγώ στ' αλήθεια, ιε στα ψέματα κι αυτή στ στ' αλήθεια. Μέδωσι αυτόν τουν τόπου ιδώ κι έφκιασα σπίτι, δεν είχα που να πάνου. Ιε. Άμα την έπιαναν φώναζι. Ιέτσι καλά καλούτσκα. Αλλά απ' την άλλη τη θυγατέρα τς τουν ιέβριχνι του μπάρμπατς. Πιάνουνταν κι μάλουνάμι. Ιγώ δεν έκρινα, τι να που; Κι έλιγα τότε. Αν θα πάρει νύφισ αυτήν έλιγα πως

θα φάει ψουμί, πως θα φάει κουμμάτι; Δεν έφαγι. Δεν έφαγι κουμμάτι. Χώρσαν. Κι τότε πουλλές γρες απ δεν τς ήθιλαν. Δεν τς ήθιλαν κουρίτσι μ. Κι τώρα ιγώ πληρώνουμι κι φράγκου δεν έχου.

Ε: Τέτοιον καιρό τι δουλείες κάνατε τώρα στα χωράφια;

Χ: Πάμι σιαμπρουστά, μισ. Σις τα λέτε αλλιώς τώρα, δεν τα λέτε πως τά λιγάμι ιμείς του Μάη. Κοβν χουρτάρια μι κουσιές, ξέρς, έξ ιδέα απου κουσές; Ξέρει η πατέρας. Έκουβμαν χουρτάρια, έσκαφαν αμπέλια, έσκαφαν βαμπάκια, τέτχια κι λέου, ε, (ε σπουκιν τ άλλο) μπουστάνια. Ύστιρα τουν άλλουν του μήνα θέρζαν, ήταν θηρστής. Θέρζαν τοτι μι τα δριπάνια. Δεν ξερς ισύ, ξέρει η πατέρας. Δριπάνια που θέρζαμαν. Έφκιανάμαν γκαλιές κι τσ(σκιαν) που κατ π' αυτά τα ίδια. Το τλιούσαμαν, τά φκιανάμαν διμάτια. Τά βανάμαν. τριαρές το λιγάμαν τότι απου τρία διμάτια μαζί άλλα ιδώ, άλλα ικί μι τη σειρά. Ε. Ύστιρα έρουνταν Θηρστής, Αλουνάρς. Κουβαλούσαμε στιάρια τότι. (λιμά) αυτά τα διμάτια τα φόρτουνάμαν στου κάρου και τα πάιενάμαν τά λιγάμι αλώνια, όξω αυτού που είνι μιριάς, ξιούσαμαν τουν τόπου κι έφκιανάμαν αθημουνές τρανές μι στιάρι. Αι. Του στιάρι τοτι εκείνο ήταν μουλύβι, τώρα είνι χουρτάρια κουρίτσιμ, μι τα λιπάσματα. Ε, χουρτάρια ύστηρατ' αλώντζαμαν, έφκιανάμαν κι (μπουκουζούσαμαν). Έβανάμαν τρούρα αυτά τα διμάτια τα λιούσαμαν κι τάβανάμε τρούρα, τρούρα, τρούρα κι αλλώντζαμαν μι, άλλους γιλάδια, άλλους άλουγα. Είχαμαν αδοικάδες απου κάτ μισίδιρα, έτσι κούτσκα κι που παν φτο, σανίδια. Κι τραβούσαν αυτά τρούρα κι ένας απαναθιώ και γένουνταν αυτό ψλούτσκου ντιπ. Έφευγε του στιάρι, έφευγε του στιάρι κι του μάζουνάμι ύστηρα τότι. Παπαδίτσες έτσι μι, παπαδίτσες έτσι το λιγάμαν σανίδια έτσι κι μη του ε το σπρωχνάμε. Το φκιανάμι θυμώ, πέρα πέρα έτσι, μι τη σειρά. Κι του γυχνούσαμε μι στυάρια έλιγάμι τότε ιμείς. Καρπουλόια τά λιγάμι. Κι του γυχνούσαμε να πάει αλλού του στιάρι, άλλού τ' άχυρου. Ε, κι πάιεναν (αμπδά) ε κι ύστηρα έφιγνι τ' άχυρο του δρυμώνι. Έτσι, πως είνι του κόσκινου. Ήταν τρανό κι του κνιούσαμε έτσι. Έβανάμαν ένα φτια ιδώ, ένα φκιάρι κι του κνιούσαμε κι έφιγνι. Αλλού τα τσιαλιά, αλλού του φτο. Ικί. Λυχνούσαμε του στιάρι κι αυτό πάλι του λυχνούσαμε κι το βανάμι στα τσιουβάλια. Κι ύστηρα έπιρνάμαν τέτοια, αχ, μάζωνάμι κι τ' άχυρου, τ' άχυρου του μάζουνάμι κι το βανάμαν, έβανάμαν ένα τσόλι πίζ ατ' αμάξι κι έβανάμαν τ' άχυρου. Και (τ) πάιενάμαν στου σπίτι κι το βανάμαν τα αχυρώνις τ' άχυρου για τα (φτα). Για τα πρόβατα για τς τα τέτχια. Ικεύστιρα έβαναν κι αυτό. Γκαλαμπόκι. Γκαλαμπόκι έσπερνάμι. Πάιεναμι κι γένονταν αυτό ψλο έκοβάμαν αυτά σα πάν απου είχι τέτοιου σα παν. Είχιέτσι φούντις σα παν κι το κοβ κι έκοβάμι, μάζωνάμι κι ξιραίνουνταν κι ίφυρνάμι. Του πάιενάμι στου σπίτι. Ύστιρ τι έκανάμι; Ύστιρα είχαμι κι φασούλια σπαρμένα απ αυτά τα μαύρα τα γύφκα άμα ξερς. Ιε. Ικεί μάζουνάμι κι τα φασούλια. Κι πάινάμαν ύστιρα κι τα ρόκις τα έκοβάμαν έτσι κι έμεναν φύλλα κι είχαν κι φύλλα πάλιοι ρόκις απαναθιώ. Κι τα μάζωνάμι κι φόρτωνάμαν μι τα χαλίκια, κι φόρτωνάμαν τέτοια, του φόρτωνάμαν στα κάρα, στα μάζια και τούφερνα, τα πάιενάμαν στου σπίτι, αυτό κι τς τα ξεφλδούσαμαν ύστηρα πάλι. Κι τ άφναμαν λιάζουνταν κι του μάζωνάμαν ύστηρα κι του τέθκιωνάμαν μι τα δρυπάνια του στομπούσαμε, κι έφεγναν τα σπργια κι έμεναν τα κότσιαλα μαναχά. Έμεναν τα κότσιαλα μαναχά. Τα κότσιαλα, α, άναφαν στη φουτιά, τάβανάμαν στη φουτιά, ίφίρναμι κι για τσόμπις κι έβανάμαν. Τότι είχαμαν μπουχαριά, δεν είχαμαν πως έχουμε τώρα σόμπις. Τότι παλιά στου μπουχαρί. (ιέβανάμι), έβανάμι κι ξύλα κι ζισταίνουμάσταν. Που ζισταίνουμασταν; Πατέραζουμ ήμασταν εννιά άτουμα, έτσι. Ποιός να προτουκάτσει; Τα μάζουνι από κάτ η γούνα, τα μικρότερα κι ιμείς σια πίσου, σια πέρα ήμασταν. Χιόνια έρχνε χιόνια πουλλά. Του χουρτάρι δε σ ιπα μπρουσύτιρα αυτό του χουρτάρι του (τουκοα) με τη γκουσιά του γυρνούσαμε, στέγγουνι κι του μάζωνάμαν ύστιρα σουρούδια κι το

φκιανάμαν θημουνίτσες. Αθημουνιές και πάιενάμαν κι του φόρτωνάμι. Το φόρτωνάμαν στ
αμάξι κι τού φερνάμι κι έφκιανάμι τρανές αθημουνιές πλες και πάιεναν τα πρόβατα κι
έτρουγαν τρόιερα. Στην αθημουνιά. Ιε. (γένε) πως ήταν ιτότι μι μπάλες κι μι πουλλά
χαμπέρια. Κι ύστιρα έρχγε χιόνια, χμειώνας, είχαμαν γρούνια ιέσφαζάμαν γρούνια τα
Χριστούγεννα. Παρέιες. Α γειτόνοι αυτού. Μαζώνουμάσαν κι έσφαζαν γρούν. Σήμιρα σι
σένα, την άλλη στουν άλλουν. Ικί κι έσφαζάμαν τα γρούνια κι του βράδυ το καναν
γουρνοχαρές. Ήπιναν κρασιά κι τραγδούσαν κι είχαμαν. Πότι είχαμαν γιουρτές. Πάιεναν
στα σπίτια πουλύ κόσμους κι ξένοι κι θκοίτς, κι γλιντούσαν. Ιε. Κι γλιντούσαν κι χόριβαν
κι. Τι ήταν τότε. Ύστιρα του Πάσκα κατέβναμε απου την εκκλησιά, γκαραγκούντςις τότε.
Δεν έβαναν φουστάνια. Ικεί χαμπλάαπ την ικκλησιά, χόριβαν κι τραγδούσαν κάτι
τραγούδια. Τι λες; Κι πιρασμένις κι αυτές χόριβαν, χόριβαν. Κι αυτά που λές γένονταν. Κι
του χμειώνα χιόνια, ένα γόνα χιόνια. Δεν μπορούσαμε να βγούμε να πα. Τουλούμπις
είχαμι τότε. Δεν είχαμαν τα μέσα αυτά που έχουμι τώρα. Τουλούμπις είχαμι. Αλλά ήταν
καλά τότε. Τα χιόνια (ειχα) ψουφούσαν τα μικρόβια, τώρα τί κάνουμι που κάνει ούλου
έτσι; Θα μας κουλουγύρει λες; στα ξένα τα κράτη είδης απ τηράς τηλιόραση. Τι
πλημμύρις, τι κακό;

Ε: Τότε, πως γινόταν ο γάμος τότε;

Χ: Η πατέρας με του με τ' αδέρφι τα μι άλλον κι συμφουνούσαν. Άμα δε συμφουνούσαν
δεν την έπαιρναν τη νύφη. Τότι έπαιρναν χουράφια τότε, έπαιρναν πρόβατα, έπηρναν
γιάδια. Σάμα κι την αγόραζαν τη νύφη. Την αρριβώνιαζαν. Τότι δεν πάιεναν τα
κουρίτσια στου γαμπρό, πως παέν τώρα. Πότι έκαναν γάμο, τότε πάιεναν. Πότι έκαναν του
γάμου, τότε κι ύστιρα πιρνούσι κιρός. Ξέρου άλλους πέντι μήνις, άλλους τρεις, άλλους
χρόνου. Όπους βουλεύουνταν. Κι έκανα του γάμου ύστηρα κι ήταν υπηρέτςις πότι
κινούσαν του γάμου, τη βδουμάδα, έπαιρνα γειτόντςες ικεί υπηρέτςις κι πάιεναν κλούρα,
κλούρες, πάιεναν γλυκά στου γαμπρό. Εκεί, κι χόρευαν κιόλα. Ύστιρα κινούσαν γάμου
του Σαββάτου ύστιρα. Τώρα καν την Πέμπτη γάμου. Τότι έκαναν του Σαββάτου του
βράδυ. Μαζώνονταν κόσμους, πάιεναν τα δώρα, κι χόρευαν, έφκιανα φαϊά κι τα φίλιβαν.
Κι την άλλη τη μέρα ύστιρα άλλαζαν τη νύφη. Ιε. Ή στου γαμπρό τουν ξούρζαν. Έβαναν
ένα ταψί κι τουν έβαναν λιπτά. Έρχναν. Κι έλιγαν να ζήεις, να προυκόψ, να τέτοια κι τη
νύφη ύστιρα μαζώνονταν τη στόλτζαν ύστιρα τα κουρίτσια ικεί. Την έβαναν τα φλουριά,
την έβαναν γκαραγκούντςις τότε. Την έφκιαναν κούκλα. Κι ύστιρα έρουνταν η γαμπρός,
κι την πάιεναν σνικκλησιά. Κι η γαμπρός μη τη νύφη έβγαινι ιε γαμπρός α κι εικει, η νύφη
τι λέω κύστιρα η γαμπρός κι φλιόνταν κι στιφάνώνουνταν μέσα μιτουν παπά κι
(πάιενάμαντέτχι) κι πάιεναν νονοί απουπίσου κι έβαναν τα στιφάνια έτσι. Ένα σα δω ένα
σα κει. Ε. κι στιφάνουνι παπάς κι (έβαναν) ύστηρα την έπαιρναν τη νύφη στου σπίτι τ
γαμπρού, χόριβαν, ικείκριμούσανλιφτά, κι εκείνου του (χουρό) δεν πάιεναν τότε ταξίδια
πως παέν τώρα. Στα σπίτια. Ιε. Τότι τίπουτα. Ούτι η νύφη να παένει στου γαμπρό πως
παένει τώρα μόλις αρρβωνιάζουντι παέν στου γαμπρό. Όχι τότε δεν πάιναν. Δεν πάιναν τα
κουρίτσια τότε. Δεν πάιναν. Δεν του χαν τότε για να παέν. Τώρα όμως μόλις
αρρβωνιάζουντι. Να σι που καθιένας με του (-) τότε. Άλλις δεκαουχτώ, άλλις
εικουσιπέντι, άλλοι τριάντα. Όπως ήταν του τυχερότς. Τα κανόντζαν τότε κι ύστιρα. Τα
κανόντζαν κι αρριβουνιάζουνταν. Πάιενε η γαμπρός ικεί αλλά όχι να κάτσει ικεί στη νύφη
ή η νύφη στου γαμπρό. Κι στηρα έκαναν κι πιδιά. Κι έφκιαναν οικουγένεια. Πάντριβαν τα
πιδιά. (γνουςαν) κι τα πιδιά κι γένουνταν τς μουρλής.

Ε: Πως γεννούσαν οι γυναίκες τότε παλιά; Ήταν όπως τώρα; Που γεννούσαν;

Χ: Στου σπίτι. Όταν ήταν έτοιμεις, δεν παίναν για δλεια. Στου σπίτι γιννούσαν (ούλις) τότε. Αλλά γιννούσαν. Έκανι μητριά μ, πέντι. Τα γιννούσαν τότε, τώρα παέν, αλλού κι τα γιννάν στ στα Τρίκαλα τώρα, πάει η αγγόναμ. Ήταν μαμή ιδώ τότε. Τά βγανι τα κούτσκα, τα γιννουσι. Τα τραβούσι. Τώρα παέν σ' αυτό, πληρών. Τα καν σαρική τώρα. Ετσι τα καν τώρα. Καλύτιρα τώρα. Πάλιβι κι πάλιβι η τέτοια αυτήν η γριά, τρόμαξαν να το βγάνουν του κούτσκου. Τότε γιννούσαν, αλλότι καμία πέθινι, δε μπορούύσι να του κάνει, ήταν δράμα η υπόθεση. Αλλά γιννούσα από πέντι έξι τότε. Τώρα ένα δυο κι άιντι. Σταματάν. Δε γκαν άλλα.

Ε: Τι έγινε τότε με τους αντάρτες;

Χ: Παν πουλλοί αντάρτις τότε. Ήταν, ήταν κι οι Γερμανοί. Απ τη Γερμανία. Κι ήταν στα βνα αυτοί. Του βράδυ κατέβιναν κι έπιναν κουρίτσια, πιδιά, ότι ίβριχναν. Αμασίβλιπαν μέσα στου σπίτι σιέπιναν. Να παρς κι συ όπλου να τφεκείς, να βουηθάς. Κι έπαιρναν κι αυτό τα πάιεναν απάν. Στα βνα αυτού απ ήταν χιόνια τότε και του (-)μουλουγούσαν τότε ιδώ. Νια γειτόντσα λέει. Ανιούσαμι του χιόνι λέει κι κοιμόμασταν λέει. Κι ήταν ούλου τέτοια. Ούλου βλήματα στα πουδάρια. Πόις φουρές μας τφέξαν λέει, μας έρξαν λέει. Κι είχαν δυο τρία χρόνια. (κι φηρναν κι) μας σήκουσαν ιμάς απου δω ύστηρα. Μας παν αλλού. Σ' άλλα χουριά. Μας είχαν σκώσει. Πήγαμαν ιμείς στου Τσαούσι. Του ξέρς του Τσαούσι; Εκεί πήγαμαν ιμείς κι εκεί στην Γκρύα Βρύση κι ύστηρα κατέβηναν αντάρτις του βράδυ κι λεν κι έπαιρναν κουρίτσια κι πιδιά. Άλλα πιδιά τά ρχναν στα πρόβατα δεν τα λογάριαζαν που θα παν τα πρόβατα. Τά παιρναν. Τά παιρναν τα πιδιά. Κι ιγώ γλίτουσα. Τρύπουσα μι ένα κουρίτσι που ήμασταν εκεί απου του Τσιαούσι. Πήγαμαν στουν αχυρώνα. Κι πάμι μέσα εκεί ήταν η μάνα μ, η μητριά μ, μι τα πιδιάτς, ήθιλαν να πάρν του τρανύτιρο. Λέει η μητριά μ αυτό λέει είνι κλο λέει, πώς θα του πάρτε, δεν μπορεί να πιρπατήσει λέει, δεν πιρπατί λέει. Του σήκουσαν εκεί κι αυτό έκανι του πουδάρια ντιπ (γέλιο) κι πήραν ένα άλλο απ του Μπόσκλαβο ύστηρα κουρίτσι, μπουσκλαβίτκο. Κι κει στην Γκαρδίτσα μπήκαν ύστηρα του Σπυρίδουνα του βράδυ. Πότι είνι τα Σπυρίδουνα. Τότε μπήκαν. Σαν ντώρα απου έρτε τα Σπυρίδουνα δεν θμάμαι κι γω. Πήγαμαν στην Γκαρδίτσα απ λες κουριτσια να έχουν σφαίρις έτσι ιδώ. Στα πουδάρια, του όπλου στου χέρι. Ιμείς τρύπωσάμι σιένα, ση νια καλύβα που είχαν άχυρου. Όχι άχυρου, μπάλις, έτσι τά φκιαναν κουντότιρα. (έκαμαν) τα μπάλις κι μπήκαμαν μέσα. Κι όξω γένουνταν πάταγους απου τφικίδια. Τφικούσαν. Άι τι να ιδείς ύστιρα πότι σύχασαν. Τί να δεις σκουτουμ, σκουτουμένα κουρίτσια. Σκουτουμένα πιδιά. Να φλάει η Θιός τι γένουνταν. Χάλια. Σκότουσαν πουλύν γκόσμο τότε κι πήραν πουλλοί. Πουλλά κουρίτσια απου του χουριό μας. Από κει α την Καρδίτσα. Πήραν ηφτ, ηφτά ουχτό κουρίτσια. Κι πιδιά κι. Αυτά έκαναν (αναστεναγμός). Πότι σύχασαν ύστιρα έφυβγαν οι Γερμανοί σταμάτσαν κι τέτχοι ύστιρα, οι αντάρτις. Αλλά τώρ τα κουρίτσια, να παίρν τα κουρίτσια να τφεκίσν τα κουρίτσια να σκουτώνονταν κιολα. Πουλλά κουρίτσια σκουτώθηκαν κι απου ιδώ τρία τέσσιρα, κι πιδιά πέντι έξι, σκουτώθηκαν. Τι γένουνταν κι τότε κουρίτσι μ μη ρουτάς ντιπ. Ανήλα κακιά. Ανήλα γένονταν κι τότε. Έρουνταν αντάρτις έπιναν τ' αλεύρι πού χαμι να πάμι να ζιμώσουμι. Φαϊ δε θέλουμι να φάμι έλεγαν αυτοί. Έπιναν πρόβατα, έπιναν γιλάδια, ότι ήβριχναν έπιναν κι αυτοί. Τά παιρναν και τά σφαζαν να φαν. Ήταν νηστικοί. Ιε. Λέει η πατέραζουμι ιγώ έχω ιννιά άτομα λέει θα με αδειάσκει ούλου του βαρέλι λέει. Μμ θέλουμι κι ιμείς να φάμι λέν αυτοί. Κι του φόρτουσαν στα γουμάρια, στ' αλογα κι λέω, κι πάιεναν σαν παν αυτού που έφκιαναν φαϊά που έφκιαναν ψουμιά που έφκιαναν. Όξου στου χιόνι πλάιαζαν εκεί. Ιγώ λέει εκείνη πάγουσαν τα πουδάρια μ. Βρήκα έναν σκουτουμένον λέει κι έβγανα τα παπούτσια τα λέει κι τά βαλα λέει. Έλεγε αυτήν. Να φλάει η Θιός πες κι η Παναγία τι γέννουνταν τότε. Ανήλα κακιά.

Ε: Πόσο χρονών είσαι τώρα γιαγιά;

Χ: Πόσου είμι ιγώ τώρα. Ιννινάντα τρία; Δεν ξέρου. Ιννινήντα τρία, ιννινήντα τέσσιρα είμι. Σάματι ξέρου κι γράμματα κουρίτσι μ. Δεν ξέρου να σας που. Του πιδίμ μ' είπι. Τράνιπα κι γω τώρα. Αλλά βασανίσκαπουλύ όμως. Ιμένα δεν μ άφσι η Θιός όμως, πλάλτσα δούλιπα κι έκατσα μι λεγαν.

Παράρτημα Β: Απομαγνητοφώνηση Αριάδα

Ε: Καλημέρα γιαγιά. Τι κάνεις;

Α: Καλά είμικουτούλαμ. Ιδώ κάουμι. Σάμαμπουρού να σκουθού. Μι πουνάν τα μαγκούφκα τα πουδάριαμ. Έχουδώ του πι αλλά κι πόσο να μι βαστάξι κι αυτό. Έχω τώρα κουντά τα δυο χρόνια θα λα είνι. Τα μαγκούφκα κι αυτά. Τράνιψα τώρα, σβάρνα τα πουδάρια τα παϊένου. Μπίτσα ντιπ.

Ε: Μόνη σου μένεις εδώ γιαγιά;

Α: Ιέ μανάμ. Μαναχή μ κάουμι, ιέ μαναχήμ. Η άντραζουμ πέθανι του του δυο χιλιάδι ήταν μι φαίνιτι τώρα. Στουχάω κιόλα. Αρρώτσι κι πέθανι. Είχι δλέψει στη ζουήτ. Σάμα πόριψάμαν κι καλά. Φτώχεια είχαμαντότι. Γλίτουσι απ τα αντάρτις κι του μπήρι παλιαρρώσκεια. Σαν τι ψιες του θμάμαι. Κάουμαι κι κλαίου. Ωχ κουτούλα μ. Γίνγκι φτός μα τουν ίγλιπις δυο κουκάλις απόμναν μαναχά. Μαναχά του κηφάλιαπόμνι σα παν. Μαζεύφκει ντιπ σουρούδι. έτσι ήταν αυτός μπρουσύτηρα; Αλλα τι να του καντς; (Αναστεναγμός). Μη πουνάν κι ιμένα ούλα μπουνάν, τα πουδάρια, δεμπουρού ντιπ. Αλλά, αλλά δεν έρτι κι καμία. Κάουμι δώ μαναχή μ, κουρώνα. Α σκιάζουντι κιόλα, άλλις δεν μπουρούν, άλλις πέθαναν. Σάμα είνι κι κουντά τα σπίτια. Πού να πιρπατήις να φτάις. Μπουρού ιγώ να γκιζιρίσου, θα πέσου καταϊ. Θα πέ, κι πως θα λα σκουθού μιτά. Νια βουλά πιστουμίτκα καταϊ, τσακίσκα ντιπ, τα μαγκούφκα. Να σπάσου κι κανά πουδάρι να γιένη η δλια μ κι ιμένα. Ιαέρτι κανιά βουλά η Βλάσινα, είνι πιο γιρή αυτή απ τη μένα, κάουμίστι λέμι κι κανά μουιαμπέτι κιχάιντι. Κι αυτήν μαναχιάτς είνι. Έλιγαν θα λα τη μπαν στου στου γκαντιρέ αυτούια κι αυτήν αλλά ήταν πουλλοί παράδις. Πού να τα βριχναν κι αυτοί. Ήθιλαν ούλη τη σύνταξη κι πάλι να την ιέχουν παρατμένη κι κατρουμένη. Ιέ, έτσι τσια παρατάν ικεί. Τα παϊέν εικί για καλύτηρα κι αυτοί δεν τς τηράν ντιπ. Μαναχά τς παράδις χαλεύουν. Δεν απόμνει και καμία ιδώ κουντά, παϊέν νια κουντά την άλλη. Πήραν του ντουρό κι παν. Σάμα σι ρουτάει κιόλα;

Ε: Τι δουλειές κάνατε τότε γιαγιά;

Α: Ούλις τα δλειές έκανα ιγώ κουτούλαμ. Σκώνουμαν απ του πρνο να προυκάνου. Νίβουμαν, σκουπιόμαν αγλήγουρα, έπληγα κι τα μαλλιιά μ κουσιάνις. Τι μαλλιιά είχα ιγώ, πλουκάρια (αμπλουστια). Τά βανάμαν κι ξύθι τότι για να χτινιώνται γιατί ταν κι ξηρά. Τι τα τηράς τώρα απου μι έπισαν. Ω ρε βαμπάκι ντιπ γιένγκαν τα ξιπατουμένα. Μι τα κουλούκρισι ντιπ κι φτην, Θηνιά. Σάματι ξέρει κι αυτό. Τί να του πεις. Σάματι ξέρει. Α πήρι του ψαλίδι εικί κι πως καν τα πρατίνις, έκουφι όπ ιβριχνι. Ιε, όταν ήμαν κουρίτσι ταν δασιά πουλλί, ούλις μι ζίλιβαν. Όντα τά βανα κι καραμπουιά, κατράνι ντιπ γιένουταν, λαμπουκουπούσαν. Τά φκιανα ιγω του προύι, έβανα και του μαντήλι απου παν και πάϊενα ύστιρα να (βγα, φκιάσου) τα δλειές, να ψήσου του γκαφέ, να σκουθούν οι άντροι. Δεν ήμασταν ιτότι πως να σι που μαναχοί, τότι είχαμαν νια σιρμαϊά απου κουντά. Είχα γω του Γκώτσιου, αφέντη τουν είχα, κι αυτόν κι τς άλλοι τα παππούδιςτς είχαμαν ιδώ. Κάουνταν αυτοί, τι ιέκαναν είχαμαν κι τα κούτσκα πλάιαζαν μέσα στη γκάμαρη, ούλα μαζί. Αλλά, αλλά παν απ' ούλοι ιέβανάμαν τη μανιά, τη μπιθιρά. Δεν γκουτούσις, ούτι να κριντς. Την είχα γω σαν τουν αφέντη. Καρτιρούσα σαν τουσκλι μι του κιφάλι κριμασμένου να μι δώκι την ιντουλί πώς να κάνου. Ήταν η αφεντς, ζουρμπάς που λέν. Τα θκάτς τα κουρίτσια τα χι για καλά, ιμένα ιμένα μη πάιενε απου κουντά να μι φκιάσει άξια. Η Κω, (-) η

Κώτσιους. Σάματι δεν ήμαν άξια γω. Ύστιρα πάιενα ιγώ να πάρου του νιρό, άμα μ' άφηνι αυτήν, δεν είχαμαν κι βρύσις τότε πως βάν τώρα. Σάματι είναι κι φτό, δεν είχαμαν ούτι τιλούμπα δεν είχαμαν ιμείς. Σα γκξυπνούσα, ήθηλα να παιένου στη βρύση κεί κατά του νταμάρι απου νι να πέρνου του νιρόπτα κιούγκια (στου γκιούμι). Να κάνουμε τσι δλιές ούλις. Αλλά ήταν κι καλά ικεί. Έλιγα κι κανά μουραπά έτσι αγλήγουρα με τα γναίκις ικεί που βρηγνα κι κόσιβα ύστιρα κατου σπίτι. Άμα έκανα κι αργούσα λίγου μι πιρίμινι μι του βούρδουλα στου χέρι. Πως τηράει η γκαλιαγκδάζ τα τσιόνια, ιέ, έτσι μι πιρίμινι η μανιά κι έρχνι όπ ίβριχνι κουπανούσι. Είχαμαν φτώχεια κουτούλαμ. Ιγώ στουν έναν κι στουν άλλουν ήμαν. Τότε είχαμαν πρόβατα τότε, χουράφκια. Τότε δεν είχαμαν λιπάσματα στα χουράφκια. Ικεί έσπιρνάμι τα ντουμάτις, στα χουράφκια κι τι άλλου, τέθκια, καρπούζια, πιπόνια, στ' αμπέλι πάιενάμι, σταφύλια μάζουνάμι, ότι δλιά ήταν. Ντουματάκια έσπιρνάμι. Κι δούλιβάμι. Πουλύ δούλιβα. Ήμαν άξια πουλύ. Ιμένα η πατέραζουμι παντρέφκι τρεις βουλές. Πέθανι η πρώτη η γναίκα, πήρι τη μάναμ ύστιρα. Πέθανι κι μάναμ ύστιρα, έπαθι κρουλόγμα έφκιαναν σπίτι τότε του χμειώνα, πήρε κι άλλη ύστιρα κει. Τρεις. Καλά χαμνά, του μπέρασα.

Ε:Τι άλλες δουλειές κάνατε τότε; Τι φτιάχνατε;

Α: Φασούλια, αρβύθια, φακιές, τέθκια έφκιάναμαν τότε, πίτις. Άλλους τά φκιαν ιέτσι τα φασούλια, άλλους απου κρουμμύδι, κι λάδι κι μι αυγά μέσα κι έρχνι κι τα φασούλια μέσα, τα στραγγούσι, έπιρναν μυρουδιά κι ύστιρα έπηρναν φτο, έρχναμαν κι του ζμι του ίδιου κείνου κι έβραζαν πάλι λίγου μι τα φτα που έφκιανάμαν. Έρχναμαν μέσα κι γένουνταν νόστημα, φαί. Δίπλιζεφκιανα, κλούρις. Κρένοι κρυοβρυσιώτις τι πίτις έφκιανα γω. Δεν είχαμαν κουψίθια τότε κάθε μέρα σαν ντι τώρα. Τότε είχαμαν τα γιουρτές είχαμαν μαναχά, στα παγκύρια. Α, κανά κουτόπλου μαναχά έσφαγαζάμι, όχι κι κουτόπλου, ά κανά πιρασμένου, απ δεν έκανι αβγά. Α, κανα κόκουτα άμα είχαμαν πουλλά. Έτσι. Δαλλιώς φασούλια έτρουγάμι αρβύθια, κανιά ντουμάτα μι τυρί και ψουμί, έτρουγάμι πουλί ψουμίτότι. Ήμασταν κι πουλλοί. Ότι είχαμαν στ (κάπια) η καθένας έτρουγάμι. Τά σκαφάμι τα κήπια. Ντουμάτις, πιπιριές, πατλιτζιάνια, κουλουκθάκια τι τρανά είχαμαν. Τά φκιανάμαν μπατζίνιατ ότι. Δεν έβανάμαν πουλύ αλεύρι σάντι τώρα. Ιτότι άφηνάμαν τα κουλουκθήκια να στριψν κι σα ντράνιβαν αυτά τα κουβάμαν κι τα ξινάμαν να βγάνει του ψουμί να του φκιάσουμι πίτα. Μία τη γκατσιά. Έβανάμαν κι τα σπόρια απού ταν να λιαστούν να τα ματάβάλουμι κι ξιρένουνταν αυτά, τα λιβάκουνι η ήλιους στ στου κάματου. Ύστιρα κατ τη μπασκαλιά κουντά τά βανάμι. Άλλ' ουτι μπροσύτηρα. Πως πάνι κιρός. Τότε δεν ήταν κι κιρός σα ντι τώρα. Είχι κρύου τότε το χειμ, απ του χιουνόπουρο αρχνούσι. Ιε πούντιαζάμι. Όχι σα ντώρα. Σαν έμπινι η παχιστής πως έληγάμι έρουνταν κρύα κι βρουχές. Κλειόνταν τα ζουντανά στου μαντρί. Έρουνταν βρουχές, πουλλές βρουχές είχαμαν τότε. Ούλα παν ιμένα μι χι φκιάσι νια κάμαρη του πιδί. Σια παν, στ' αχούρι. Σαν ήρθαν απ τη δλεια σαν έφαγαν, αυτό έπλυνι τα πιάτα δω, αυτό τιντώθκι δω στου φτο, ακούει βαζούρα σήκου Τάκη λέει έρτι νιρό λέει. Στέκα να πάνου να πάρου τη μάνα μ λέει αυτό. Ως να ρθει αυτό να πάρει ιμένατου νιρό, μέρθιδω πάν. Του σπίτι δε φαίνουνταν απ του λασπαριό. Τόσου νιρό θάλασσα, τα ρξαν ούλα. Στ' αχούρι γιουμάτου λάσπη κι τ' αχούρι, φτωχώς πήγαμαν δω που πίσου κι γλίτουσάμι, γλίτουσάμι. Γω τα πράματαμ πάν ούλα κουρίτσι μ. Ύστιρα είχα τ' αδέρφια μ. Έφυβγαν ούλοι, πέθαναν ούλοι. Άι τη μία τη χρουνιά, άι την άλλη κι δεν τα βανα. Είχα τα πάντα τι είχα. Προίκα ίχα τόσο πάν. Παν ούλα, τίπουτας δεν ανέμγι. Τα θμάμι κι. Πάιενα να μπιτίσω τη θκη μ τη δλειά κι να πάνου κι αλλού. Ροκάματα. Είχα πουλλά άλλα παν τα χασα ούλα, ούτι ιένα ζυβγάρι σουσόνια δεν έχου που κεινα φτα. Απ του νιρό. Θάλασσα ούλη δω ήρθι. Άι ιδώ σια πέρα δεν του πήρι. Τα 'χανα ψλά να μη μπουρούν να βγαν του νιρό. Κι ύστιρα λάσπη. Κι τώρα

σάψαν ούλα χάλασαν ντιπ. Έτσι ήταν ιδώ; Πόρτις, παραθύρια, παν ούλα. Θα γιεν μάναμ αλλά, θέλι λιπτά να του φκιάσουμι. Ούλου λεν θα μας δώσν κι ούλο μας διν. Ασαχ τι έπαθάμαν οι καημένοι.

Ε: Τι άλλες δουλιές κάνατε τότε εδώ στο σπίτι;

Α: Πρώτα έβανάμαν του νιρό ,να ζιουματίσει. Έπιρνάμαν τα τσιάχαλα (εδν) τα αναμάζουναμαν για να τσιούξει έτσι στην αρχή κι ύστιρα έρχναμαν απου πάν τα κλαρούδια απού χαμαν μαζιώξει κι ανάφαμαν τη φουτκιά. Έβανάμαν απάν τη μπιρουστιά, του καζάνι κι έριχναμαν μέσα τα στράνια τα βανάμι μέσα στου κατσαρόλι, σκαφίθι είχαμαν τότε, όχι λικάνις κι πλυντήρια, τα φιρνάμι τρούρα τρούρα στη (μπασνή) έτσι ιαϊά μέσα στου στάχτη για γένέτσι χαρτένια. Κι έβανάμι μέσα στου νιρό στάχτη, όχι απου κάτ. Ύστηρα έβανάμαν και του σαπούνι, απουτόφκιανάμαν ημείς μπρουσύτηρα του σαπούνι, πράσνου, έτριβάμαντ' αλλαζίδια καλά έτσι, έτσι κι στιρα του ζιματούσαμι καμόις φουρές για να φυγν τα ψύλλια απ τα ζουντανά. Είχαν ψύλλια τότε κουρίτσι μ. Είχαμαν τα γίδις. Είχαμαν τς γίδις τότε κι γιόμουνάμαν ψύλλια. Σι έφκιαναν αυτά αμα σι πιρπατούσαν. Βιρβέρζις, θιρίς φουντανέλις κι να ξιώσι, να ξιώσι μέχρι να να βγάνει αίμα. Ύστιρα τα πιρνάμιόπους ήταν που κει ιαϊά. Ύστιρα, γλέψικείαπαν του μπουχαρί; έχου του σίδηρου. Έβανάμανεικί μέσα τα κάρνα, τα φινάμαν να πυρώσει λίγου να πέσει έτσι κι ύστιρα έπιρνάμαν κι σιδέρουνάμαν. Σα ντα μάτιας ήθιλι να του τηράς μη τα λιβακώεις. Λ' αμα δεν ήξιρις κι του πιρνιςιέτσιαλάνταβαιέπιφανσκατζαλίθριςαπάν στα στράνια κι τα φκιαναν κάτι τλούπις, τι λες ισύ. Σάμα ματά γένουνταν τα κιντίδια σα ντα πρώτα, δε γένουνταν. Τά φηνάμαν για του ντιλιουμό τα κιντίδια και τα φαντά. Πρώτα έβανάμαν τα παχιά απου ταν πυρουμένο καλά. Ύστιρα έβανάμαντ' άλλα. Κει τηρούσις μη σι φύβγει κι κανά κάρνου, κι κι τη μπιθιρά μι ξέφυgni κανιά τσιάκιση κι μάζιβις κι παλούκι. Δεν πάιενις ικει μι τουν αργάς. Τηρούσις να τιλέψ να τα προυκάντς ούλα.

Ε: Θυμάσαι καμία ιστορία να μου πεις γιαγιά από τότε;

Α: Ε μπος, δεθμάμι. Τότιπλες, θμάμι του ιένα του πιδίτα λειψάμαν μι μάκου. Τότι τα πιρνάμαν μαζί, όπ πάιενάμι, πάιεναμι στου χουράφι. Δε γκάουμίσταν ιμείς στου σπίτι, πως κάουντι τώρα να γέν αυτά τρανά. Είχαμαν τα χουράφια τότε. Ποιός θα λα παϊένι; Η Κώτσιους μ' ήθιλι απου κουντά. Να σκάφου, να βάνου, να σπέρνου. Ούλα τα κανα. Ούτι έρουνταν μι του γκιρό, δούλιβάμι τότε, κι τα κούτσκα απου κουντά. Τα σιρνάμαν ουλούθι. Ποιός να τα τηράξει; Ούλοι στα χουράφια πάιενάμαν. Φτή τη δλειάείχαμαν ιμείς. Ήμασταν κι φτουχοί, πνούσαμεν τότε κι ποιός να μας δώκει ψουμί; Σάμα ήθιλάμαν κι λίγου. Ένα καρβέλι τη γκατσιά έτρουγάμι. Δεν είχαμαν καλούδια. Φτώχεια ήταν κι κι να σι που για του Βασίλη. Του 'χα γωφτο του (σκιάνει), το δουκάμι του μάκουπλες. Χαχ τι έπαθάμαν. Τί ανήλα τράψαμαν. Ούλη τη μέρα τού χα ούρλιαζει, ποιός ξέρει τώρα, δελάιαζι ντιπ. Κι ύστιρα ιέβανα να πασπαλτσιά μάκου κι το δουκα να γλύψει. Έτσι τάνανάμαντότι άμα ήθιλάμαν να μιρέψν. Το δουνάμαν κι τά φηνάμαν στου τσιαντί να πλαϊάζει. Πλάιασει φτού ύστιρα. Έσκαφάμαν ιμείς, έκανάμαν ικει τς δλιές απού χαμαν. Σα ντέλειουσάμαν κι τουν ουργό κι του φάσκιουσα ιγώ ιέτσι κι ζώθκα να παϊένου κατου σπίτι, αυτό τίπουτα ντιπ. Του σιούσα ιγώ, τίπουτα αυτό. Νικρώθκι ντιπ. Έκανάμαν τι έκανάμαν ιμείς ντιπ δεν νταράζουνταν αυτό. Του σιουγκρούσαμεν ύστιρα να ξυπνήσει, τίπουτα φτό, δεν κουνιόνταν ντιπ. Παίρνου κι γω τι να κάνω, ρουτάουκεί τη Γιώργινα, τη ξέρτι Γιώργινα; Απουκάθητικεί στη δημουσιά απου 'νει τα γιλάδια τ Στιργιούλη. Ιε, κι λέει φτήν, πως έκαναν τότε, λέει θα του βάντζζιάχαρουλέει απάν του πιδί, θα του ξιμπλιτσώις ντιπ κι θα τ' αλήψ να φύβγει του δηλητήριου, κι θα του πιράις μι τη γλώσσας,

ούλου θα του γλύψ. Δεφ έγνει φτό λλιώς. Του δηλητήριασις του πιδί. Δω θα του γλύφς κει θα του φτύντς κι δώστου απ την αρχνή. Σάματι ήξιρα κι γώ. Γίνγκι φτό ντιπ μιλανό. Το δουκα ιγώ να γένου στάχτη, σάμα ήξιρα κι γω. Ια έτσι ακούσα, έτσι έκανα. Δε γκάνει, το βανις πουλύ μι λέει φτήν. Θα του δηλητηριάις του πιδί στα καλά καλούμινα. Κι αγάλι αγάλι, πήρα του πιδί και το βνανα ούλου του φαρμάκι απου παναθιώ τ. Έτσι άνξι τα τσίνουρατ κι αυτό,σα ντου ζαγάρι με κοίταϊ του καψιρό. Αλλιώς, αλλιώς θα το χανάμαν. Γκουτζιάμι πιδί κι θα το χανάμαν. Σάμα ήξιράμι τότε. Α ίγλιπάμι λάϊασι, τ' αφηνάμαν κι μείς να πλαϊάζει. Σάμα ήξιράμι. Έκανάμι τότε, κι τι δεν έκανάμι. Δλειές πουλλές δλειές κι απ ούλα. Απού κούτσα πάιενάμι. Μπόργαμι; Άφτα κουρίτσι μ.

Ε: Τότε, πως γινόταν ο γάμος τότε;

Α: Τότε ιγώ δεν τουν διάλιζα τουν μπαππού,μι τουν έδουκαν. Ήμαν απου φτουχιά οικουγένεια κι δεν έρουντανστουν μπατέραμι πλούσιος έτσι καϊένας να μι ζητήξει. Άμα δεν είχis του λιλί, έβγανις του μόκου κι πιρίμινις. Άμα είχis λιπτά σ' έπιρνι καλός, (αδημί) έρουνταν κανάς φτουχός κι σιζητούσι. Δεν έρουνταν του πιδί. Όχι, ήρθι δώΒλάσινα σα νύχτουσι. Δε μπάιεναν τότε μι τη φέξη μη σι ιδεί κι καϊένας κι κι δε γένι ύστιρα, κι είπι του μπατέραμι να πάρει του κουρίτσι για τουν μπαππούμ. Άμα ήθιλι αυτός να έρουνταν του πιδί κι να μι πάρει για νύφη. Δε μη ξιριμένα του πιδί. Δε γνουρίζουμάσταν. (Πικί) που ξιέρου τ είπι κι μι φηραν ιμένα του μπαππού. Μ' άριθι δεμ' άριθι θα λα τουν ιέπιρνα. Πως παϊέντς του γρούνι στου σακί (γέλιο). Ιέ, ιέτσιτότι. Τουν έπιρνις κι δε σι χαμπάριαζι κι ντιπ. Αλλά ήταν κι καλός η θκόζουμ. Τουν ίγλιπα ιγώ όταν πάϊενα σνικλησιά, στέκουνταν αυτός απλες, λαμπάδα τρεις ουργές. Αλλά δεν είχαμαν κι κουβέντα. Κουβέντα; Ούτι ντιπ που του ντηρούσα σα κει. Σα κατ έσκυφάμαν του κιφάλι κι πάιενάμι. Δε ντηρούσαμε τότε τα πιδιά. Η παππούς ήταν κι κούτσινοςφτός. Τι ήταν; Ημανιγώδώδικα χρόνια σα μπρουσύτηρα, τρανύτιρηθα λα ήμαν. Που ξέρου κιόλα. Δεν κουβέντιαζάμαν τότε μι τα άντροι. Ούτι τηρούσαμεν τότε, ούτι τίπουτα ντιπ. Μαναχά άμα θα γένουνταν η γάμους κι πάλι σα κάτ του κιφάλι. Να που ιγώ κουβέντα του Γκώτσιου; Θα γένουνταν, ωρέ τι θα γένουνταν, αμάχη. Δεν έκρινα κι γω ντιπ.

Ε: Τότε, πως γινόταν ο γάμος τότε;

Α: Έφκιανάμαν τα σπίτια, τα σβέστουνάμι να νι καθαρά κι στιρα πήγινάμαν βλαμάδισ στο χουριό, έβανάμαν κι αυτοί στράνια καθαρά, λιβέντκα, κάτι μπαλικάρια σάματι ήταν γαμπροί γιένουνταν κι κι απου σπίτι σι σπίτι κουπανούσαν, μι τη σβάνα το λιγάμι τότε, τα πόρτις, τι είχι καθένας να μάθει η κόσμους να 'ρθει στου γάμου. Δεν έβανάμαν φουστάνι άσπρου τότεσάντι τώρα. Έβανάμαν τα καραγκούνκα. Είχαμαν κι τσι δλειες, είχαμαν κι του νυφκιάτκου, είχαμαν κι τότε. Δεν το βανάμαν άλλη βουλά ύστιρα. Κι είχαν αυτά. Πέντι φουρεσιές μία παν την άλλη. Αλλά ήταν κι καλά. Ήθιλις νια μέρα να τα βάντς απαναθιώ σ κι ύστηρα για να ξιμπλιτσουθίς μπίντζις. Τά βανα, δεν τά βανάμαν οι νύφιςμαναχέτς. Έρουνταν οι γυναίκις απ ήξιραν και στα βανα απαναθιώ. Πάιενανφτες ουλούθι κι έφκιαναν τέθκια. Ύστιρα έβανάμαν κι τη μπροίκα παν τη φουράδα και την πάιενάμαν. Προίκα τι να ιδείς. Τά βγανάμι απ του γιούκου, τ' αλλάφρουνάμι ιέτσι κι τάβανάμι να τα ιδούν. Κιντίδια ένα σουρό. Είχαμαν τότε προικιά, κάργα. Έπλιγάμαν κι έγνιφάμαν ούλη μέρα να γιένου μι κουρίτσια με (μπόσκα). Μα δεν είχis κι προίκα, που ξέρου. Ούλις είχαμαν τότε.

Ύστιρα έκανάμαν τα (σφυάζματα), τσαρραβόνις τώρα του λεν, να βάνουμι τα δαχλίθια. Έφκισάμαν κι τα κιράσματα, ίφιρι κι η Γιώργινα και η Κώτσινα ιδώ. Ίφιρναν απ ουλούθι κι τά βανάμι στα (γκιόμια), στα τσιούγκινα, κείνα. Έκατσάμαν στου νταμπλά, έφαγάμαν

κιάλα. Μαζώνουμάσταν ποιος έρουνταν, είχαμαν κι μουσαφιρέοι, όχι σα ντώρα, αλλά ια, ήρθαν έτσι, ήταν καμόσοι. Είπαμαν ύστηρα κι για του γάμου, πώς να γιένει κι ιά. Κίντσαν του προυί μι του κάρου κι έρουνταν να πάρουν τα προικιά να τα παϊέν να τα ιδεί η κόσμους. Τραγδούσαν ικεί, έκαναν έτσι του γλέντι να ιδούν τα προικιά. Ίγλιπάμαν κιντίδια, τα φαντά κι έλιγάμαν α,είνι άξια η νύφη. Τήρα τι προικιά έχει. Ύστιρα στου γαμου πήγαμαν σν εκκλησιά τη Γκυριακή να, να γένει έτσι. Μι τα κάρα πάιενάμι. Πως παϊέν τώρα άλλις μέρις, τότεμαναχά τη Γκυριακή πάιενάμι, να διαβάσει η παπαβασιλτζ. Έρουνταν κεί κόσμους, (λαγκ-), κι κι κάουνταν ικεί. Ε, Σα ντελιούσει πήγαμαν στου σπίτι. Τουν ξιούρζαν προυτύτιρα τουν μπαππού έβανι κι τη φουστανέλα, μι έβαλαν κι μένα τη φουρισιά τη νυφκιάτκη. Ω ρε στέκουμαν ιγώ ουλόρθην κι έβαναν αυτές τα στράνια, ήξιραν αυτές. Έπιρναν την τραχλία τατα φλουριά τα βαναναπάν του κιφάλι κι δω σα μπρουστά. Μι τραγδούσαν κιάλα οι γυναίκισικεί. Κάτι τραγούδια απ'ήξιραν. Κούκλα με φκιαναν. Σα μπρουσύτηρα είχα πιράσει κι τη γκαραμπουιά. Τ'αχείλια τα χα πως είνι του ρόδου. Πήρι η Γιώργινatz μούρις, τς τσατσάλιασι καλά, γιένγκαν αυτές ντιπ σκόνη. Τόβανι κι τη λίπα μέσα κι γένουνταν αυτό που το βανάμαν στ αχείλια, τά βαφάμαν. Πώς να σι που. Ύστιρα κι να σι που, έφαγάμαν, ήπιαμαν, χόριψάμαν κιάλα κι χάνντι. Τι άλλου να σι που τώρα κουτούλαμ; Αστουχάου κιάλα. Πήραν ύστιρα κι τα πιδιά του κάρου μι τα προικιά και το πάιεναν στουν μπαππού.

Ε: Πως γεννούσαν οι γυναίκες τότε παλιά; Ήταν όπως τώρα; Που γεννούσαν;

Α: Όχι, οι πλιότηρις γιννούσαν στου σπίτι. Όταν ήταν έτοιμις, ικείνις τς μέρις, τα έγλιπαν οι μαμές, έρουνταν, κι πιρίμινάμαν πότι θα κατέφει του μουρό. Αμα έβγινι κι ανάπουτα, ικεί ήταν δύσκουλο, τα πλειότιρα πέθιναν κιάλα, δεξιούσαν. Πόσα ιέχασα κι γω. Του πρώτου πάει. Ύστιρα έχου του Βασίλη. Πως έκαναν τότε, έβγαναν όξω τς άντροι, ήταν ντρουπή να ιδούν τη γυναίκα, ούτι η πατέρας δεν την ίγλιπι. Σάμα δε ντην είχι ματά ιδεί. Μάζουναν ικεί τα σιθιρκά που θα έκουβαν του λούρου, τουν αφαλό που λεν τώρα. Τά κιγαν φτά στου νιρό, να ζιματσουν, να φιν τα μικρόβια, έβαναν δίπλα κι του νιρό που θα καθάρζαν του μουρό. Ιε. Πιρίμιναν αυτές κι σαν γκατέβινι, τσάκουναν έτσι που κάτ να ανοίξν να βγει του πιδί. Τηρούσαν μην είνι διμένους κι λιμός, θα πινιόνταν κιάλα. Ιέ. Το βγαναν ικεί, του καθάρζαν κι του τσιόλιαζαν μι τα πανιά. Του πιρναν αυτές σν αγκαλιά κι ύστηρα το βαναν μες στου μπισίκι. Έπιρναν ύστηρα αυτές τουν ίστηρου, έβγαιναν σα όξω κι δεν του πιτούσαν καταϊ,αλλ' άνοιγαν νια γούρνα στου χούμα κι τό βαναν κεί μέσα. Καμπόις έβαναν μέσα κι του μαχαίρι που ιέκουβαν τουν αφαλό γιατί ταν μαγαρσμένο. Ύστιρα τοδινει του γάλα κανα κουρίτσι π'είχι γινήσει κι αυτό. Α όποια βρίχνουνταν. Δεν έδουνι καθιμιά τότε του θκοτς του μουρό σαντι τώρα. Αμα μιτά κατέβανι του γάλα κι η μάνα τ μιτά απου κανα δυό μέρις, το δουνι κι αυτήν. Άμα δεν είχι το δουνι κανιά άλλη γινμένη ή έπιρνάμαν απου κανιά γουμάρα. Σάμα κι αυτές οι γουμάρις έβγαναν πουλί. Α, νια στάλα. Τότι δε ντηρούσαμι να τα χουμει έτσι ντρουμπούκια, ήταν (αστινκα) τότε. Α, τα παρατούσαμι ικεί μέσα στου μπισίκι ή τά πιρνάμι απαναθιώ. Έβανάμαν τη φασκιά το λιγάμαν τότε για να σφίξει κι να κάνουμι κι τσδλές. Δεν είχαμαν του μουρό σαντι τώρα κι να κάθουμίστε να πλαϊάζουμι. Τότι τα πιρνάμι μαζί, τα παρατούσαμι κι στα χουράφκια κι μιγάλουναν αυτά. Άλλα αρρώστιναν, άλλα. Τί να σι που κουτούλαμ; Δεν έβγινάμαν έξου απ του σπίτι για σαράντα μιρόνχτα. Κι άμα έβγινάμι, μαζώνουμάσταν μέσα πριν να πέσει η ήλιους μη μας ιδούν νιράιδεις κι τα ξουθκά. Κι τα αλλαξίθια απ του μουρό δεν τά φηνάμαν όξω να τα βρεί θαμπούλι. Είχαμαν τότε αμα πάιενις κουντά στα ρέματα στα δάσια τη νύχτα, άκουειζέληγαν τσνιράιδις να τραγδάν. Ιε. Κάτσι να σου που. Ύστηρα δεν έρουνταν καίενας στου σπίτι. Μαναχά η μαμή ή κανιά άλλη απ του σπίτι που θα το δουνι κι γάλα, μην του τηράξουν κι ματιαστεί.

Ε: Και η βάφτιση; Πως γινόταν τότε η βάφτιση;

Α: Πότι γένουνταν τα βαφτίσια τότε. Σάμα ξέρου κι να σι που. Τώρα καν τα θκάτα. Ύστιρα όταν ήταν να του δώκουν τ' όνουμα κάουμαν ιγώ ιδώ στου σπίτι, έκανα τα δλειές, δεν κάουμαν κιόλα. Δε μι χωρούσι τόπος, αλλά μπουρούσα να κάνου κι αλλιώς. Η πιθιράπατούσι κι τραβούσι. Πήραν αυτοί του πιδί κι ρθανκουσέβουντα τα κούτσκα κι φώναζαν απόξω. Κώτσινα, Κώτσινα, Βασίλη του παν του πιδί. (γέλιο). Όποιου έρουνταν προυτύτηρα το δουνάμαν τα πλειότηρα τα λιπτά. Α, έδωνάμι κι τ' άλλα κανιά δικάρα, αλλά κείνο τα γióμουνη τα χέρια. Σάμα ήξιράμαν κι πως θα λα του πουν. Διάλιγι τότε η νουνός του φώναζι ικεί σνικκλησιά κι έτσι το λιγαν. Δεν του ξιρανπρουσύτηρα. Ούτι που του ξιρι καίενας. Άμα απου κανιά βουλά δε ντου θιλι οι θκοί τ έτσι του παν φτο, φτο ήταν ύστιρα. Ε ύστηραήφιραν κι του κούτσκου ιδώ κι ιέτσιγίνγκι. Του παν έτσι έτσι το λιγάμι κι χái. Καλό ήταν ύστιρα. Καλό κι άσκημου. Φτοηταν.

Ε: Εσύ γιαγιά έχεις παιδιά;

Α: Αμ πως δεν έχω ιγώπιδιά. Ένα πιδί κι δυο κουρίτσιαέχου. Γέντσα ύστιρα του πρώτου του πιδί στου χουράφι. Τά κανάμαν κι στου χουράφι. Φτουχιά ήμαν ιγώ. Πάιενα στα χουράφια να πουρέψου. Χái ικεί έσκαφα κι ικειβγήκι κι φτο. Κόσιβαν οι γναίκις. Ούρλιαζα κιόλα. Τζαμπούνα τα αίματα έτριχαν σα κατ. Δεν ειχαμαν του γιατρό τότε. Έτσι μαναχές μας έκανάμαν. Έρουνταν δυο γριες και στο βγαναν του πιδί. Ιγώ μες του χουράφι. Θαλά πιθάνου ουντι ικεί αλλά τι να του καντς. Μπλέχκι η λούρος κι πάει. Τ' άλλου μιτά με πιασανι μένα τα πόνια κι ήρθαν ικεί δυο γριές. Πάει του χουράφιύστιρα, δε μπάιενα σαν ήρθι κιρός. Σκιάζουμαν κι γω κι παππούς μη ν' έχουμι τα ίδια ντράβαλα. Απόρξα κιόλα κι είχα (φαλντρό). Κάουμαν ικεί σια μέσα στη γκάμαρη, κι πως ιέκαναν φτες μι μαλιάγρησαν έτσι που κατ κ ύστηρα σαν ούρλιαξι φτό ιά. Ω ρε ήταν τότε. Η Βασίλτς ήταν αυτός. Ύστηρα δεν έκανα άλλα πιδιά, μαναχά δυο κουρίτσια. Ε, είχα κι άλλα αλλά όταν ιέρουνταν να τα γινήσου πέθηναν αυτά. Τα κουρίτσα έρουνταν σια παν, τα πιδιά δε ζιούσαν. Που ξέρου τώρα. Κι ταν κατι πιδιά άμα τα γλιπις, θηρία. Έχω κι τ' αγγόνια αλλά δε μη τα φέρν ντιπ σια δω. Μαναχά του καλουκαίρι έρουντι δασιά, αλλά ματα φέγν. Του ένα του κουρίτσι ικεί στου ψλο του σπίτι κάιτι. Έρτι που κανια βουλά μη φκιάνει κανά φαί. Μαναχό τ είναι κι αυτό μαγκούφκου σι νια κάμαρη κάιτι. Του πιδί και τ' άλλο του κουρίτσι δεν κάουντι δώ. Είναι κα την Αθήνα. Έχουν τα πιδιά τα ικεί. Δεν έρουντι σα δω τώρα αυτοί. Τράνιψαν κιόλα.

Ε: Τι δουλειές κάνατε τότε γιαγιά; Που δούλενε ο κόσμος;

Α: Πάιενάμαν κι στα πρόβατα, τσιγίδιστ' άρμιγάμαν, τάδουνάμι κι καρπούδια, ιέτσικθάρι, γκαλαμπόκι, άμα είχαμαν αδαλλιώς τ' άφηνάμαν να φαν στου μεργιά. Είχαμαν κι κουτόπλα, τα τρουγάμαν τ' αυγά. Έπιρني ικεί του γάλα, το να μέρους το βγανι για τα πιδιά και τ' άλλο το βανάμαν να βγάνει του τυρί. Η παππούς ούλα τα κανει μανούλαμ. Ίχει δώ νια καμαρίτσα έβανι τα σίδηρα μέσα κι έφκιανι απ ούλα. Είχαμαν κι τα ζουντανά. Πρόβατα, γλάδισ, τα βάλια είχι. Τουν θερστή, του καλουκαίρι, έπιρνάμι τα δριπάνια για να μάσουμι του στάρι. Τ' ακόντζι να κόβν καλά. Ω ρε μαναχά έκουβαν, γυάλτζαν απου πέρα. Ήταν αυτά ιέτσι σαν σα γυρστό έτσι. Μαζώνουμάσταν ούλοι μαζί, κανιά, ιε όσοι ήταν ικεί, κι έπιρνάμαν τουν ουργό. Τσιάκουνάμι ένα χειρουβόλουκι μι τ' άλλου έκουβάμαν μι του δρυπάνι. Λαμπάδιαζάμι ικεί μέσα, αλλά κι τι να γένι. Άμα δεν έπιρني του σούρουπου δε μπάιενάμαν σπίτι. Ούδι κι έτρουγάμι. Ια έφκιανάμι τα χιριές, κι τα

έβανάμι μία παν την άλλη να γένει του δεμάτι. Τα δινάμι ύστιρα κι τα ζώνουνταν οι άντροι να φκιάσουν τς τριαρές. Σα ντέλιουναν ύστιρα τα βανάμαν τς αθημουινές. Απου κατ είχαμαν τα ξύλα μη γένουντι κι μούσκιμα κι απου παν ιέρχγαμαν τα τσιόλια. Άμα τιλείουνάμι του θέρου ιέρουνταν ύστιρα η αλουνάρες. Ιέβαναν τ' άλουγου, τα μπλάρια τι ίχει η καθένας στου στυιάρι κι ύστιρα τρώιρα τρώιρα πως ιέκανι φτό ιέσπαγι του στυιάρι. Καμπόσοι έβαναν κι έσιρνι του βουλόσυρου το λιγάμαν τότε, πως είναι η σβάρνα από χουν τώρα. Ιέβαναν κι τα δικράνια και του γύρζαν μέχρι να γένει ψλο σαν τα λεύρι. Του λίκνιζάμι κιόλα. Του πέταγάμι ψλα μι τα καρπουλόια. Αμα δε φσούσι η αέρας ιε κάτι γιένουνταν, κάπως χώρζι. Άμα τραβούσι όμως πουλί γίομουνι η τόπους. Μούτζα κακιά. Ύστιρα του παίρναγάμι κι απ του κόσκνου κι το βανάμαν να φκιάσουμε του ψουμί του, ότι ήθηλαν ιέφκανάμι. Ω ρε τι ψουμί ήταν αυτό. Μουσκούβουλούσι. Κουβαλούσαμεν κι ξύλα τότε, ιέφκανάμαν κι τα χουράφια. Όχι σαν τι τώρα.

Ε: Τι έγινε τότε με τους αντάρτες;

Γ: Δεν θέλου κουτουλαμ ντιπ να τ' αναφέρνου. Σκουτώθηκαν πουλλοί. Ιμένα μι πήραν μαζί αλλά ξεθιβγα κι πήγα σι νια πουθήκη στη Γκαρδίτσα. Κάουμαν κρυμμένη μι γκαν κι μιμα ταβρούν. Αχ κουτούλαμ. Τ'άλλα τα κουρίτσια παν, σαμα πεις κι τα πιδιά, τ'απίστουμα ιένα κουντά τ'άλλου. Τι να ση που. Γιόμσι πιθαμένοι. Παλκάρια σα ντα κρύα τα νιρά.

Παράρτημα Γ: Απομαγνητοφώνηση Σωτήρω

Ε: Καλημέρα γιαγιά, τι κάνεις;

Σ: Καλήμέρα κουτούλαμ. Στέκα να σιδώκου κι ένα λουκούμι. Έρυσάστι ιδώ κι δεν θέλτι τίπουτα. Έβγανι κι τουν ηλιάκου σήμιρα, νια χαρούλα. Μας ξιπάιασι τόσουν γκιρό. Έχου δω του μπουχαρί λιχνουφιγγάει που λίγου, μα πάρει κι πουντιάσει του σπίτι που να πλαϊιάσου ύστηρα. Μα κάθισι είνι καλά, σα μπέφει η ήλιους, μπές κάτ ατα τσουλιά. Μα ρχνίσει που τώρα, μπίτσαμαν ντιπ. θα ρίξει κι κανά χιόνι κι θα παραχώσουμε δλειά, θα πουρέψουμι καλά (γέλιο).

Ε: Μόνη σου μένεις εδώ;

Σ: Τώρα μαναχήμ είμι δω κουτούλαμ. Έχω νια γναίκα έρτι που λίγου του προυί, που λίγου ύστηρα, α μι φκιάνει κανα φαί, τα χάπια μ, κάνει κι κανιά δλεια ιδώ. Δε μπορού ίγώ να κάνου τς δλιες τώρα, τράνιψα. Α, λίγου δω λίγου κει, αλλά δε μπορού. Την είχι κι Αγώρου η θκης αυτή. Παϊένει άμα δε μπορεί καμία, τη ντηράει. Έρτι φτη, Νίκα τη λεν, μι τηράει, έχει κι τα πιδάκιατς, παϊένει τα φκιάνει κι φταένα πιάτου φαί, κει μι τουν άντρατς ικεί που κάουντει παίρνει κι τη σύνταξη κι κανά δυο φράγκα απουμένα, κι πουρέβιτι. Άμα έρτι του κουρίτσιμ, δεν έρτι αυτήν ύστιρα. Έχου γω δυο πιδιά κι ένα κουρίτσι. Τα πιδιά τράνιψαν κι αυτά, μέν κα τη Γκαρδίτσα. Του κουρίτσι κι αυτό κα τη Γκαρδίτσα αλλά έρτι σα δω. Έχει κι αυτό δλιεις κουτούλαμ τώρα, δεν έχει. Ούλη τη μέρα στου μαγαζί κι του βράδυ ύστιρα να μάσει. Τι να προυκάνει κι αυτό να τηράξει ιμένα, του σπίτι τα, τι να προυκάνει. Ά έρτι, μι παίρνει κι κανά τηλέφανου μα δε μπορεί κι ύστηρα πότι μπορεί έρτι κι αυτό.

Ε: Τι δουλειές κάνατε τότε γιαγιά; Που δούλενε ο κόσμος;

Σ: Δλειές. Α τι δλειές. Στα χουράφια πάιενάμαν οι πλιότιροι. Δεν ήταν μαγαζιά τότι πουλλά, ούτι φτουκίνητα να παϊέμι. Είχαμαν τα ζουντανά τότι. Μαναχά η Μήτσιους ιδώ τ Τασιόπουλη ήταν αγουρανόμος, σπουδαγμένους. Τουν ήθιλι η θκοζμ η πατέρας όντα ζιούσι, αλλά δε μ'ήθιλι ιμένα, ήμαν φτουχιά. Φτός είχι κι πιρουσία. Είχι κι χουράφια πουλλά, πρόβατα είχι, απ'ούλα. Ίφιρνι δω του γάλα. Άμα του γλιπς τι παχιο ήταν, έπιανει τη μπέτσα απου παν κι σα ντου γκλαγκανούσεις έφκιανς μστάκι παπαλούδα. Ιε μστάκι έφκιανς. Το πηζάμι κι τυρί. Έπιρνάμαν του νταβά, του κατσαρόλι κι έριχνάμαν μέσα. Του ξέρινάμαν αυτό το τριβάμαν κι σα ντο ριχνάμαν μέσα γένουνταν αυτό πιχτό έτσι κι το κουβάμαν σι μιρές για να του βάνουμι στη τζιαντίλα. Έπιρνάμι κι του τυρί κι του τρώγαλου το βραζάμι κι έπιρνάμι την αφριά, απου εινι η μτζήθρα. Έπινάμαν κι τα ξινόγαλου ύστιρα, έφκιανάμι κι του βούτυρου κι τι άλλου έκανάμαν. Έπιρνάμι του μπουτινέλου, έβανάμι μέσα του γάλα κι του βαρούσαμε αυτό γκάπ γκάπ μέρθι να μας ξηραθούν τα χέρια. Μωρέ δεν ήταν κι πουλί βαρύ του στλιάρι αλλά μα μπάρς και του βαρείς κανιά πιντακουσαριά βουλές σέ πιφαν τα ξιρά. Ύστιρα, έπιρνάμι του βούτυρου κι ύστιρα αυτό π ανέμγι σα κατ ήταν του ξνόγαλου. Όχι σαν ντι φτό απου χουν τώρα. Τότι ήταν μάλαμα. Μουσκουβουλούσι. Τόρχναμαν μέσα κι τς μπουκουσιές σαν ήταν ζιστό κι θαρναπαούμάσταν. Τι άλλο έφκιανάμι; Στέκα. Α, ιά, έφκιανάμι κι τραχανά. Έβανάμι νια μιριά γάλα πιρασμένου κι νια μιριάστιάρι. Τά φηνάμαν απου λίγο να ξνίσει κανιά μέρα, δυό γιατί ταν κι του γάλα λουκούμι κι ύστιρα τού ριχνάμι. Το ριχνάμι στου λικάνη και του

ζύμουνάμι. Τά πλουνάμι να στιγνώσει κι του μάζιβάμι. Σαν το βανάμι στου τραπέζι έκουβάμαν και τυρί χλουρό, μπουκουσίσις έριχνάμαν μέσα κι θαυραπαύουμάσαν.

Ε: Τι άλλα επαγγέλματα έκανα τότε;

Σ: Ήταν η γαλατάς, η βαριλάς, η γυρουλόγους. Ιδώ στου χουριό οι πλειότιροι στα χουράφια πάιεναν. Η γυρουλόγος κουτούλαμ είχι απάν στου κάρου κάμσα, κάλτσες, κλουστές είχι, τόπια μितουν πήχη έβανι, τσιατσιάρης, πουλλά, πουλλά. Ιά τέτοια είχι. Ιέπιρνι φτός του γουμάρι, άλουργου τι είχι, τόζουνι κι του κάρου από κουντά κι του πλαλούσι. Τι ήθιλις; Πράματα πουλλά. Ιε, πως παέντς τώρα στου παζάρι. Έτριχάμαν ιμείς ούλις απου κουντά ποιά να προυκάνει τα καλύτιρα. Αλλά κι αυτός. Δέ ντα δουνι ουλούθι. Χιλέιας έρουνταν ιδώ σι μας. Πέθανι κι αυτός. Κι τί τα κανι τα λιπτά; Τά κρυφι στου κουφίνι κι ένα κουμμάτι ψουμί δεν έπιρνι να φάει. Νησκός πέθανι. Τουν γιλούσι κόσμους. Λα, ήταν αυτός αλπού κουκκινουπιά. Αμα δεν είχι κανιά παράδις έλιγι φτός, τί θα μι δώξ ιμένα για να του παρς, δεν το δωνι αλλιώς. Έλγηι φτήν ύστιρα. Κι άμα δεν τού θιλι δρασκλούσι παν του κάρου κι έφυγνι. Ύστιρα πιρίμινις να ματά πιράσει. Πότι θα ρθουνταν αυτός. Ιά, έτσι είχι. Είχει του κάρου κι ήφιρνι τρούυρου ούλα τα χουριά κι τα πλιούσι. Ύστιρα άλλους ήταν καρικλάς, άλλους ξευγάς, άλλους λούστρος, μυλουνάς, νιρουλάς, άλλους ήταν ντελάλτς που μας νακοίνουνι. Ια τέτοια ήταν τότε, πιταλωτής. Αμα είχαμαν κανιά δραχμή τουν έδωνάμαν, αλλιώς κανά κουτόπλου, πατάτις. Α, ότι είχαμαν φτουχοί αθρώποι ήμασαν. Δεν είχαμαν ιμείς, έπληγάμι κι τσιουράπια, γκαζιάκις. Ήταν κρύου τότε του χιομώνα. Έρχνι χιόνια, κρύου πουλύ. Πούντιαζάμι. Σι τσιρούνιαζαν τα πουδάρια, σι θιρμίκιαζι του κρύου κουτούλαμ. Αλλά ήταν καλά τότε. Κείνα τα χρόνια η κόσμους ήταν καλός, τηρούσι να δλέψι, να κάνει παρείες. Δεν είχαμαν τόσο μίςους κουτούλαμ. Δεν ίδεις τι γένιτι τώρα.

Ε: Ο άντρας σου τι δουλειά έκανε;

Σ: Η θκόζμ η άντρας, στέκα να σι που. Η θκόζμ η άντρας πάϊνι στα καράβια. Μαναχά η θκόζμ ήταν τότε σ' ούλου του χουριό απού πάϊνι. Του μσο του χρόνου, παραπάν, έφυγνι, τουν άλλουν τουν μσον κάουνταν ιδώ. Που ιδώ; Σάμα τουν ίγλιπα κιόλα; Δε ντουν ίγλιπα. Ιγώ κάουμαν ιδώ μι τη μπιθιρά μ τς κουνιάδισουμ ούλοι μαζί σι νια κάμαρη κι πλάιαζάμι καταί. Καταί έβανάμι τα σιλτέδια κι πλάιαζάμι. Δεν ήταν τα κριβάτια τότε να τα χουν ούλοι. Α, ικεί ούλοι μαζί κι πλάιαζάμι. Ύστιρα έκατσι η άντραζουμ στα ξένα τρία χρόνια ήταν κουντά κι ύστιρα σαν έρουνταν σα δω τουνέπιρναν τα λιπτά ούλα η πιθιρόζουν, δικάρα δεν τουν άφηνι απαναθιώ τ. Τανάπουτα να τουν έβανις, δικάρα δεν έπιφι. Κι που λες μι λέει ιμένα, Σουτήρου, θα παϊένου σα μπρουστά κι άμα θα γυρίσου, μασ' τα στράνιας να φύβγουμιαπουδώ. Σαν ήρθι, πήραμαν τα λιπτά κι αγόρασάμαν δυο γιλάδις. Έφκιασάμαν κι ένα χούρι που με δουκαν ιμένα προίκα. Προίκα τότε, α ότι είχαν έπιρνάμι. Ιγώ ρφανή που πατέρα δεν είχα κι χουράφια να μι δώσν. Ψο στρέμμα είχα μαναχά, ιά τόσο ιά. Είχαμαν ικεί'αχούρι, κι ικεί κάουμίσταν σα μπρουστά. Έφκιασάμαν κι ένα μπουχαρί να ζισταίνουμάστι, ιέφκιασάμι κι ένα γκαμπινέ. Η γκαμπινές τότε τουν είχαμαν απόξου του σπίτι. Παστράμιζαμαν τ'άχυρα μι τσ λασπαριές κι έφκιανάμαν του, του μπουχαρί. Που πάν έστρουνάμι τα ξύλα στου νταβάνι κι ικεί πλάιαζάμι, απάνιγώ μι του Νίκου, που κάτ οι πρατίνεις μι τα μσκάρια. Είχαμαν κι του μπουχαρί, είχαμαν κι τα χνώτα τα ζουντανά, τσ γιλάδις, ζισταίνουμάσαν. Τσουλιάζουμάσαν κι που κάτ τα σιλτέδια. (γέλιο). Είχαμαν τα σιλτέδια τότε, έφκιανάμαν ιμείς, έφκιανάμαν μι τα μαλλιά τα γίδια. Όντα ήταν κιρός κι τα κουλούκριζάμι, τάπιρνάμι κι τα στέγγουνάμι να φύβγει η τραγίδα η πουλή. Τά πιρνάμι, τά δινάμι έτσι πλουκίσις κι τά βανάμι να τσιουλιάζουμάστι. Τι

τρούχμα έκαναν αυτές, αλλά κι τι ζιστές ήταν, θαραπανούμασταν. Ήταν βαρές πουλύ. Αλλά κι πιθιρόζουμι του κράτσι αμανάτι που έφυβγάμαν ιμείς. Κι ήρθι πλές ιδώ, ζύγουσι σμά άπλουνα γω τη μπουγάδα, πώς τα χα ούλα στη ντέμπλα απαναθιώ κι λέει: Α ρε τι παστρικιά νύφη έφκιασα ιγώ, α ρε τι νισιάνι, ψούντσα απου σβέρκου. Ιετσι αιά μ' ειπι. Του ντύραξα ιγώ μαναχά. Σάμα κουτούσα να βγάνου κουβέντα; Τί να που κι γω, τί να που, παραχώθκα ντιπ κουρίτσιμ. Έλα σα δώ λέω γω, μη φουνάιζαπόξου. Θα λα μας ακούσει κι κόσμους. Είχι φτος κι ένα παλιου μούστακου, στριμμένου κι μ είπι απου μένα δε θα ματαδεί τι τίπουτα. Ήθηλάταν να γίντι νοικουκοιρέοι, σήκουσάταν μπαϊράκι κι έφυβγάταν, αλλά θα του παίξιτιτ' αλουγάκι σας. Τί να που κι γω. Σκιάζουμαν κιόλα. Δεν έβγανάμαν κι κουβέντα τότι. Έφαγάμαν κι ψουμίτόσα χρόνια, πλάιαζάμαν κι μαζί σι νια κάμαρη. Τίνα που. Κι αυτός μαναχά κούντσι του κιφάλι κι τράβσι κατού μπάν του μαχαλά. Ύστιρα σύχασάμαν. Ούτι ματαήρθι, ούτι ματα πήγαμαν ντι σα κει. Ύστιρα σα γύρσι κι άντραζουμι α τα καράβια, είχι παϊένει στα καράβια αυτός πήραμανδυόγιλάδια, κανιά κουσαριά πρατίνις, πήραμανμισήρια, πάιενάμαν κι κανά μπουκάματου. Δεν είχαμανχουράφιατότιμείς. Ποιός θα λα μας τα δώκει. Δούληβάριαπ του προυιάπέφυγγι μέχρι να πέσει η ήλιους. Καθάρζαμαν τα ζουντανά, βάραγάμαν στρούγγα, ιά τέτοια έκανάμαν. Πότι τ' άρμιγάμι, πότι τα πάιενάμαν στου τσιαρδάκι. Έπιρνάμι ύστιρα τσ βουνιές, τς έλιαζάμι τά φκιανάμι ιέτσι κουμμάτια κι τάβανάμι στου μπουχαρί κι τά κιγάμι. Έψηνάμαν, έβανάμαν τη μπιρουστιά κι του τσιουκάλι κι έφκιανμει πότι φασούλια, πότι καγιανά, α, έτσι πιρνούσαμεν. Έτρουγάμι, πότι κανιά πίτα, πότι τραχανάκο, πότι κανά κόκκοτα άμα ήταν κανιά γιουρτή. Δεν είχαμαντότι τα καλούδια ούλα. Ήταν φτώχεια τότι. Κι τί έτρουγαμι; έτρουγι πρώτα η πιθιρά κι η αφέντς κι ύστιρα άμα έμεινι κι τίποτα έτρουγα κι γω. Κλαπανούσα αγγλήγουρα, έπινα και νια καταπχιά νιρό κι άιντι. Είχα να κάνω και τς άλλις τσ δλιές. Κόσιβα να βαρέσω τη ντιλούμπα, να προυκάνου μη μι πιάσει του θαμπούλι, να πάρου του νιρό, να βγάνου τα κατσαρόλια. Απάν ικει στου νταμάρι είχι κι λιγαριές. Πάιενι η παππούς, έκουβι καμπόσις τα έπιρνι παραμάσκαλα κι έρουνταν κατού σπίτι. Κάουνταν φτος κεί κάτ την αστρέχα, έπιρνι του σουιάτς καθαρνούσι, έτσι, τσ πιρνούσι κι μπουιά κι ύστηρα τά πλικι έτσι. Τη μπασκαλιά ξέρς πόσις είχαμαν να φκιάσουμι; Άντι ντέ, δε μπρόκανάμαν.

Ε: Σχολείο πήγαιναν τα κορίτσια τότε; Εσύ πήγες σχολείο;

Σ: Τί σκουλείου να πάμι μάναμ; Α πάιενάμαν καμπόις στην αρχήν, κι στου δημοτικό κι σα γένουμάσταν δέκα χουρνού έκανάμαν τς δλιές ούλις. Άρμιγάμαν τα γιλάδς, έφκιανάμαν του φαί να βρεί τ (ασκέρι) σαν έρθει απ του χουράφι. Καθάρζαμαν κι τ' αχούρι, τουν κάτκα. Άμα δεν έκανάμαν κι τίπουτα καλά ή στουχούσαμεν, έπιρνι τη λούρα η βαβά κι μεις κόσιεβάμαν αγγλήγουρα κατά που να τρυπώσουμ. Έτρουγάμαν τότι ξύλο κουρτσάκιμ, χώρτασι κι μένα του τουμάρι μ. Δεν του μουλουγούσαμε κι πθινά. Θέλτς να σι που τι έπιζάμαν τότι; Τότι δεν είχαμαν πιγνίδια πως έχουν τώρα κούκλις κι τέτχοια, είχαν καμπόσα αλλά ιμείς δεν είχαμαν. Ήμασταν φτώχεια, φτουχά ήμασταν, δε μας έπιρνι η πατέραζουμι. Τότι έπιζάμαν, άμα δεν είχαμαν δλειά, μα έφυγνάμι κι μας έπιρνι χαμπάρι η μάνα τότικόσια να κρυφτείς. Μαζώνουμάσταν ά πότι δω, πότι κει κατού μιριά τα κούτσκα ούλα κι μάζιβάμι τί θα λα βρούμι. Έφκιανάμαν του μπιγνίδι, έλιγάμαν πως θα λα κάνουμι κι έπιζάμι, έπιζάμι, πιδιά κουρίτσια. Τότι ήταν κι πουλλά. Γίομουνι η μιριάς. Είχι κι λιγαριές ικει. Κριμάζουμάσταν απαναθιώ κι έπηρνάμαν κι φτο. Α τί έφκιανάμαν, τα τρανύτηρα. Έπιρνάμαν δυό τσαλιά, το να μακρύ, τ' άλλου κουντότιρο, ιέ, ότι έβριχνάμαν στου μιριά. Στου μιριά πάιενάμαν που χει φτο να κουσιέβουμι. Το ξυνάμαν μι του σουιά να γένι σουβλιρό, έτσι ιαϊά. Έφκιανάμαν δυό ουμάδς κι έφκιανάμαν τ' αλώνι. Πώς καν τ' αλούγα που σ' είπα μπρουσύτιρα. Ιε, έτσι έκαναμαν, είχαμαν στου χέρι του ένα κι το

δουνάμι τ' άλλο να φτάσει σια πέρα, μην του τσακώσει ώμους καϊένας. Του βαρούσαμε μία να σκουθεί σια παν κι ήθιλάμαν ύστιρα να του δώκουμι να φτάσει πέρα. Κει πθα έπιφι πάιενι η άλλους κι έριχνι να φτάσει να βαρέσει του (τσλίκo). Έλιγάμι ύστιρα πόσα τσλίκια θέλτι να σμώστι; Άμα τού βριχναν μέρθι του ξύλου, ύστιρα έπιζάμαν πάλι.

Ε: Τέτοιοι καιρό τι δουλείες κάνατε στα χωράφια;

Γ: Πάιεναν στα χωράφια, ούλις τς δλειές έκαναν. Ιγώ κάουμαν ιδώ σπίτι, δεν είχαμαν στην αρχνή να παϊένου. Σάμα κι δω δεν είχι δλιές. Πλιότιρις ήταν να (φκιαξιμώεις). Έφκιανάμαν στουν αργαλειό τς βιλέντζις κι τς φλουκάτις, φουρισιές έφκιανάμι, ύφινάμι κιόλα. Έφκιανάμαν πουλλά τότε, τσιαντίλις πέβανάμι του τυρί. Αυτά τάφκιανάμιπρουσύτιρα. Πότι ήταν η πασκαλιάκουντά τα κουλούκριζάμαν κι τάξυνάμαν να μείνει μαναχά του (μπουκάρι). Ήταν φτό, πως γλέπς του βαμπάκι, άσπρου άσπρου. Τα μάξιβάμαν αυτά κι τάβανάμαν μέσα στα μαξιλάρια να πλαϊάζουμι. Απού κανιά φουρά μα δεν είχι άλλους τάβανι μαζί κι τάπλιγι, αλλά δε γένουνταν κι καλά. Ήταν αυτά γιουμάτα κουπριές ήταν. Φρουσκάλιαζαν τα χέριας άμα τόπιανις. Δεν κόβουνταν κι καλά. Α, μάξιβάμι τα μαλλιά α τσπρατίνις όντα τα κούρηβάμι, τα πουκάρια πως είπα, όχι τα πρώτα απ του κουλούκρισμα, τα κούριβάμι μη ντα φτόσει η ζέστα κι σκάσουν. Τα κούριβάμι, τα μάζουνάμι αυτά ύστιρα σ αγκαλιές και τά βανάμι να ζιουματίσουν σι νιρό. Χόχλαζι αυτό κι τά ριχνάμαν μέσα, τά φιρνάμι και τρούρα τρούρα, γένουνταν αυτά αμάζα απ του (μπίνου). Ύστιρα τά πιρνάμι κι τά βανάμι στου μπούζι πότι ήταν του πουτάμι. Ύστηρα τα ματά βανάμαν στουν ήλιου να στιγνώσουν. Μα γένουνταν αυτά ύστιρα τά ξυνάμαν, τα καθάρζαμαν να φύβγουν τα φτά που είχαν απαναθιώ κι ύστιρα τα λανάρζαμαν. Ήταν τα λανάρια τότε. Του φούσκουνάμαν του μαλλί έτσι, ήταν έτσι, πώς να σε που, φτα, είχαν κι αδράχτια από κάτ πού βανάμαν του μαλλί κι τόξυνάμαν. Το φκιανάμαν έτσι αυτό τλούπις κι ύστιρα του τοίμαζάμαν. Άμα δεν ήταν τα πρόβατα είχαν κι του βαμπάκι καμπόσοι. Δεν είχαν ούλοι τα ζουντανά, άμα ήταν τα χωράφια, το πιρναν κι του καθάρζαμαν ιμείς μι του μαγγούνι. Του φράτιβάμαν του φούσκουνάμαν κιόλα κι να πως γένουνταν. Αλού καλύτιρου. Το γνιφάμαν μι τη ρόκα κι τ' αδράχτι. Ωχ κουρίτσι που να τα ιδείς αυτά τώρα. Έχν αδράχτια τώρα. Τώρα παϊέν κι τα ψουνίζουν, κάτι κουρέλια, τάχουν κι για καλά. Έχω γω νια καφιδιά, μι τα φύλλα τσκαρυές, έγνιφάμαν κι τη γκλουστή να γένι λιπτή για τα λαφρά κι τά φκιανάμι.

Ε: Τότε, πως γινόταν ο γάμος τότε;

Γ: Παντρεύουμάσταν. Ιά, ήρθι στου σπίτι απού κάουμαν σαν κουρίτσι η πατέρας τ κι μι ζητηξι. Κανόντσαν ικεί κι τα προικιά, έδωναν τι είχι καϊένας. Ήμασταν κι φτωχοί ιμείς κουτούλαμ. Έδουνάμαν χωράφια, βάλια, γιλάδις. Ότι είχι η πατέρας τότε το δουνι του γαμπρό έτσι για προίκα. Μιτά κνιούσι η γάμους. Ιγώ δεν ήξιρα ντιπ του παιδί. (γέλια) Ιέ, γρούνι στου σακί έπιρνάμι. Σάμα μας ρουτούσι κι καϊένας. Παντρέφκα νυφούλαμ κι γω. Δικαέξι χουρνού ήμαντότι. Άμα τράνιβις τότε δεν σ έπιρνει καϊένας ύστιρα. Κι ύστιρα άμα σ' έπιρνε καϊένας κι σι παρατούσι, ήσαν μαγαρζμένη. Τότε ήταν π θα σαν μαγκούφα ντιπ. Πάιενιτότι η νύφη κι μιτά του γάμου έλιγι η γαμπρός άμα ήταν καθαρό του κουρίτσι. Άμα σι μαγάρζι καϊένας δεν σι θιλι καϊένας μιτά. Πιρίμιναν ούλοι να ιδούν. Δε πάιενάμαν τότε στου γαμπρό προυσύτιρα. Τότε έκανάμαν του γάμου κι ύστιρα ιέ πλάιαζις μι του γαμπρό. Δε μπάιενις στα σπίτια τότε. Αλλά κι πότι να παϊέντς αφού έκανάμαν τς δλειές. Είχαμαν κι του θκο μας του σπίτι να φκιάσουμι. Να σι γλέπι καϊένας να παϊέντς πέρα πτου σπίτι. Δεν είχαμαν τότε τέτοια. Ούτι νάρτι γαμπρός στου σπίτι, ούτι να παϊένι του κουρίτσι σια κεί.

Άμα πάιενις, άλλαζει ύστιρα, τουν είχις άντρα κι κάουσαν κει στου θκοτ του σπίτι. Με δουκι η πατέραζουμ ιμένα έναν απλό, χιονάτος ήταν η άντραζουμ. Ήταν κι καλός. Ήταν άλλοι που ταν ντιπ πσή πθαμή κι απού δλειά ντιπ, τιμπέλδισ. Δε ντουν ήθιλα τέτοιουν ιγώ. Ήμαν ιγώ, μπουτσιαρίνα ήμαν. Έφκιανα τότε, τι ήθιλις έφκιανα. Τώρα, τώρα δε μπουρού ντιπ, γέρασα κι γω κι απόστασα. Νταρντάνα ήμαν κι σούλα, ύστιρα τώρα καμπούριασα ντιπ. Όντα πέθανι κι Νίκους που ξέρου έμεινα κι μαναχή μ, ιά ιδώ τηράου τα τοίχια. Αλλά ήμαν κι τρανύτιρη. Οι πλειότιρις τότε δεν ήμασαν κουντά, τότε ήμασαν τρανύτιρις απ τα πιδιά όταν παντρεύουμάσαν. Δούλιβάμαν τότε όμως. Άλλος πέθινι, άλλος. Τι ταν κείνα τα χρόνια κουρίτσι μ. Φτώχεια ήταν, σταχταριά κακιά. Αρρώσκis είχαμαν, που ήξιριζότι. Δεν τα τηρούσι κι καϊένas. Ήταν άλλα τα χρόνια τότε.

Ε: Πως γεννούσαν οι γυναίκες τότε παλιά; Ήταν όπως τώρα; Που γεννούσαν;

Σ: Σαν σέ πιαναν τα πόνια ούντι κει μέσα, μαζώνουνταν ούλις τρούρα τρούρα κι αυτήν που είχι του πιδί στη μέση, ξάπλα καταί τιμπλαρουμένη. Δεν ίπριπι να σι τηράν οι άντροι. Έφκιαναν αυτές του γκύκλου κι σικλιούσαν μέσα. Τότε πάιενάμαν ούλις στα χουράφια. Άλλις πάιεναν κι στα ζουντανά, ζουντανά είναι κι αυτά. Ήθιλαν κι αυτά πότζμα, τάζμα. Απ'ούλα ήθιλα νσάντι ιμάς. Κι σα γινούσαν ούλη τη μέρα ικεί σί θηλαν. Βίζινάμαν τ'αρνιά, τά φκιανάμαν. Να τα δωξ να φαν, να τα φτόεις, να τηράξ, να. Ιέ, ιγώ κουτούλαμ του πρώτου του πιδί του χα στη γκλιά κι η γριά με στίλνι προουτού να φέξει να φουκαλίσωτ' αχούρι, να μάσου τς βουνιέζαπ' τς γιλάδισ, να τς βάνου παν του κάρου κι να αναπιάσου μιτά κι του ψουμί. Του ψουμί άμα δεν είχαμαν του ψουμί ψμένου, τι θα λα φάμι στου χουράφι; Πώς θα λα σκώσουμι τη μπουρδα σα μπρουστά ιδώ στα σκέλια. Σήκουνάμι τς μπουρδισ τς πάιενάμι κείθει κάτου κάρου να τς έχουμι σμα, να τς γιομώνουμι τι ήθηλάμαν. Έπιρνα γω του τσιουβάλι στη μπλάτη σα του μπλάρι μι τη γκλια σια πέρα. Τί θαρρείς είχαμαν τότε κουτούλαμ; Τότε δεν πάιενάμαν στου γιατρό. Όχι δεν ήξιράμαν. Α, στέκουμάσαν μαναχά κι έλιγάμαν θα βγει του πιδί. Σάμα είχαμαν κιόλα. Που ήξιράμαν ιμείς γιατρό. Κι ύστιρα έπαθα μουραγία κι το χασα του πιδί μι πει μια γριά που ταν ικεί, μαμή την έλιγάμαν τότε. Τζαμπούνα του αίμα σαν κάτ. Αλλά έκανάμαν τότε πιδιά. Έκανάμαν. Αλλότι ζιούσαν, αλλότε πέθιναν. Ύστιρα μιτά που κανά χρόνο έκανα του πιδί. Απου κουντά κι αυτό ύστιρα. Οπ πάιενα κι αυτό σάματι ήταν απου κουντά. Α, μέσα τς μπουρδισ τ'απίστρουνα, του τσιόλαζα καλά μη μπουντιάσει κι πάρει κανιά πλιμουνιά, κανιά ρώσκεια κι πάιενα. Πλάιζι αυτό. Ιμείς μαναμ είχαμαν τυράγιες τότε. Αχ κουρίτσιμ μας γέντσι η μαναμ στου σπίτι. Έρουνταν ιδώ η μαμή, νια γριά απούχει μάθει κι κι πάιενι σ' ούλις ιδώ στου χουριό έβανι του νιρό να ζιουματίσει απάν τη μπουρουσιά κι έβγανι τα κούτσκα στου σπίτι. Δεν ζιούσαν κιόλα, αλλότι πέθιναν οι μάνις, αλλότι τα μουρά. Ήταν τυράγιες τότε κουρίτσιμ πουλλές.

Ε: Τι έθιμα γινόταν τότε; Τι έκανε η νύφη και οι υπόλοιποι;

Σ: Τότε ήταν καλά. Έκανάμαν κι τη γουρνουχαρά. Έρουνταν ούλοι τότε. Μαζεύουμάσαν ιδώ αγγόνια, γαμπροί νυφάδισ, ούλοι. Γένονταν παγκύρι. Όχι σα ντώρα που δε γκρένουσάστι ντιπ και τα ψουνίζιτι ούλα. Έφκιανάμαν τς τσιγαρίδισ, ούι νάχαμαν κανιά τσιγαρίδα τώρα. Ιά μαναμ ξαστουχάω κιόλα ιγώ τώρα. Ε, έπιρνάμαν τα κουνιδία κι η άντροι απ του ξιπέτσιαζαν, έβγαναν του τουμάρι κι το φκιαναν τα γουρνοτσάρχα. Ξέρς τι είναι τα γουρνοτσάρχα; Ήταν παπούτσια, τάφκιαναν να τα φουράν να πάν άλλους στη δλειά, άλλους στου θέρους, άλλους στ αλώνι, άλλους στουν τρύγο, άλλους στα ζουντανά. Όπ ήθιλι καϊένas. Σάμα κι τι ήταν αυτό; Καλουσύνις; Του χιωμόνα ήταν μπούζι, κρουστάλιαζαν τα πουδάρια μας. Άμα πεις κι του καλουκαίρι, έβραζάμαν απ του πιτσι.

Αλλά τι να κάνουμε μάναμ, μας πυρούνιαζαν τα χιόνια. Είχαμν ιμείς παπούσια άλλα για του σπίτι κι άλλα για τη βόλτα θαρείς; Ιά, αλλότε ξεπόλτοι κι άλλοτε μ'ότι έβριχνάμαν να μη μας τρυπάν οι κουλτσίδις. Να σι που κι τ' άλλο που το κανάμαν για πιγνίδι. Σα ντέλιουναν ικείτς δλειές, έρουνταν τα κούτσκα κι έπιρνα τη φούσκα απ του γρούνι. Την έπιρναν, τη φούσκουναν κι την έφκιαναν έτσι σαν τόπι. Έπιζαν κι αυτά τα καψιρά. Τί να καν; Πιχνίδια δεν είχαμν. Α, έφκιαναν ότi έβριχναν, έπιζαν κι μεταξύ τα. Αλλά δεν τ' άφηνάμι κιόλα. Τα φώναζάμαν να κάν τα δλειες να μαθέν. Πάιεναν κι αυτά μαζί με τς πατιράδες στα χουράφια. Άλλο στα χουράφια, άλλα στην τέχνη. Α έτσι ιαιά. Ε χάι πιδάκι μ. Ήταν πιδιμός, φτώχεια. Κι ότiν έκανάμαν τη γουρνούχαρά μαζεύουμάσταν στα σπίτια ούλοι μαζί. Γένουνταν ιδώ. Πότι πάιενάμαν στου ένα, την άλλη στ άλλου. Δε γένουνταν ένα σπίτι μαναχό τ να γυρουβουλιάσει ούλου του γρούνι. Ιμείς έκανάμαν τς δλειές, τοίμαζάμαν. Έπιρνάμαν τα μαχαίρια, τι θα λα χρειάζουνταν, τα κόντζαμαν, ξιούρζαν σαν τα κουμπούσις, ξιουράφια, να κόφουν καλά. Τα τρουχούσαμαν καλά έτσι κι στηρα τά σφαζάμαν. Έπιρνάμαν του στλιάρι το δουναν μία, ζαλιόταν αυτό, να πέσει κατάι κι ύστιρα το σφαζάμαν. Μαζεύουμάσταν ούλοι τρούρα τρούρα μη γκάνει κι κόψει σια πέρα, κι τα κούτσκα απου κουντά. Ποιό θα λα κουσέψει παν τη γκαρότσα ποιόκατ τουν χυρώνα. Σαν έσκουζι σκιάζουνταν αυτά κι κόσιεβαν. Πάιενάμαν κατι κεί κατού καζάνι άναφάμαν τη φουτιά κι πιρίμινάμαν. Έλιγάμαν κι τραγούδια, καλαμπούρια έλιγάμι χόριβάμαν. Ίχαμαν κι τη φουτιά ύστιρα, ήθιλάμαν τη φουτιά, κάθομάσταν κι απου πάν ζισταινούμάσταν, ήταν πούντα τότε, έρχνι του χιόνι κι τα πάγια. Κρουστάλιαζάμι να πλύνουμι, να κάνουμι, έβανάμι λίγου να αναδώσν κι άιντι ματα έκανάμι δλειές. Έπηνάμι τς τσιγαρίδις, κι σαν τς έβανάμι κι (τσιάνουν) λίγου μουσκουβολουσί η ντουνιάς ούλους κουψίδια. Έπηνάμι κι τη λίπα, την έβανάμι, κι του ζαϊρέ απου κείθι. Άναφάμαν κι του θυμιάμα κει στα κάρνα να φυγν τα διμόνια κι καλκατζάρια, του λιβάντζαμαν, το ρχναμαν ύστηρα κι στου λιμό κι χάι. Τηρούσαμαν τουν αϊτό να ιδούμι πως θα παϊένι κι χιωμώνας. Κει να ιδείς ύστιρα γουρνούχαρά. Έβανάμαν κι ρούχα καθαρά, πλιένουμάσταν κι χόριβάμι. Ίμεις οι γυναίκις έφκιανάμαν πίτις, τυρόπιτις, έφκιανάμαν του ζαϊρέ. Έβγαναν του κουψίδιαπ του μπούτι που χει κι του παχιό κι έβανάμαν κι άλλου λίγου, έπλινάμαν κι τ'άντρα να φύβγουν οι κακαράτζις απου μέσα κι έπιρνάμαν του κουκαλάρι. Το σφιγγάμαν τη μπάν τη μιριά να μην αγγιστράει και του ζούμπρουχνάμι να παϊένι σα κάτ να γιομώσει του λουκάνκου. Γένουνταν αυτό τρανό το δενάμι κι το βανάμι να στιγνώσει να γένι νόστμου. Έβανάμαν κι ένα κούτσινου στου μπουχαρί. Ήθιλάμαν να βγάνουμι ούλου του χειμώνα μ αυτά. Α κανιά γιουρτή αργά, κανιά Κυριακή. Όχι κάθι μέρα, δεν έβανάμι λουκάνκα. Θμάμει κι νια χρουνιά, τι νια χρουνιά; Ούλου ένα παν στου χρόνου έσφαζάμι, ένα γαλανό θιρίο γρούνι κι το σφαξαν ήρθι πιθιρόζουμ απ του Κρύου Βρύση κι δεν του ξέρτι τώρα σεις αυτόν, απού τουν πήρι ψυχοπαίδι η τέτοια, δεν τς ξιέρου αυτοί πω τς λεν, κι άλλοι απού δω κι το σφαξαν κι (έβουλαν) λες πόσις τσιγαρίδις, τέτοις τσιγαρίδις, είνι χρόνια τώρα ώμους, τέτοια τιτράκιλα που βάνουμι του λάδι, τηγάντζαν τς κιφτέδις, κιφτέδις κι του (γκλαμανά) μι λάδι, του φτο του κατώτιρου, έφκιανα λουκάνκα, τά κουβα κουμμάτια κι τά βαναν αυτά μέσα αλλού σ άλλου τέτοιου, κι παστρμά. Έρουνταν οι αδιρφές τς πιθιράζμι ήταν ικεί στη Σέκλιζα κι ήρθαν που δω κι τς έβγανα, τι να φαν, σκουβολουόσαν. Τώρα, είνι άνουστα ούλα τώρα. Οιντι ντουμάτις ήρθει η νύφη μ ιδώ, όχι νύφη, κι γω έβανα πριν να πάρου τη νύφη, αγγράκια που νι κριμασμένα, κι ντουμάτις, τέτοια, τέτοις ντουμάτις γένουνταν και τι γλυκές ήταν. Πέρα πέρα στου γκήπου ήταν απου παν μέχρι κάτ κήπου. Τώρα ποιός να τουν βάνει τουν γκήπου; Άμα θα ρθεί θα τουν φκιάσει. Γω δεν μπουρού να πάνου να πουτίσω κι να σκάψου. Μπουρού ιγώ να πάνου μάναμ; Σάμα θα βγάνει κι τίπουτα. Τα χούματα είναι ούλα νακατουμένα.

Ε: Τι έγινε τότε με τους αντάρτες;

Σ: Πήγαμαν να θιρίσουμε κι πάν τς ράχης απου πιρνάτι, είχαμαν χουράφι, κι πήγαμαν να θιρίσουμε κι ταν κι άλλοι, παρακάτ. Κι ταν Γερμανοί κατ (κουκουμσι) κει αν ξέριτι. Κι ήρθαν, μας είηδαν κι έρχαν. Ιμένα μι τραυμάτσαν στου πουδάρι. Μι τραβμάτσαν, μεις έκανάμαν ιγώ ήμαν κι μι τη, μι του μπατέρα μ έκάναμαν κα τη Γκρύα Βρύση και τ' άλλα πάν κα τουν Αϊ -Λια. Ήταν τα πιδιά ικεί, πουλλά πιδιά. Πάει σα κει, ιμείς έκανάμαν σα δω κι γω μι ξιτλήχκι του πουδάρι κι του πατούσα που δε μας πήραν μαναχά. Έρχαν αράδα. Άλλις τς πήραν. Πόσα πιδιά πάν. Άφτα κουρίτσιμ. Έρχαν βόμπις. Τότι ύστηρα πήγαμαν στη Γκαρδίτσα πήγαμαν τρύπωσάμαν μη μας ιδούν σι νια καλύβα. Τρύπουσάμαν ικεί τα κουρίτσια. Κείνις απ' όζου που ταν στα σπίτια τα πήραν, δεν τζάφκαν. Καμία δεν άφκαν. Πήραν πουλλά κουρίτσια απ του χουριό μας. Κει στη Γκαρδίτσα που πήγαν οι αντάρτις. Του βράδυ πάιενάμι, όχι τη μέρα. Τη μέρα στα σπίτια, όχι ιδώ. Στου Τσιαούσι ήμασταν κι στη Γκρύα βρύση ήρθαμαν. Πού δε μπήγαμι που δεν μπήγαμι, Α, δε μπάιεναν. Αντάρτις, όχι αυτοί, πάιεναν κι έπιρναν κουρίτσια. Ιγώ με κανά πόσα ήταν τότε γλίτουςάμι. Δεν θα του ξέρτι, Αγώρου. Δεν μας είδαν. Κι τα πήραν κάτι άλλα κει κουρίτσια, τα πήραν. Ιγώ την είδα αυτήν πάει κουσέβουντα, ια κι γω κουσιέβουντα μι βαριμένου του πουδάρι, γλίτουςάμι. Πάιενάμι στη Γκαρδίτσα του βράδυ κι πήραν πουλλά κουρίτσια απ του χουριό μας ύστιρα. Ήταν μέσ στα σπίτια. Να ιδείς ιδώ σφαίρις ιδώ. Τα κουρίτσια σφαίρις, που τάπιρναν. Κι τά βαναν ικεί σι νια μάντρα κι ούρλιαζαν τα καημένα, έζησαν ούλα; Σκουτώθηκαν κουρίτσια κι πιδιά σκουτώθηκαν τότε. Σια πά. Έγινι κι τότε κουρίτσι μ. Τρουμάρα. Ια πώς να πουλεμήσν αυτά τότε, κι πάιεναν, τ' άλιγαν θα πάμι στου τάδι μέρους να ρίζουμι. Να κάνουμι φτο. Πάιεναν που λες. Κι ένα ύστιρα πως ξέφυβγι κι δεν τς πρόκανι. Κι φτο ήταν έτσι σι νια ραχούλα έτσι, πιρνούσι αρουπλάνου κι λέει μη φουβάσι, μη φουβάσι, το λιγαν αυτοί. Το λιγαν, κατέφκαν κι του πήραν κι του παν φτου κα κατ την Αθήνα. Κι στιρα παθι κρουλουγήματα που ταν μες στου χιόνι πλάϊαζαν. Ανοιούσαν του χιόνι κι πλάιαζαν. Μας έλιγι μία ιδώ πάλι που ήταν κι είχι ούλου κρουλουγήματα στα πουδάρια. Ήρθι μι τουν άντρατς αλλά πέθαναν τώρα αυτοί. Ήρθαν μι τουν άντρατς έφκιασαν ιδώ του σπιτάκι αυτού, αλλά πέθαναν.

Ε: Πόσο χρονών είσαι τώρα γιαγιά;

Σ: Ιγώ τώρα, του κουσιουχτώ γινηής μιφαίνιτι. Τότι δε μιτρούσαμε τα χρόνια. Γιννιόμασταν κει στα χουράφια, αλλότι μας έγγραφαν, αλλότι στουχούσαν κι έφυγναν κανιά δυό τέσσιρου χρόνια. Δεν ήταν τότε. Έγραφαν δεν έγγραφαν ποιος σέρι. Έτσι μι πει του πιδί, έτσι θαρρού κι γω. Πέρασάμαν κι πουλλά. Τι έπαθάμαν ιμείς ιδώ, τι νίλα τράβσαμαν. Τι πέρασάμαν κι τότε.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.